

T. C.

Temsilciler Meclisi

TUTANAK DERGİSİ

Kırkıncı Birleşim

7 . 4 . 1961 Cuma

İçindekiler

	Sayfa
1. — Geçen tutanak özeti	664
2. — Gelen kâğıtlar	664
3. — Yoklama	665,683
4. — Başkanlığın Genel Kurula sunuş- ları	666
1. — Üyelerden Şahap Gürler'in, Hü- kümetçe yurt dışında verilmiş olan vazife dolayısıyla Kurucu Meclis üyeliğinden ist- tifa ettiğine dair önergesi (4/6)	666
2. — Üyelerden Fuat Arna'ya, 15 gün izin verilmesine dair Başkanlık tezkeresi (3/54)	666
5. — Görüşülen işler	666
1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa ta- sarısı ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)	666 :683,683 :697,698 :713

1. — GEÇEN TÛTANAK ÖZETİ

Genel Kurul, bu Birleşimde üç oturum yapılarak,

Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri hakkındaki kanun tasarısının ikinci görüşmesini tamamladı ve kanun Temsilciler Meclisince kabul olundu.

7 Nisan 1961 Cuma günü saat 10 da toplanılmak üzere Birleşime son verildi.

Başkan

Başkanvekili

Ibrahim Senil

Kâtip

Şahap Kitapçı

Kâtip

Oktay Ekşi

2. — GELEN KÂĞITLAR

Tasarılar

1. — Millî Eğitim Bakanlığı kuruluş kadrolarıyla merkez kuruluşu ve görevleri hakkındaki 2287 sayılı Kanunda değişiklik yapılması hakkında 4926 sayılı Kanuna bağlı (1) sayılı cetvele bâzı kadroların eklénmesine dair kanun tasarısı (1/103) (Millî Eğitim Komisyonuna ve Maliye Komisyonu ile Kurucu Meclis Bütçe Komisyonuna seçilen Temsilci üyelerden mürekkep Karma Komisyonu)

2. — Ereğli Şirketinden alınan liman, demiryolu ve madenlerle Kozlu ve Kilimli demiryollarının işletilmesi ve havzadaki deniz işlerinin inhisar altına alınması hakkındaki 3241 sayılı Kanununun 3 ncu maddesinin birinci fıkrasının değiştirilmesine dair kanun tasarısı (1/104) (Sanayi Komisyonuna ve Maliye Komisyonu ile Kurucu Meclis Bütçe Komisyonuna seçilen Temsilci üyelerden mürekkep Karma Komisyonu)

BİRİNCİ OTURUM

Açılma saati : 10

BAŞKAN — Lûtfi Akadh

KATIPLER : Rifat Çini, Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Birleşimi açıyorum.

3. — YOKLAMA

BAŞKAN — Yoklama yapılacaktır.
(Yoklama yapıldı.)

BAŞKAN — Yeter sayı vardır. Görüşme-
lere başlıyoruz.

4. — BAŞKANLIĞIN GENEL KURULA SUNUŞLARI

BAŞKAN — Riyaset Divanının sunuşları
vardır, okutuyorum.

1. — Üyelerden Şahap Gürler'in, Hükümetçe
yurt dışında verilmiş olan vazife dolayısıyla Ku-
rucu Meclis üyeliğinden istifa ettiğine dair öner-
gesi (4/6)

Başkanlığa

Hükümetçe yurt dışında verilmiş olan vazi-
fe dolayısıyla Kurucu Meclis üyeliğinden ayrıl-
mak mecburiyetinde bulunuyorum. İstifamın
kabulünü rica eder, üç aydan beri aralarında
bulunmakla iftihar duyduğum kıymetli Kurucu
Meclis üyesi arkadaşlarıma en derin ve samimi
saygılarımı arz ederek başarılar dilerim.

Kurucu Meclis üyesi
Şahap Gürler

BAŞKAN — İttıla hâsıl olmuştur.

2. — Üyelerden Fuat Arna'ya 15 gün izin
verilmes hakkında Başkanlık tezkeresi (3/54)

Genel Kurula

Fuat Arna'nın, hastalığına binaen, 6 Nisan
1961 tarihinden itibaren on beş gün izinli sayıl-
ması Başkanlık Divanının 7 Nisan 1961 tarihli
toplantısında kararlaştırılmıştır.

Keyfiyet yüce tasviplerine arz olunur.

Temsilciler Meclisi Başkanı
Kâzım Orbay

BAŞKAN — Kabul edenler.. Etmeyenler..
Kabul edilmiştir.

5. — GÖRÜŞÜLEN İŞLER

1. — Türkiye Cumhuriyeti Anayasa tasarısı
ve Anayasa Komisyonu raporu (5/7)

BAŞKAN — Tasarının tümü üzerindeki gö-
rüşmeler bitmiş ve maddelere geçilmişti. Şimdi
maddeler üzerinde takrirler vardır, bu takrir-
ler ittilamıza sunulacaktır.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Müzakere edilmekte olan, Türkiye Cumhuri-
yeti Anayasa tasarısının ön söz olarak Atatürk'
ün gençliğe hitabesinin konmasını arz ve teklif

eder, önergemizin komisyona havalesi için gerekli
işlemin yapılmasını arz ve istirham ederim.

Suphi Rıza Doğukan

Yüksek Başkanlığa

2 neî Cumhuriyetimizin Anayasasının ön sö-
zü yazılırken 2 neî Cumhuriyetin doğmasını
mümkün kılan 27 Mayıs İhtilâlinin meşruiyeti-
nin temeli ve ihtilâlin asıl yaratıcısı olan Türk
Milletinin zulme karşı direnme ve karşı koyma
hakkının, bu ön söze dereedilmesini, hem ihti-

lâlin mânasını ve ruhunu, hem de Türk Milletinin vazgeçilmez bir temel hakkının; gelecekteki en önemli teminatını ifade etmesi bakımından zarurî görmekteyiz.

"Teklifimin Yüksek Meclisin tasvibine arz edilmesini saygı ile dilerim.

Şinasi Özdenoğlu

BAŞKAN — Efendim, evvelce buna benzer takrirler verilmiş ve komisyona havale edilmişti. Müsaade ederseniz bu takrirleri de komisyona verelim. (Muvafık sesleri) Komisyona verilmiştir.

Maddelerin okunmasına geçiyoruz.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası

Birinci Kısım

Genel esslar

I. Devletin şekli

MADDE 1. — Türkiye Devleti Cumhuriyettir.

SEYFİ ÖZTÜRK — Usul hakkında söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun.

SEYFİ ÖZTÜRK — Pek muhterem arkadaşlarım, Anayasa tasarisının müzakeresine başladığımız şu anda, birinci madde Yüksek Heyetinizin ıttılama arz edilmiştir. Yüksek malûmunuz olduğu veçhile, birinci madde 1924 Teşkilâtı Esasiye Kanununun teyidi ve onun devamı mahiyetindedir.

BAŞKAN — Müsaade ederseniz, bunun usulle alâkası yoktur.

SEYFİ ÖZTÜRK — Bu madde...

BAŞKAN — Müsaade buyurun efendim. Bahsettiğiniz husus usule taallük eden bir mesele değildir, söz vermiyorum.

SEYFİ ÖZTÜRK — Müzakereye arz edilmez de onun için konuşacaktım.

BAŞKAN — Birinci maddenin üzerinde söz alan üç arkadaşımız teklifler vermişlerdir. Ancak komisyonun esas hakkında gerekçede yazısı vardır. Bir sayılı Kanunun 24 ncü maddesinde hüküm vardır. O itibarla komisyonun gerekçesi üzerinde konuşmak isteniyorsa komisyona söz vereceğim, madde üzerinde müzakere açılması lüzumsuzdur.

Komisyon, buyurun.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, birinci maddenin gerekçe olmaktan daha ziyade, bâzı hususların tavzihine taallük eden metnimizin Yüksek Heyetiniz tarafından benimsendiğine şüphe yoktur. Nitekim Yüksek Başkanlık dahi, bu maddenin Türkiye'de 1924 Anayasası yapıldıktan sonra, hattâ ondan daha fazla Türk hukukunda silinmez, değişebilmesi kabul edilmez madde olduğunu beyan buyurdular. Yalnız Yüksek Heyetinize Anayasa sistemi içinde birinci maddenin yeri bakımından, hususiyeti bakımından mâruzatta bulunmak istiyorum.

Yeni Anayasa Komisyonu, Türk milletine hediye edilme çahşmaları içinde Heyetiniz huzurunda Türk siyasi tarihinin; Türk siyasi istikbalinin bundan sonraki safhalarında Türkiye Cumhuriyetinin bu birinci maddesinin yerini belirtmek istemiştir.

Muhterem arkadaşlar, Yüksek Riyasetin ve belki de söz almak isteyen muhterem hatip arkadaşlarımızın belirtmek istedikleri ve isteyecekleri gibi bir sayılı Kanunun 24 ncü maddesi açıkça eski Anayasanın birinci maddesini mahfuz tutmuştur. Çünkü bu maddenin mahfuz tutulması hem hükukî bakımdan, hem de tarihî bakımdan bir zaruret olarak mütalâa edilmiştir. Binaenaleyh bir yeni Anayasa yapılırken, Türkiye'nin Anayasa tarihinin neresinde bulunduğunu bir kelime ile tesbit etmek ve bazan belki büyük bir iyilikle kullanılan, fakat müdafaası zor olan bâzı tâbirleri düzeltmek lâzımgelecektir.

Muhterem arkadaşlarım, Anayasa Komisyonumuzu bir Anayasa projesi yapmakla görevlendirdiğiniz zaman belki bütün Anayasayı değiştirme yetkisine, Yüksek Meclisinizin ve ona neva ma vekâleten komisyonumuzun yetkisi bulunduğunu, fakat bir hususta işe hiçbir yetkiye sahip olmadığını düşünmüştür. O da 1924 Anayasasında, hattâ onun üstünde yazılı olmıyan hukuk kaidelerinden, Türk tarihinden ve Türk milletinin topyekûn vicdanından doğmuş olan maddeye, ne lâfzında, ne yerinde en ufak bir tadil getirmeyi kendisinin yetkileri, kendisinin vazifeleri dışında olarak telâkki etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti, aslında 1923 te hukuk şekli ile tekevvün etmek imkânını bulmuştur. Komisyonun Yüksek Heyetinizin kanaatlerine iştirak ettiği düşüncesiyledir ki, Türkiye'de Millî Mücadele Savaşının başladığı an-

dan itibaren onun tabii neticesi olarak doğmuştur. Bu o derece öyledir ki, Türkiye, Cumhurbaşkanına sahibolduğu gün, Atatürk, söylemiş olduğu Cumhurbaşkanlığı makamı nutkunda; «Yeni Türkiye'nin zaten cihanca mâlûm olan, mâlûm olması lâzımgelen mahiyeti beynelmilel adıyla anılmaktadır» demiştir.

Bu bakımdan biz o kanaatte bulunuyoruz ki, Türkiye'de Cumhuriyet bir defa kurulduktan sonra, başka memleketlerde olduğu gibi peşpeşine cumhuriyetler kurulmayacaktır. Memlekette Cumhuriyet kurulmasında en büyük tesiri olan en büyük rolü olan Büyük Atatürk'ün dediği gibi, Türkiye Cumhuriyeti ilelebet pâyidar olacaktır. (Alkışlar) Bu bakımdan 27 Mayıs İhtilâli hareketini, Anayasanın, bir numaralı Kanunun başında da belirtildiği gibi, Türk ordusunun memleket ve vatansever eylâtları sadece Türkiye Cumhuriyetini korumak için yapmışlardır.

Binaenaleyh, Türkiye'ye ihtilâl yeni bir cumhuriyet getirmiş değildir. Ve Türkiye'de ihtilâl, Yüksek Meclisinize yeni bir cumhuriyet kurma vazifesini de vermiş değildir. Bu memlekette Atatürk'ün ve onun yanında topyekûn milletin kurmuş olduğu cumhuriyeti korumuş bulunan Türk süngüleri, Türk'ün güzide Silâhlı Kuvvetleri bu cumhuriyeti tarsin etmek, bu cumhuriyeti kuvvetlendirmek, bu cumhuriyeti Atatürk'ün dediği gibi ilelebet pâyidar kılmak vazifesini yerine getirmişlerdir. Bu bakımdan çok defa yeni bir anayasayı ifade etmek için kullanılan ikinci cumhuriyet mefhumunu komisyonumuz hukukî realitelere, hukukî ifadeye pek uygun telâkki etmemektedir. Atatürk'ün bize hediye etmiş olduğu cumhuriyete, her yetişen kuşak, her yetişen nesil tarafından bir şeyler katılacaktır. Fakat bu cumhuriyet kurulduğu andan itibaren hiçbir kuvvetin mâni olmayacağı şeklinde yoluna devam edecektir. Türk hukukunda, Türk vicdanında ilk defa bu mefhumla kurulmuş olan Cumhuriyet Türk hayatından bir an dahi eksik olmayacaktır. (Alkışlar)

Yeni Anayasa yapmakla mükellefiz. Yeni bir cumhuriyet kurmakla değil! Türkiye Cumhuriyetinin ikinci anayasasını yapıyoruz. Fakat cumhuriyet tektir ve ebedidir, kanaatini taşıyoruz. Hukukî durumu budur. Bizzat Atatürk'ün aziz hâtırasının bizi böyle düşünmeye zorladığını zannediyoruz.

Muhterem arkadaşlar, komisyon son olarak söyleyeceği; söz şudur :

Yaşasın tek ve ebedî Cumhuriyet (Alkışlar)
ESAT ÇAĞA — Usul hakkında mâruzatta bulunacağım.

BAŞKAN — Buyurun.

ESAT ÇAĞA — Hissiyatımıza tam mânâsıyla tercüman olan komisyon sözcüsüne teşekkür etmek boynumuzun borcudur ve pek tabiidir ki, bu maddeyi müzakereye koymak mevzu bahis değildir. Ama kanun tekniği bakımından, kanunun mefhumu bakımından bir nokta var; bu maddenin bilâmüzakere de olsa reyinize iktiran etmesi lâzımgelir. Zira komisyonun da kabul ettiği veçhile yalnız birinci maddesini ipka ederek mevcut bir Anayasayı tadil etmiyoruz, eğer böyle olsaydı Anayasanın bu maddesinin karara iktiran etmesine lüzum yoktu. Ama, yeni bir anayasa yaptığımızı göre, eskisinden müdevver bir hüküm dahi olsa, maddenin reye iktiran etmesi lâzımdır. Binaenaleyh, ikinci maddenin müzakeresine geçmeden evvel Makâmı Riyasetin bu maddeyi reye vaz'etmesini ve tezahüratla kabul edilmesini rica ediyorum.

BAŞKAN — Komisyonun görüşleri var mı?

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar; kanunun bu maddesinin yeri hususunda aramızda hiç ihtilâl mevcut bulunmamaktadır. Bu bakımdan biz şöyle düşünüyoruz; birinci madde, biraz evvel arz etmeye çalıştığım şekilde Türkiye'de, ebediyen yaşama hakkına sahip bir madde olarak, ebediyen mer'îdir. Yalnız bunun yerinin tesbiti oylanabilir. Başka bir ifade ile, yeni bir Anayasa yapılmıştır, bunu Anayasanın birinci maddesi olarak koyabiliriz, 1924 Anayasası yalnız bu birinci maddesi kalmıştır, bu, madde yerine girecektir. Yüksek Heyetinize düşen 1924 Anayasasının meriyete sahip bu maddesini yeni kanuna, yeni Anayasaya almak kanaatini oylaması olacaktır. Yalnız bu oylamanın yapılabilceği kanaatindeyiz.

BAŞKAN — Efendim, mesele tavazzuh etmiştir.

1924 Anayasasının, 1 nci maddesi 1 sayılı Kanuna göre de yürürlüktedir.

1924 Anayasasının 1 nci maddesinin, yeni tanzim edilmekte olan Anayasanın 1 nci mad-

desi olarak kabulünü Yüksek oylarınıza sunuyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... İttifakla kabul edilmiştir. (Bütün üyelerin ayağa kalkmak suretiyle, şiddetli ve sürekli alkışları)

2 nci maddede geçiyoruz.

II. Cumhuriyetin nitelikleri

MADDE 2. — Türkiye Cumhuriyeti, demokratik ve lâiktir; insan hak ve hürriyetlerine, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır.

İSMET GİRİTLİ — Usul hakkında söz istiyorum. 1 nci maddede bir takrir de vermiştim.

BAŞKAN — 1 nci madde kabul edildi efendim.

İSMET GİRİTLİ — Bendeniz başlangıç kısmı hakkında söz istemiş, bir de takrir vermiştim. Bunun konuşma sırası nerede olacak?

BAŞKAN — Başlangıç kısmı tanzim edilip gelince konuşursunuz.

Efendim, 2 nci madde üzerinde söz alan arkadaşları sırasıyla okuyorum.

Esat Çağa, İsmail İnan, Cevdet Aydın, Ahmet Oğuz, Yusuf Ziya Yücebilgin, Mehmet Altınsoy, Sadettin Tokbey, Abdülhadi Toplu, Hermine Kalüstyán, Cahid Zamangil, Mebrure Aksoley, Coşkun Kırcá, Rauf Gökçen, Altan Öymen, Mehmet Hazer.

Esat Çağa, buyurunuz.

ESAT CAĞA — Muhterem arkadaşlarım, şimdi müzakere etmekte olduğunuz ikinci maddeyi, alacağı nihaî şekil ile kabul buyurduğunuz vakit müstakbel Anayasamızın üzerinde duracağı temeli atmış bulunacaksınız. Çünkü Türkiye Cumhuriyetinin fonksiyonel vâsıflarını tesbit eden bir Anayasa hükmü vaz'etmiş olacaksınız. Bu hüküm bundan sonraki çalışmalarınızda sizleri bağliyacaktı. Diğer maddelerin müzakere ve kabulünde sizlere bir mehenk taşı vazifesini görecek ve eğer ilerideki maddelerde ikinci madde hükmünü ihlâl eden, zedeliyen hükümler mevcut ise bunları tadil veya reddedeceksiniz. İkinci madde müstakbel kanun koyucuları için de bir emir, bir direktif, bir tutum kaidesi olacaktır. Onlar da yapacakları kanunların Devletin fonksiyonel vâsıflarını ihlâl etmemesine dikkat edeceklerdir. İdare takdir hakkını kullanırken daima bu maddeyi göz önünde bulunduracak ve takdirlerinin buna muhalif olmamasına gayret edeceklerdir. Kaza organları da kanunları tatbik eder-

ken bu maddenin ışığı altında tefsir edeceklerdir. Görülüyor ki, maddemizin gerek hal ve gerekse istikbal için taşıdığı ehemmiyet büyüktür. Ve bu itibarla üzerinde ne kadar fazla durulsa, ne kadar tartışılrsa, ne kadar titizlik gösterilse yeridir.

Maddenin haiz olduğu bu ehemmiyet bendenizi yüksek huzurunuza bir tadil teklifi ile çıkmaya sevk etmiş bulunuyor. İkinci maddenin (Türkiye Cumhuriyeti lâik demokratik ve sosyal bir hukuk Devletidir) şeklinde tadilini arz ve teklif ediyorum.

Görüldüğü veçhile teklifim iki noktayı istihdaf etmektedir. Birincisi Türkiye Cumhuriyetinin bir hukuk Devleti olduğunun maddede tasrihi, ikincisi (insan hak ve hürriyetleri sosyal adalet ve çalışma ilkelerine dayanan) tarzında bir hal cümlesi ile yapılan tarif yerine tek bir kelime ve sıfatla (sosyal) sıfatı ile yapılacak bir tavsifin ikamesi.

Bendeniz de tadil teklifimin mucip sebeplerini bu sırayı takibederek arz ve izaha çalışacağım.

Mâruzatım biraz kitabî olacaktır. Çok rica derim bundan Yüksek Meclise ders vermek şem'emesi sezilmesin. Gerek Meclisin tarihî vazifesi ve tarzı terekübü ve gerekse benim bilgi muhayyelemimin pek mutevazi olması beni bundan meneder ve böyle bir şeyden cidden teeddübederim.

Muhterem Anayasa Komisyonu kurulmakta olan İkinci Cumhuriyetimizde bir hukuk Devleti olduğunda benim ile müttefiktir. Yalnız demokratik tâbirinin aynı zamanda hukuk Devleti prensiplerine göre hareketi de tazammun ettiğini ifade etmek ve adetâ zımnen hukuk Devleti vâsıfının maddede neden dolayı tasrih edilmediğini izaha çalışmaktadır.

Bendeniz (demokratik) tâbirinin hukuk Devleti ilkelerine göre hareketi mutlaka tazammun ettiğine kaani ve bu noktada sayın komisyon ile hemfikir değilim. Eğer demokrasi ve hukuk Devleti mefhumları üzerinde bir nebze durur ve bunları tahlil ve birbirleriyle mukayese edersek zannederim gerek muhterem komisyon ve, gerekse siz arkadaşlarım benim fikrime iştirak edeceksiniz.

Hepimizin bildiği gibi demokrasi tâbiri Devleti, hakkı hâikmiyetin şidiyeti ve istimali

bakımından tarif eder. Hâkimiyet hakkının halka aidolduğu, halktan nebean ettiği, vasıtasız veya vasıtalı olarak halk tarafından kullanıldığı Devlet tarzına, demokrasi ve böyle bir Devlete de demokratik adı verilir. Bir Devlette demokrasiyi tahakkuk ettiren şartlar şunlardır :

Devleti teşkil eden milletin büyük kütlesi aktif vatandaş sıfatını haiz olmalıdır. Yani doğrudan doğruya demokraside referandum hallerinde bir kanuna rey vermenin, vasıtalı demokrasilerde ise seçmenin ve seçildiği vakit yüklendiği âmme vazifelerini yerine getirmenin icabettirdiği makûliyeti haiz her vatandaş ırk, soy, menşe, memleket, din, dil, taşıdığı felsefî veya siyasî kanaat ne olursa olsun siyasî ehliyeti haiz olmalıdır.

Referandum ve seçimlerde rey verenlerin ve temsili uzuvlarda üyelerin ekseriyeti tarafından ittihaz edilen kararlar hâkim ve mûta olmalıdır.

O devlette hürriyet ve müsavat bilfiil mevcut bulunmalıdır.

Birbirine zıt siyasî fikirler veya parti görüşleri hakkında yalnızca aklî ve fikrî delâile göre bir karara varılabilmelidir.

Efkârı umumiyeye, basın ve radyonun müstakil yayımları ile teşkil olunabilmelidir.

Yalnız bir yöne değil her tarafa müteveccih ve her imkânı veren bir öğretim ve eğitim sistemi mevcudolmalıdır.

Eğer bir devlette hakkı hâkimiyet halka ait ve vasıtasız veya vasıtalı olarak halk tarafından kullanılır ve bu hakkın lâyıkıyla istimali hususunda yukarıki şartlar da sağlanmış olursa o devlete demokratik vasfı izafe olunabilir.

Hukuk devleti tâbirine gelince: Bu tâbir devleti gayesi bakımından tarif ve tavsif eden bir terkiptir. Muhteva bakımından âdil bir hukuk nizamını tesis ve idame gayesini güden devlet hukuk devletidir. Bir hukuk devletini gerçekleştiren şartlar şunlardır:

Hukuk ve kanun koyucu organ da dâhil olmak üzere devletteki bileümle âmme iktidarı kolları üzerinde mutlak bir hâkimiyeti haiz bulunmalıdır. Vaznı kanun, faaliyetlerinde kendisini millî veya beynelmilel, mektup veya gayrimektup hukuk ile bağlı saymalı, idare ve kaza hukuka uygun olmalıdır.

Kanunlar, formel, mücerret ve umumî normlar olarak sayılıp kabul edilmelidir.

Âmme iktidarı muhtelif kollar arasında taksim veya tevzin edilmelidir.

Âmme kudretinin tezahürleri evvelden ölçülebilir, görülebilir, hesaplanabilir olmalıdır.

Fert hassaten idareye karşı ve müstakim hâkimler tarafından adlî yol ile konulabilmelidir. Demek oluyor ki, muhtevası bakımından âdil bir hukuk nizamını ihdas ve idâme gayesini güden ve bu gayenin tahakkuku için lüzumlu mâruz şartları haiz bulunan bir devlet hukuk devletidir.

Görülüyor ki, demokratik devlet ve hukuk devleti birbirinden ayrı şeylerdir. Birineisi devleti, hakkı hâkimiyetin aidiyet ve istimali ve ikineisi ise gayesi bakımından tarif eder. Keza her iki devlet tipini gerçekleştiren şartlarda da bir iştirak mevcut değildir.

Kaldı ki, hukuk devleti apriori bir bünyeye sahip değildir. Kaç türlü hukuk ve kaç nevi devlet varsa, o kadar hukuk devleti tipi mevcuttur. Federal, korporatif, burjuva ve sosyal hukuk devletleri olur. Bizim aradığımız demokratik bir hukuk devletidir. Demokratik tâbiri yalnız başına bunu ifade etmediğine göre haiz olduğu ehemmiyet dolayısıyla maddede bu vasfı sarahatle zikredilmelidir. Hukukî bakımdan bu lâzımdır.

27 Mayıs İnkılabı da bizi maddede (hukuk devleti) tâbirinin zikrine mecbur kılar kanaatindeyim. İhtilâlden evvelki durumu şöyle bir hatırlıyalım: Anayasada (Bu kanuna aykırı kanun olamaz) hükmü mevcut iken vâzî kendisini bununla bağnı saymıyor ve anayasaya aykırı kanunlar da koyuyor ve koymakta ısrar ediyordu. İdarede de kanuna uygunluk fikri, zedelenmişti. Yine anayasanın sarîh hükmüne rağmen ahalinin malı, parası peşin verilmeden, istimlâk olunabiliyordu. Kanunların formel, mücerret ve umumî normlar olduğu fikrine de sırt çevrilmişti. Kurşehir'in kaza haline ifrağı, Halk Partisinin mallarının müsaderesi gibi mücerret ve umumî mahiyet taşımayan kanunlar isdar olunuyordu. Emeklilik Kanununun malûm maddesi ve istenildiği vakit istenilen şekilde mahkemeler tesis yolu ile hâkimlerin istiklâli ihlâl olunmuş ve kaza organı ferdi himayede, gayrimüessir bir hale getirilmişti. Bütün bunlar hukuk devleti şartlarının ortadan kaldırıldığı mânasını

tazammun eder. İhtilâl ortadan kaldırılan bu şartları yeniden tesis etmek; başka bir deyim ile hukuk devletini gerçekleştirmek gayesi ile yapılmıştır. Meşruiyetini de buradan alır.

Bizler bir ihtilâl devrinin Meclisi olmak haysiyeti ile yapacağımız Anayasada İkinci Cumhuriyetin bir (hukuk devleti) olduğunu açıkça ilân etmek ve ihtilâlin böylece gayesinin gerçekleştiğini halk efkârına bildirmek mecburiyetindeyiz. Bundan başka millî zaruretler de bizi buna zorlar. Halkımız asırlardan beri adaletten yoksundur. Adalete muhabbetkâr ve müştaktır. O kadar ki (şeriatin kestiği parmak acımaz) diyerek parmağın kesen adaletin kendisinde acı dahi hâsıl etmiyeceğini ifade ederek adalete olan bağlılığı ilân eder. Tanzimattan beri bir hukuk devleti gerçekleştirmek peşindeyiz. Artık halkımız, bu gayretlerin neticesine vardığını ve bir hukuk devleti kurulduğunu bilmelidir. Bu da bizi, Cumhuriyetimizin bir (hukuk devleti) olduğunu ilâna mecbur tutan bir millî gerçektir.

Devletimizin, halkı iktisadî güçlükleri içinde kendi mukadderatı ile baş başa bırakan bir 19 ncu asır Devleti olmaması icabettiği ve 20 nci asrın telâkkilerine uygun bir (sosyal devlet) olması lâzımgeldiği hususu Komisyon sözcüsü Sayın Muammer Aksoy tarafından etraflı ile izah edilmiş bulunmaktadır. Binaenaleyh bendeniz bu nokta üzerinde fazla durmayacağım ve yalnızca bugün Anayasa Hukuku ilminde (sosyal devlet) den ne anlaşıldığını kısaca arzdan sonra bütçe müzakerelerinde beliren bir hususa yüksek nazarlarınızı çekecek ve sonra teklifimin mucip sebebini arz edeceğim.

Evvelâ şu noktayı belirtmek isterim: (sosyal devlet) Mefhumu, içi istenildiği gibi doldurulabilecek bir blanko mefhum değildir. Devletin sosyalliği, âimme kudretinin her istimalinde devleti sosyal bir temel tutum ile mükellef kılar. Devlete, halkın bütün kısımlarına ve hassatan iktisaden zayıf ve kötü durumda olanlarına ihtimam ve dikkat göstermek mecburiyetini tahmil eder.

Sosyal bir devletin gayesi her birimizde insan haysiyetine yakışır bir hayat tarzını mümkün kılmaktır. Sosyal tâhiri devletin sosyal adalet icaplarına göre bina edildiğini veya bütün hukukun sosyal bir temayülü haiz olduğunu ifade eder. Sosyal adalet ise cemiyetin her

tabaka veya zümresinin iktisadî ve kültürel yaşama imkânlarından hissesine düşene sahip olması lâzımgelceği yolundaki tevzi ve taksim prensibinin ifadesidir.

Şu vasıflarına göre sosyal devlet insan haysiyetine yarışır bir hayatın şartlarını gerçekleştirmek gayesini takibeden bir hizmet ve tevzi ve taksim devleti oluyor. Böyle bir devletin ise sosyalist bir devlet olmadığı meydandadır.

Arkadaşlar bu fikirler benim kendi malım değildir. Bizim Anayasa tasarımız ile fikri bir mülkarenet halinde bulunan Alman Bonn Anayasasına şerh yazmış olan hukukçuların fikirleridir. Elimde Mangoldt-Klein ile Haman'ın şerhleri var. Oralardan aldım.

Mangoldt-Klein birinci cildinin 601 nci sayfasının 3 ncü satırında başlıyan cümlesinde Bonn Anayasası ile kurulan Alman Devletinin (Burjuva - liberal) bir devlet olduğunu ifade eder. Demek oluyor ki (sosyal) sınıfı bir devlete sosyalist vasfını izafe etmez ve bu vasfa rağmen devlet, burjuva ve liberal olarak kalabilir.

Arkadaşlar sizlere bir hatıra nakledeceğim. Şapka giyilecekti. Gazeteler şapkadan siperşems, serpuş diye bahsetmeye başladılar. Filhakika şapka bir serpuş olmak ve siperi şems de olmak dolayısıyla bu tarife uymakta idi. Fakat önüne bir güneşlik takılacak fesi ve yahut mevlevî külâhı da bu tarife uyardı. Atatürk tehlikeyi derhal sezdi ve Kastamonu'da elindeki şapkayı göstererek, «Efendiler bunun adı şapkadır. Bunu giyeceğiz.» diyerek güneşlikli, acayıp serpuşların giyilmesini önledi.

Şu basit misal gösteriyor ki, tarifler ekseriya mefhumu ifade eden kelimenin yerini tutmaz. İlerideki iktidarlar maddedeki (sosyal adalet) veya (çalışma) esaslarından birine diğerinden daha fazla ehemmiyet vermesi ve bunları yanlış anlayıp tatbik etmesi tehlikesi mevcuttur.

Bu itibarla biz (sosyal) kelimesinin bir tarifi olduğu, Komisyonca da kabul edilen bu kelimeler yerinde Anayasa hukukunda muhteva ve hududu malûm olan, ağıyarını hariçte bırakıp efradını cem eylemiş olan (sosyal) kelimesini ikame etmeliyiz ve bu suretle maddeye vuzuh verebilmiş ve ilerideki tehlikeli anlayışları önlemiş olabiliriz. Teklifimin ikinci kısmı bu mülâhazalara dayanmaktadır. Eğer siz-

ler de bu kanaatta iseniz teklife reylerinizle lütfen iştiraklerinizi rica eder ve beni dinle-mekte gösterdiğiniz sabırdan dolayı hepinize teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — İsmail İnan.

İSMAİL İNAN — Çok muhterem arkadaşla-rım, evvelâ Anayasanın tümü üzerinde cereyan eden müzakereler dolayısıyla, fevkalâde liyakatli hatiplerin beyanlarından sonra, benim ikinci madde hakkındaki konuşmam, sizleri belki diğer konuşmalarla bir noksanlık karşısına getirmesi mümkün olabilir. Buna rağmen, sabrınıza ve alâkanıza dayanarak birkaç cümle söylemekten kendimi alamadım.

Muhterem arkadaşlarım; memleket meseleleri-ni bütünü ile kapsıyan, her sınıf ve seviyede va-tandaşın insanlık ve vatandaşlık haysiyetine hita-beden Anayasa tasarısının hazırlanmasında ko-misyonun gösterdiği dirayet ve anlayışı takdir ve teşekkürle yâdetmek isterim.

Devletimizin imtiyazsız, sınıfsız esprisinin iş-te bu değerli eserin ikinci maddesinde genişliği-ne, derinliğine yer aldığını ve bu suretle hayati-yet bulduğunu görüyoruz. Tasarıda tesbit edilen millî müesseseler bu ana esaslar üzerine oturtul-duğu içindir ki, bize ümit, bize güven veriyor.

«Türkiye Cumhuriyeti demokratik ve lâik-tir. İnsan Hak ve Hürriyetlerine, çalışma ve sos-yal adalet ilkelerine dayanır.» demek suretiyle bütün temel müesseseler yanında, birtaraftan ça-lışmanın memleketin kalkınması ve geleceği için taşıdığı büyük değeri ve bu değere inanılması zaruretini ortaya koyarken, diğer taraftan millî gücün sahiplerini Devlet vekarına uygun şekilde koruyacağını derpiş etmektedir.

Meselenin özü ve gayesi bu iken, bâzı arkadaş-ların maddeye çeşitli şekilde isimler takmak isti-kametine gitmeleri bizim için anlaşılır şey değil-dir. Devrimizde isimsiz ve hukukî teminata bağ-lanmayan bir çalışma sistemini arzulamanın hür-riyet ve insan hakları ve insan münasebetleri anlayışı bakımından modası geçmiş bir metot ol-duğunu söylemeye lüzum yoktur.

Demokrat ülkelerde bu fikrin her devirde va-tandaşın sağ duyusunun tasfiyesine uğramaktan kurtarılamadığı gerçektir.

Maddeyi hazırlayanları korkaklıkla ithamın arkasında asıl saklanan korkaklık (henüz istihsal meselesini halletmemişken, paylaşma çarelerini

aramanın mânasız olduğu) öne sürülmek suretiy-le açığa vurulmuştur. Hemen ilâve edelim, sos-yal adalet olmadan hayal edilen bir istihsal siste-mi, hür âlemle münasebeti olmıyan, kendi tâbir-leriyle arka düşüncelere dayanan bir sistemdir.

Milliyetçilik kelimesi üzerinde ısrarla durul-du. Böyle bir kelimenin maddede derpiş edilmesi bir mahzur teşkil etmez.

Fakat, şu hususu da belirtmek lâzımdır ki, bugün ve bugüne kadar cereyan tarzlarıyla ve oluşlarıyla iftihar ettiğimiz millî hareketler, mev-cudolan ve hiçbir suretle sarsılmıyan, zedelenme-yen millî varlığımızın bütünlüğü sayesinde ol-muştur. Memleketimizin zaman zaman geçirdiği sarsıntı ve ağır darbeler karşısında, bünyesinden en ufak bir parça kopmamış, koparılamamış ise, bunu milliyetçiliğimizin sarsılmaz temelinde borç-luyuz. İnkılâbımız bu temel üzerine oturmuştur. Anayasamızın aldığı ruh, milliyetçiliğimizin özü-dür ve kendisidir.

İkincisi; Fransa'da referandum dolayısıyla Anayasa tasarısının reddedilmesi meselesi bahis konusu edildiği halde, ikinci maddede mevcudo-lan çalışma ve sosyal ibareleri dolayısıyla müna-kaşa olmamıştır. Kaldı ki, bir an için böyle ol-duğunu kabul edelim. O tarihte bu vakıayı nor-mal karşılamak mümkün olabilir. Ama bugün-kü gidişin tesbit etmekte olduğu istikameti, sos-yal anlayış bakımından misal olarak verdikleri Fransa'da dahi bu gibi düşüncelerin red ve cerh edilmesi istikametinde olduğu gerçeği aşikârdır.

Günün hâdiselerini izah ederken tarihin kadîm devirlerine doğru inilmesi elbette ki ma-lûmat bakımından faydalıdır, ışık tutma baki-mından lüzumludur. Ama tarihi izahat karşı-sında günün realitelerini bir kenara bırakmak, netice bakımından, hiçolmazsa verimsiz olur. Bizim için bir taraftan tarihi gerçeklere daya-nılmak zarureti var. Ana bir başka taraftan da yarının tarihini tetkik edecek nesillere bi-rakmak mecburiyetinde olduğumuz hususların mevcud olduğu da kabule şayan bir keyfiyet olsa gerektir.

Bu hususta dünyadaki gidişin hangi istika-mette olduğunu Milletlerarası Çalışma Teşkilâ-tının neşrettiği ve tarihi çok eski olmıyan günü-müzün hâdiselerinin tazeliğini içinde muhafaza eden bir broşürden, bir kitaptan birkaç cümle okumak lüzumunu hissediyorum.

«Harb tehlikesi diğer bütün meseleleri ikincî plâna almıştır; fakat bu tehlike örttüğü, sakladığı geniş ve âcil sosyal dâvaları bize unutturmamalıdır. Dünya halkının ekserisinin zarurî asgarî geçimden mahrum olduğunu söylemek mübalâğa olmaz. Birçok memleketlerde halk şiddetli bir yiyecek, ev, sağlık hizmetleri ve en iptidâî tahsil vasıtalarının kıtlığının sıkıntısını çekmektedir.»

Bu eseri yazanın bütün dünya memleketleriyle yakînen ilgisi bulunan ve bu memleketlerde yaşayan insanları cemiyet yönünden, Devlet idaresi yönünden, sosyal yönden yakînen takibeden, bu istikamette, bu meseleleri tesbit eden bir organ olduğu düşünülürse yazanın ehemmiyeti daha çok anlaşılır. Bu teşkilât dünyanın ve dünyanın içinde mevcut memleketlerin bir taraftan kendi hudutları içinde huzur ve emniyet içinde yaşayabilmelerinin, diğer taraftan memleketlerin birbirleriyle olan münasebetleri bakımından yine huzur ve emniyet içinde yaşayabilmelerinin şartları hangi hizmetlerin ifasına bağlı olduğunu tesbit etmektedir. Bir memlekette büyük kütlelerin sefalet içerisinde bulunduğu bir vakıa haline gelirse, o memlekette Anayasa maddeleri ne kadar sağlam esaslarla tesbit edilirse edilsin, bilim bakımından sirayeti vatandaşlara ulaşmadıkça; vatandaşların huzur, emniyet ve Devlet idaresine karşı bağlılıkları, inanışları tam olmadıkça, yazın maddelerin ileride bir mâna taşımayacağı aşîkârdır. İşte bu mânada, bu ana esaslar üzerinde kafa yoruyor, dünya çapında milletlerin meşgul oldukları hâdiseleri tesbit ediyor ve önümüze getiriyor.

Hulâsa olarak arz ediyorum; sosyal adalet Batı dünyası için kabul ve tatbik edilegelen sosyal siyaset ilmine dayandığı, söz ve münakaşa götürmez bir demokrasi ve hürriyet müessesesi olduğu için, bir.

Sosyal siyaset ilmi bir iktisat disiplini olduğu ve bizatihî iktisadî hareketlerin ortaya koyduğu kaçınılması imkânsız zaruretlerden meydana geldiği için, iki.

Sosyal adalet imtiyaz getirmediği, bilâkis içtimaî imtiyaz şartlarını geliştirmeyi gaye edindiği için, üç. Olmak üzere maddenin aynen kabul edilmesini rica ediyorum.

Kaldı ki, bir gün, günümüzün tarihi yazıla-

ecek olursa, bu tarihin başlığını, münakaşa ettiğimiz 2 neî madde teşkil edecektir.

Beni dinlemek lütfunda bulunduğunuz için hepimize teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Cevdet Aydın.

CEVDET AYDIN — Muhterem arkadaşlarım, bendeniz ikinci maddeyi iki bakımdan tahlile tâbi tutacağım. Birineisi bu maddenin milliyetçilik ve devrimeciliği kapsamamış olması; ikineisi çalışma sistemi ve sosyal adalet tâbirleri üzerinde olacaktır.

Muhterem arkadaşların, bizde milliyetçilik ve devrimecilik birçok kimselerin zannettiği gibi 1924 Anayasasının getirmiş olduğu ilke ve umdeler değildir; 1,5 asra yaklaşan çok uzun bir tarihî ve siyasî oluşun, bir prosesürün neticesidir. Milliyetçilik ve devrimecilik Türk siyasî yapısının hüviyet ve karakteri olmuştur.

Bu itibarla bu iki tâbirin ifade edilmemiş olması hence noksanlıktır. Esasen Türk milliyetçiliği 19 neü asrın sert, dar ve inhisarî milliyetçiliği mahiyetinde de değildir. Bizim milliyetçiliğimiz, Türk Milletinin menfaatlerini, Türk Milletinin hâkimiyetini gaye edinen ve sadece onun için gayret sarf eden bir milliyetçilik anlayışıdır. Bu itibarla milliyetçiliğin, maddede muhafazası gerekir. Aneak 20 neü asırda milliyetçilik mefhumunun eski kuvvetinden çok şey kaybettiğini kabul etmek mecburiyetindeyiz. Muhterem Komisyon Sözcüsü Sayın Aksoy, 3 neü maddenin Türk milliyetçiliğini tazammun edebileceğini ve onu ruh olarak kabul ettiğini söylemektedir. Bendeniz biraz haklı görmekteyim. Hakikaten 3 neü madde «Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür» demektedir. Bunun yanında Anayasamızın 52 neî maddesi, ileri görüşlü bir vatandaşlık anlayışı getirmektedir. 52 neî madde şöyle bir hüküm vaz'etmektedir : «Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.» Ben bu bakımdan bu ilke üzerinde ısrar etmiyorum. Aneak, inkılâpçılığımızın ikinci maddede yer almasını zarurî görmekteyim. Zira Cumhuriyetimizin temeli tamamiyle inkılâpçılığımıza dayanmaktadır. Devrimeciliğimizin, hiçolmazsa devrimlere bağlılığımızın, 2 neî maddede yer alması lâzımdır.

Muhterem arkadaşlar, 2 neî maddenin ikinci cümlesi, hence, kesin ve vâzih değildir. Hattâ samimiyetle ifade edeyim ve Komisyon Sözeü-

sü Sayın Muammer Aksoy Beyefendi de büyük bir samimiyetle ifade ettiler ki, bu cümle bâzi mânaları ifade edebilir. Sosyalizmi de ifade edebilir; iktisadî kollektivizmi de ifade edebilir. Bizim asla böyle bir düşüncemiz yoktur. Ama arkadaşlar, Anayasamızın 2 ne maddesinde yer alan bu cümlelerin çok açık ve kesin olması, asırlara hitabedecek bu Anayasamızın açık ve kesin prensipler ihtiva etmesi lâzımdır.

«Çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır» cümlesi üzerinde duracağım. Bu madde 20 neı asrın sosyal devlet telâkkisine uygun bir devlet telâkkisi getirmektedir. Bu telâkkinin bir müessese olarak Anayasaya girmesi en tâbî, en yerinde bir harekettir. Esasen Anayasamızın 3 neü bölümü ile, birinci bölümü, fert hak ve hürriyetleri, sosyal ve iktisadî hak ve vazifeleri birer müessese olarak kabul etmiştir. Teferruatı ile, bütün durumu, bütün düşünce ve bütün teminatıyla getirmiştir. Bu Anayasamızın en büyük yeniliklerinden birisi de bu hakların kanunî teminat ve müeyyidelerle bağlanmış olmasıdır.

Bu itibarla bendeniz bu sosyal adalet ilkelerine ve çalışma sistemine ait kısmın maddeden, tayyedilmesi lâzımgeldiği kanaatindeyim.

20 neı asır devleti, elbetteki insanı tehdid eden dev felâketlerden olan, sefaletle, açlıkla, fakirlikle ve hastalıkla mücadele edecek ve vatandaşın insan gibi yaşama imkânlarına kavuşturacaktır. Zaten Devletin mânası da budur. Devlet, vatandaşın ve milletin bütün sosyal ihtiyaçlarını, hattâ fert ihtiyaçlarını tatmin etmiş olmak için kurulmuş olan bir müessesedir. Bu itibarla ikinci maddenin daha vâzıh olması ve birinci madde gibi çok kuvvetli bir hüküm ifade etmesi ve ilerdeki yıllarda bir tereddüde meydan vermemesi lâzımdır.

Bu itibarla bendeniz, maddenin «Türkiye Cumhuriyeti demokratik, lâik ve devrimlere bağlı bir Devlettir» şeklinde değiştirilmesini teklif etmekteyim. Çünkü, muhterem arkadaşlar, ikinci maddenin iki cümleyi ihtiva ettiğini, «İnsan hak ve hürriyetlerine, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır» dediğini arz etmiştim.

Fikirlerimin daha vâzıh olarak anlaşılması için, birkaç söz daha söyleyeceğim. Kıymetli vaktinizi daha fazla istismar etmiyeceğim.

Muhterem arkadaşlar, insan hak ve hürriyetlerine bağlılık sistemi Anayasamıza yeni gir-

memiştir. 1839 Tanzimatı Hayriye Fermanı, yani Gülhane Hattı Hümayûn'u bu sistemi daha o zaman kabul etmiştir. Hattâ o kadar geniş kabul etmiştir ki, o zamanın bütün dünya matbuatında ve dünya milletlerinde büyük reaksiyonlar yapmıştır. Osmanlı İmparatorluğunun dostları ve düşmanları bunun bir senet olarak kabul edilmesini Hükümetten ve Devletten istemişlerdir. Hükümdar tarafından tek taraflı bir tasarrufla vaz'edilen bu Hattı Hümayûn, Tanzimat Fermanı getirmiş olduğu yeniliklere rağmen tatbik edilememiştir ve vaz'edildiği gibi tek taraflı bir irade tasarrufu ile sonraları ortadan kalkmıştır.

1908 Kanunî Esasisi ile, 1909 Kanunî Esasisinin 8, 9 ve 10 neü maddeleri insan hak ve hürriyetlerinin nelerden ibaret olduğunu keza teferruatıyla tadad etmiştir. Ancak, bu kanunlarla bu hakların sağlanması temin edilememiştir. Bunun sağlanması için hukukî ve kanunî müeyyideler vaz'edilmemiştir. 1924 Anayasamızın en büyük eksikliklerinden birisi de budur. Tamamen millî hâkimiyete istinadeden 1924 Anayasasında fert hak ve hürriyetleri 68 neı maddeden itibaren Türklerin hukuku âmnesi bölümü içinde yer almıştır. Ancak, burada da tarihî bir şanssızlık olmuştur. Bu haklar için müeyyideler vaz'edilmemiştir. Teminatsız ve müeyyidesiz olan hakların, bilâhara son 10 yıllık devre içinde Meclisteki ekseriyetine dayanan haris bir iktidar tarafından ne şekilde eğlendiği ve ne dereceye kadar aykırı, antidemokratik kanunlar meydana çıkarılmış olduğu hepimizce bilinen bir hakikattir.

Yeni Anayasamızın 1 neı ve 3 neü bölümlerinde bu haklar etraflı olarak getirilmiştir ve müeyyideleri vaz'edilmiştir. Bundan sonra bu hakları sınırlandırmak ve zedelemek mümkün değildir. Böyle bir şeye tevessül edildiği zaman, artık bu şekilde çıkacak kanunların hiçbir hüküm ifade etmiyeceği, yeni Anayasamızın getirmekte olduğu büyük bir müessese bulunan Anayasa Mahkemesi tarafından sağlanacaktır. Bu itibarla, 1 neı ve 3 neü bölümlerin teferruatı ve teminatı ile getirilmiş olan ferdi hak ve hürriyetler, sosyal ve iktisadî hak ve vazifeler zaten Anayasamızda yer almıştır. Bunun; kesin olmanın, başka mânalara göre ifade edilecek şekilde vaz'edilmesi, şahsî kanaatime göre, yerinde değildir. Yüksek Heyet ısrar ettiği

takdirde, benden evvel konuşan çok muhterem Esat Çağa Beyefendinin dediği gibi, buna, daha vâzıh ve daha kesin bir anlam vermek için «Sosyal» tâbirinin konması daha iyi olur, kanaatindeyim.

Türk Anayasasının karakteri kadar, rengi de belli ve sağlam olmalıdır, arkadaşlar. Hürmetlerimle. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Ahmet Oğuz.

AHMET OĞUZ — Muhterem arkadaşlar; Türk Devletinin bünyesinin temellerine taallük eden bu 2 nci maddede iki ana mefhum üzerinde durmak istiyorum : Biri, «Lâik Devlet»; diğeri de «Sosyal Devlet» mefhumudur.

Ana mevzua girmeden evvel şunu arz etmek isterim ki, Türk Cemiyeti uzun yıllardan beri bu ana prensiplerin yanlış anlaşılması veya yanlış tefsir edilmiş olmasından dolayı karşılıklı haklı ve haksız birtakım isnatların altında huzursuzluk devreleri geçirmiştir. Böyle bir Anayasanın tedvini sırasında ne kadar sarıh olabilirsek vatandaş arasındaki bu anlaşmazlığı o kadar bertaraf etmiş olacağımıza kaaniim. Onun için işi ortaya koymak ve cemiyet içinde daima karşılıklı huzursuzluğun kaynağı olan bu prensiplere sarahat getirmek zorundayız.

Artık bu Anayasa tatbik mevkiine konduktan sonra, tarihî inançlara, kendi inançlarına bağlı bulunan muhafazakâr insanlar gericilikle itham edilmemek lâzımgelir. Keza kendi kendime, kendi yarattığı Allah'a inanan insanların da dinsizlikle itham edilmesi memleketten silinip gitmelidir arkadaşlar.

Türkiye'de huzurun sağlanması, Türkiye'de yarının bizim olabilmesi için, geçmiş acı tecrübelerden ders alarak bu sahadaki telâkkileri hiçbir tereddüde mahal bırakmıyacak şekilde vuzuha kavuşturmalıyız. Bu terimleri bir istismar konusu olarak, bir politika oyununa mesnedolacak görüşler olarak değil, aksine müsamahalı birbirine yaklaşırcı birer mevzu olarak öne atmalyız.

Bu görüş tarzı altında bendeniz, lâiklik ve lâik devlet telâkkisinin kısaca bir tahlilini yapmak istiyorum.

Gerekçedeki ikinci maddeyi tafsilini, 19 ncu maddeyi ve ayrıca Tedrisat Kanununu beraberce mütalâa ettiğimiz zaman aşağı - yukarı Anayasa Komisyonunun fikriyatını anlamak mümkündür.

Lâikliğin dört ana mesnedi mevcuttur. İtikat

hürriyeti, ibadet hürriyeti, teşkilâtlanma hürriyeti, tedris ve telkin hürriyeti.

Sayın arkadaşlarım; öyle zannediyorum ki, itikat ve ibadet hürriyeti üzerinde her hangi bir tereddüde mahal yoktur. Esasen itikat ve ibadet sübjektif bir inanıştır ve istense de bunu kimse önleyemez. Memleketin yakın mâzisini, gerçeklerini göz önünde tutarak teşkilâtlanma ve tedris hürriyetinin devletin sıyaneti altında bir müddet kalmasında fayda mülâhaza ettiklerini, bu maddelerin tetkikiyle tesbit etmiş bulunmaktayım.

Şu hale göre, Türk devleti lâiktir dediğimiz zaman, dünya anlamında, ilim yönünden anlaşılabilir bir lâiklik tevsimine girmekten kaçınılmıştır. Buna karşılık Türkiye'nin şartlarına göre bu lâikliğin, devletin din işlerini teşkilâtlandırması, tedris ve telkin hürriyetini, belki de muayyen bir müddet için, sıyanet etmek kavramı içinde ele alındığı anlaşılmaktadır.

İkinci maddeye mesnedolan lâiklik mefhumu tarif edilmese, daha doğrusu tarif edilmeden terim başka mânaya alınsa dahi, hududunu sarahatla belirtmek yönünden ele alınması icabeder. Uzun yıllar boyunca, şuurlu müspet ilimlerle tevhiz edilecek din adamlarının yetiştirilmesi ile asıl lâiklik anlayışının ancak tatbikata intikal ettirilebileceği anlaşılabılır.

Yine bu maddeleri tetkik edersek tesbit etmekteyiz ki, günün birinde bu sıyanet telâkkisi anlayışı altında, islâmın Anayasası olan Kuran'ın ana prensiplerinin, bu sıyanet bahsindeki inanışlarla beraber olmıyan bir iktidar zümresi, bu tedris ve telkin hürriyetini, bu teşkilâtlandırmayı, başka bir yöne tevcih ederse netice ne olacaktır. Bu hususta Anayasada hiçbir müeyyide yoktur. Mümkündür ki, bu tedris ve telkin hürriyetini, bu teşkilâtlandırma hürriyetini günün birinde dinin kendine rehber itti-haz ettiği ana umdeleri içinde taşıyan bir kitabın hudutlarından taşarak ve bir kesda makrun olarak değiştirmeye mâtuf bir istikâmette işlemesi halinde Anayasanın bu yönden de lâiklik ve telkin hürriyetini bir teminat altına alması lâzımgeldiği kanaatindeyim.

Muhterem arkadaşlarım, lâikliğin bu Anayasaya göre tarifi veya mesnetlerinin tanzih zarureti de Anayasanın diğer maddeleri münasebetiyle bizlere bir mecburiyet tahmil etmektedir. Anayasanın 55 nci ve 76 nci maddelerindeki yeminler münasebetiyle de bu prensibe sa-

dık kalınmak suretiyle bâzı ana müeyyideler konmuştur. Bir siyasî parti teşekkülü 55 nci maddeye göre bu husustan dışarı çıkmaması lâzımgeldiği tavih edilirken, bir yeni parti kuran arkadaşımız lâiklik prensiplerine sadakat göstermiş olmasına rağmen bunu Devletin desteklemesi ve gözetmesi bir hüküm getirmezsek, parti bugün değilse yarın Devletin görüşünden ayrı bir yola gidebilir. Ve lâikliğin umumî anlayışı muvacehesinde yarın o partiye müdahale edemeyeceğimiz kanaatindeyim. Bunun için bendeniz Sayın Komisyondan rica ediyorum, zabıtlara geçmesi dahi faydalı olacağına kaani bulunduğum şu ana noktalar hakkında bizi tenvir etsinler.

İlim aleminin anladığı mânada bir lâiklik anlamının bu Anayasa içinde yer almadığını belirtsinler. Anayasa lâikliğin dört ana temel fikrinden ikisinin itikad ve ibadet hürriyetini mutlak olarak serbest bırakıyoruz. Teşkilatlanma, tedris hürriyeti bakımından Devletin dinî sıyanetini bu cemiyetin huzuru için faideli görüyoruz diyerek bana lütfen beyanatta bulunsunlar. Bunun yanında cemiyetin teşkilatlanmasının tesirinin din hürriyeti yanında Anayasa lâiklik telâkkisinin bulunabildiğini ifade etsinler.

Muhterem arkadaşlar,

Anayasa tasarısındaki sosyal Devlet telâkkisinin «Hukuk Devleti anlayışı çerçevesi içinde olmak şartıyla görüşlerimize intibak etmesini memnuniyetle karşılız.» Bu itibarla konu üzerinde kısaca durmak isterim.

İnsanlık hür olma ve yaradanının bahşettiği her türlü hak ve nimetlerden istifade etme isteği yolunda ve azmindedir.

Bugünkü dünyanın mahdut ve muayyen kaynakları gittikçe artan nüfus ve onların hudutsuz ihtiyaçları karşılanmak zorundadır.

Bu itibarla yeni bir dünya ve insanlık görüşünün, bütün topluluk ve milletler camiasından hâkim olmaya başladığı ve eninde sonunda bu düşünüşün bütün insanlığa yapılacağına da şüphe bırakmamaktadır.

Yirminci asrın ilk yarısına kadar mahallî, zümrevî ve muayyen toplulukların (yani milletlerin) kendi varlık ve saadetlerini idame ettirmeye mâtuf gayretlerinde göze çarpan gerek iç bünyeleri ve gerekse diğer milletlerle olan

münasebetlerindeki davranışları ve gayelerine ulaşmak için kullandıkları vasıtalar artık bugünün insanlığını tatmin etmemektedir. Kaldı ki, insanları ve toplulukları birbirine kaatan bu dünkü anlayış hedefi de sağlamaktan uzak bulunmaktadır.

İnsanlık hep beraber hakka ve adalete dayanan ölçüler içinde kendilerine bahşedilen nimetlerden istifade yolunu ararken yarının sistem ve imkânlarına yeni bir mesnet aramakta ve bunun da aileden başlayarak daha büyük topluluklara kadar esas olmasını düşünmektedir. Bu da hür doğan, her alanda çalışan, başarı gösteren ve her haktan herkes gibi istifade etmek isteyen insanlar topluluğunda, bu hedefe erişmek için ele alınacak vasıtaların topluluk veya milletler arasında tertiplenecek uzun vâdeli plân ve programlara dayanan bir etüd ve hesaba dayanan bir devrenin açılmasını lüzumunu kendiliğinden meydana çıkarmaktadır.

İşte bu kısaca arz ettiğim genel görüşlerin ilhamiyle Türk milletinin dâvalarını ele almanın ve ona bir istikamet vermenin güçlüklerine en uygun bir yol olduğunda şüphe bırakmamaktadır.

Türkiye iktisaden geri kalmış milletlerdendir. İlmî ve fikren çağdaş medenî milletlere nazaran çok geridedir. Bu itibarla asıl olan hedef, bir yandan memleketteki fakruzaruretlerin giderilmesi diğer taraftan da ilmî ve fikrî seviyesinin yükseltilmesidir.

Yüzyılların ihmaline ilâveten yakın geçmişin bilgisiz güdümü altında bu hale gelen memlekette kalkınma ve gelişme imkânları, dünya milletlerinin dev adımlarla ilerlediği ve büyük zihniyet inkilâplarının cereyan ettiği bu devrede, 19 ncu asrın donmuş kalıplarında yer alan ve birbirlerine intikali pek batî olan birtakım sistemler çerçevesi içinde mümkün olmayacağına kaaniyiz.

Hiç şüphe yoktur ki, maziden bu yana topluluklarda cereyan eden ve tatbikini bulan bu fikrî tekâmül bundan sonra cemiyet hayatının yeni düzenine baha biçilmez görüş ve malzemeler de hediye etmiş bulunmaktadır.

Bu itibarla, biz ve bizim gibi düşünenler, şu veya bu sınıfın ve zümrenin menfaatlerini gözetlemeye mâtuf gayretler peşinde olmayıp, Türk milletinin hep beraber yokluk ve sefalet-

ten kurtulmasına müteveccih çalışmalar yolundadır. Diğer bir deyimle biz, günün şartları, dünya görüşü ve gidişi yönünden memleket kalkınmasının sınıf menfaatleri üzerine değil, huzur ve istikrar vasatında sosyal adalet prensipleri içinde plân ve hesap yolundan mümkün olacağına inanıyoruz.

Bu gerçekleri tesbit eden ve dile getiren Anayasadaki sosyal devlet anlayışının bir hukuk devleti anlayışı çerçevesi ve kaydında Türk milletine uğurlu ve hayırlı olmasını dilerim.

Bu hususta Sayın Esat Çağa'nın teklifine katılıyorum.

BAŞKAN — Yusuf Ziya Yücebilgin.

YUSUF ZİYA YÜCEBİLGİN — Muhterem arkadaşlar, bendeniz ikinci Cumhuriyetin temelini teşkil edecek Anayasamızın ikinci maddesi üzerinde konuşmak isterken, yalnız iki kelimesi üzerinde mütalâa beyan etmek istemekteyim. Bu kelimelerden birisi (Çalışmak) ikinci (Sosyal adalet) kelimeleridir. Bu kelimelerin Anayasadaki kıymetini iyi takdir edebilmek için bu mefhumların tarihi tekâmülünü burada arz etmek yerinde olur. 1789 Fransız ihtilâli Fransız vatandaşlarımızı Loncaların tahakkümünden kurtarmış ve kendilerini klâsik hürriyetler sahasında tam bir serbestî içine koymuştur. Fakat bu klâsik hürriyetlerin Fransız vatandaşına tanınması zamanla kâfi görülmemiş nihayet iktisadî hürriyetinde temini için yeniden büyük bir mücadeleye başlamıştır. Bu mücadelenin ismi sosyal mücadeledir. Başlangıç tarihi 1930 dur. Ve nihayet bu sosyal mücadele 1848 tarihinde Fransa'da büyük bir sosyal ihtilâlde yol açmıştır. Fransa'daki bu sosyal ihtilâlde de 1789 tarihinde olduğu gibi birçok kanlar dökülmüş ve insanlar ölmüştür. Bu bakımdan yeni Anayasayı yaparken vatandaşlarımıza iktisadî ve sosyal hakların tanınması istikbalde melhuz her türlü cereyanların önüne geçecek şekilde müstakbel ihtilâlleri önlemesi bakımından en büyük kıymet taşımaktadır. Bu takdirde sayın Komisyon üyesi ve yüksek ilim adamlarına ne kadar teşekkür etsem yerindedir. Yalnız benden evvel konuşan çok muhterem arkadaşlardan sayın Esat Çağa arkadaşımız sosyal Devlet telâkkisinin hukuk bakımından lüzumuna işaret buyurdular. Ben onlardan bahsetmiyeceğim. Ben tatbikatta ve sosyal adaletin neler olduğunu ifade edeceğim. Burada sosyal adalet mefhumu kâfi değildir.

İkinci Dünya Harbinden sonra sosyal adalet mefhumu değiştirilmiş ve sosyal güvenlik mefhumu içinde mütalâa edilmiştir. Bendeniz bunların ikisinin arasındaki farkların neler olduğunu ifade etmek isterim. Yalnız ilk olarak çalışmaya üzerindeki fikirlerimi arz edeceğim. Çalışma neden bir Anayasayı alâkadar eder, bu bakımdan mütalâamı arz etmek isterim.

Arkadaşlar, dünya tarihini tetkik edecek olursak görürüz ki, çalışma insan haklarıyla alâkadar ve hükümetlere bâzı vazifeler tahmil etmiştir. Bu bakımdan Anayasaları alâkadar eder. Gene tarihi tetkik edecek olursak görürüz ki, çalışmayı 4 kısıma ayırmak mümkün olacaktır.

Birincisi, zorlama ile çalışma. Bu esaret zamanlarındaki insanlara ait bir çalışma sistemidir. Fakat bugün Anayasalarda artık yeri yoktur. Bu çalışma sistemi tamamiyle bâtıldır.

İkinci çalışma sistemi ise, mecburi çalışmadır. Bu mefhum Rusya Anayasasında yer almıştır. Rusya Anayasasında çalışmayan bir kimseye ekmek yok diye Anayasada bir madde vardır.

3 neü sistem ise çalışma hakkının tanınmasıdır. Bizim asıl üzerinde duracağımız ve parmak basacağımız çalışma sistemi budur. Bu ne demektir? Bu şu demektir. Çalışma hakkının tanınması Devlete bir yük tahmil eder. Yani her vatandaş Devletten çalışma hakkını isteyebilir. Ve Devlet vatandaşa iş bulmak mükellefiyetini üzerine alır. Şunu arz etmek isterim ki, bu Anayasamızın burada umumî prensipler kısmında söylenen çalışma diğer maddelerinde, 39 ve mütaakip maddelerinde bu mefhum tam olarak ifade edilmemektedir. Ve en son maddesinde de şöyle bir hüküm var. Sosyal haklar Devletin kendi imkânları dâhilinde vatandaşlarına bu imkânı tanır. Bu bakımdan bu Anayasada Devletin vatandaşlara iş bulmak mükellefiyeti tam olarak tasrih etmemiştir. Bu müphem bir şekilde ifade edilmiştir. Eğer biz sosyal bir Devlet kuracaksak vatandaşlara çalışma imkânı vermemiz ve Devletin bunu üzerine alması bir zarurettir. 4 neü sistemde vatandaşlar ya iş bulur veya bulamaz. Yani Devlet üzerine hiçbir mükellefiyet almaz. Vatandaşlar arz ve talep kaidesine göre iş bulabilirlerse çalışırlar, bulamazlarsa çalışmazlar. O halde esas olarak bizim üçüncü sistemi Anayasada tavzih etmek ve vatandaşlara çalışma hakkı vermek üzere bir iktisadî teşkilât kurmamız icabeder. Son za-

manlarda malûmuâliniz Af Kanunu çıktı, hapis-haneler boşaldı, hapisaneden çıkan vatandaşlar iş bulamadıkları için tekrar suç işliyerek hapis-haneye girmek mecburiyetinde kaldılar. Çalışma hakkının vatandaşlara tanınması sosyal Devlet telâkkisinin bir umdesidir.

İkinci olarak sosyal adaletten bahsetmek isterim, sosyal adaletin pratik bakımdan arz ettiği vazifeler nelerdir, bunları arz edeyim. Bunlardan birisi çalışma hakkıdır, vatandaş Devlete müracaat ettiği zaman Devlet vatandaşa iş verecek, iş vermediği takdirde onu işsizlik sigortası vasıtasıyla hayatını garanti altına alacak, çalışan insana iş bulacak, iş bulmazsa işsizlik sigortaları yoluyla Devlet vatandaşın iktisadî hürriyetini temin edecektir. Sosyal güvenliğin birinci prensibi budur.

İkinci prensip! çalışan vatandaşın medenî bir insan gibi yaşamak hakkını haiz olmasıdır. Devletin bunu garanti etmesi de lâzımdır. Hiç olmazsa çalışanlara asgari bir ücretin tanınması şarttır. Sosyal güvenliğin üçüncü umdesi ise, insanları her zaman çalışmaya hazır bir vaziyette bulundurmadır. Bunu temin için de sâhbi teşkilâtlar kurarak halka ve memlekete hizmet etmesidir. Bunun için de sanatoryumlar, hastaneler, ilâçlar, bakım evleri ve doktorları herkes için bedava olmasını temindir. Bu husus İngiltere'nin Belviç Plânının ümdelerinde vardır.

4 ncü prensip ise, sosyal sigortalardır. Bütün ihtimama rağmen bir vatandaş çalışma kapasitesini kaybetmişse, ona derhal yardımda bulunulmasıdır. Bu yardımlarda sosyal sigortalarla, İhtiyarlık ve Hastalık sigortalarıyla temin edilmektedir. Buna şu şekilde izah etmek daha doğru olacaktır. Vatandaşların doğumlarından ölümlerine kadar iktisadî sefalet çekmemeleri ve hayatlarının garanti altına alınması hususuna sosyal adalet veya sosyal güvenlik deniyor. Yalnız sosyal adalet kelimesiyle, sosyal güvenlik kelimeleri arasında bir fark vardır. Bu farkı sizlere arz etmek istiyorum. Şahsen Anayasada sosyal adalet kelimesinin kullanılmasını ben doğru bulmuyorum. Daha geniş bir tâbir olan sosyal güvenlik tâbirinin kullanılması daha yerinde olacaktır. Neden sosyal güvenlik tâbirini kullanması yerinde olacaktır? Çünkü sosyal adalet daha ziyade fakirlerin hayat seviyesini ve yaşama tarzlarını takviye bakımından takibolunacak bir sistemdir. Halbuki sosyal güvenlik denince daha geniş bir

anlayış mümkün olmaktadır. Burada zenginler de geleceği için fakirler kadar bir güvene sahibolacaklardır. Nitekim İngiltere'de, İsviçre'de ihtiyarlık sigortaları mevcuttur. Bundan yalnız fakirler mevzuubahis değildir. Bu tesislerden milyonlar da sosyal güvenlik haklarından istifade etmektedirler. Bu memleketlerde herkes 65 yaşına gelince bu sosyal güvenlik hakkından faydalanmaktadır. Bunun için meselâ herkese ayda 200 lira ödenmektedir. Halbuki sosyal adalet nizamlarına göre zenginlere yardım etmek mümkün olmaz. Sonra bunlara yardım için teşkil edilecek fonları nazara alırsak sosyal güvenlikte biriken paralar yalnız zenginler ve hükümetler tarafından verilmez, aynı zamanda sosyal sigortalar için lüzumlu para yalnız zenginler tarafından verilmez. Aynı zamanda işçi kütlesi bu fonun teşekkülüne yardım eder. Bu daha ziyade sosyal tesanüdün icabıdır. Vatandaşlar bu sosyal müesseselerden istifade ederler, bir nevi hak mesabesinde bu benim hakkımdır diye bir hak mefhumu ortaya atılmış oluyor. Bu bakımdan sosyal adalet yerine sosyal güvenlik tâbirini kullanması daha yerinde olur kanaatindeyim. Buna dair bir önerge vermiş bulunuyorum. Nazarı itibara alırsanız memnun olurum. Bu sahada söyleyeceğim bunlardan ibarettir. Mûtaakıp maddeler de vardır, sırası gelince onlar hakkında da fikirlerimi arz edeceğim. Hepinizi hürmetle selâmlarım.

BAŞKAN — Mehmet Altınsoy.

MEHMET ALTINSOY — Muhterem arkadaşlarım, hemen bütün modern anayasaların ilk birkaç maddesi Devletin karakterini tarif eder. Muhterem Komisyonun huzuruza getirmiş olduğu tasarı da modern anayasaları bu bakımdan taklit ettikleri kanaatindeyim. Bu sebeple mâruzatımı bu görüşe inhisar ettireceğim. Üzerinde müzakere cereyan eden tasarımda 1 nci maddesi hatıraya hürmet, millî gelenek teamüllere bağlılık ve cumhuriyet idaresine merbutiyetin bir tezahürü olduğu cihetle isabetlidir. Bu sebeple, Devletin karakterini ancak ikinci madde tâyin edecektir.

Şimdi muhterem komisyon tasarısındaki Devletin karakterini tâyin eden ikinci madde hükmü üzerindeki mâruzatıma geçeceğim. Kanaatimce tasarımda ikinci maddesi yalnız Devletin karakterini tâyin etmiş değil Anayasanın

umumî prensiplerini de tadadettmiştir. Halbuki, muhterem komisyonun bu mevzudaki ihzarî çalışmalarında müşahade ettiğime göre kendileri bütün modern anayasalardan istifade etmişlerdir. Bu anayasalar tetkik edildiği zaman görülür ki ilk maddelerde ana prensiplerin tadadedilmesi yalnız Fransız Anayasasına munhasır kalmaktadır. Bir de bizim 1924 Anayasamızın 1937 senesinde yapılmış olan tadilinde mevcuttur. Bunun dışında bendeniz diğer anayasalarda bu tip prensiplerin tadadedilmesi mahiyetindeki bir yola iltifat edilmediğini müşahade etmiş bulunuyorum.

İkinci maddenin sevkinde Fransız Anayasasının birinci ve ikinci maddelerinin büyük tesiri olduğu kanaatindeyim. De Gaulle Anayasasının ikinci maddesinde (Fransa.. lâyük, sosyal bir cumhuriyettir. Vatandaşlar arasında menş, ırk ve din farkı gözetilmez...)

İkinci üçüncü paragraf çıkarılırsa tasarımızın ikinci maddesi Fransız Anayasası ile büyük bir tenazur arz etmektedir. Burada Fransız Anayasası ile tasarımız arasında, daha doğrusu müstakbel Türk Anayasası, arasında bir mukayeseyi arz etmek isterim. Fransa'da prensipleri bu şekilde tādadetmekte kanaatimece isabet olması lâzımdır. Çünkü Fransızlar hürriyet dâvasına bizden çok evvel başlamış ve halletmişlerdir. Kaldı ki, Fransız Anayasası bizim anladığımız mânada bir Anayasa değildir. Bizim Anayasamızdan farklıdır. Çünkü Fransız Anayasası bir Teşkilât Kanunudur. Fransız Anayasası başında umumî prensipleri serd etmiş sonra Cumhurbaşkanı diye başlıkla yarı diktatör De Gaulle'ün salâhiyetlerini, haklarını... Parlemantosunun kuruluşunu anlatılmıştır. Bizim Kanunumuzda 60 küsur maddelik, ana haklar diye birinci kitap mevcuttur. Hal böyle olunca hakların ve hürriyetlerin bir maddede tarifi değil, geniş mânada izahı mevcud olması gerekir. Denebilir ki, ana kanunların ilk maddelerinde Devletin karakterinin tâyin edilmesi zarûreti vardır. Arz edeyim : Bu, modern anayasalarda iki şekilde tecelli etmektedir.

Doğu bloku diyeceğimiz peyk devletlere ait yeni anayasalarda devletin karakteri (Halk Cumhuriyeti) diye tarif edilmekte, Batı Cumhuriyetlerinde ise (demokratik cumhuriyet) şeklinde tarif olunmaktadır. Bu memleketlerde tarifle yetinilip bundan başka, anayasalar-

da prensiplerin sadece vaz'ı yoluna da gidilmemektedir. Bu bakımdan tasarımızda da bu yolu tercih etmenin şayanı arzu olduğunu arz ederim. Kanaatimece prensiplerin ilk maddelerde tadat edilmesinde mahzurlar mevcuttur. Bunlardan bir tanesi; prensip ne kadar tadat edilirse edilsin, eksik kalmaya, noksan kalmaya mahkûmdur. İkinci maddede zikredildiği gibi, lâik olmak, hürriyetçi olmak, çalışmanın sosyal adalet esaslarına dayandığını ifade etmek kâfi gelmiyebilir. Bir başka muhterem arkadaşım da çıkar diyebilir ki, bu prensiplerin içine devrimciliği de ithal edelim, gene bir başka arkadaşım, mülkiyeti ve hattâ miras hakkını bu ana prensiplerin içine ithal edelim, diyebilir. Bu şekilde tadat edilmeler neticesinde birçok eksiklikler meydana gelecektir. Netice olarak bütün ana hakların burada tadat edilmesi lâzımlıdır. Bu bakımdan, 2 nci maddede sıralanmış olan prensipler eksik ve noksan olacaktır. Bu şekildeki tedvinin lüzumsuz olduğuna kaaniyim. Kaldı ki, bu şekilde prensiplerin tadatı şeklinde vâz'ı Anayasa tekniğine uymamaktadır. Prensiplerin umumî bir hüküm olarak söylenmesi gerekir. Aksi hal siyasi partilerin programı icabı olarak takibettikleri yolu kabul etmek lâzımdır. Partiler programlarında bu ana prensipleri muğlâk olarak ifade eder. Herkesin anlayışına bırakır. Programda her şeyin vuzuhsuz kalması partiler için tutulan bir yoldur. Halbuki anayasada bu olamaz. Anayasaya bir ana prensibi, bir kelime olarak koyup onu herkes istediği gibi anlatsın, demek mümkün olmaz, kanaatindeyim. Kanunda prensiplerin tadat edilmesinin bir başka mahzuru; prensipler ilk maddede tadat edilir ilerdeki maddelerde tarif olarak yeniden vaz' edilir. Bu şekilde tarif belki sistemin icabı olabilir ama bu da anayasalar için bir nakîsa olur. Anayasamızda bilhassa bu mevcuttur. Yine prensiplerin tadatı mahiyette olmasının bir başka mahzuru; Anayasamızın tertip ve tanziminin Waimar Anayasası, Yeni Batı Almanya Anayasası, Hindistan Anayasası gibi teferruatlı olmayışındandır. Eğer Anayasamız Batı Almanya, Hindistan Anayasası gibi birçok teferruatlı hükümler ihtiva eden bir geniş Anayasa olsaydı, ikinci maddenin numaralı olarak prensipleri tadat eden kısımları sonradan madde madde tarif edilirdi. İsbetli ve ilmi bulduğum bu tertip içinde prensiplerin tadatı

mahiyetinde tertibedilmesinin Anayasamızın ruhuna uymadığı kanaatindeyim. Prensipler, ana prensipler, terim olarak, tâbir olarak bulunduğu müddetçe bir şey ifade etmezler. Bunu ifade etmiş olmaları için mutlaka kanunun içinde serpiştirilmeli ve maddelerinde de tarifi bulunmalıdır. Halbuki bu sayılan prensiplerin tarifi cihetine gidildiği takdirde Batılı anayasalar anlayışına göre büyük farklar ortaya çıkmaktadır. Anayasamızın ikinci maddesindeki ana prensiplerin tariflerini de bulmaya çalışalım : Türkiye Cumhuriyeti demokratik ve lâik bir cumhuriyettir, deniliyor. Devletin demokratik olduğuna kaaniiz. Bu, prensipten ziyade devletin karakteridir. Bilhassa Batılı demokrasi devletleri (Demokratik cumhuriyet) adıyla esas ve hususiyetler koymuş bulunmaktadırlar. Buna mukabil (Halkçı cumhuriyet) tâbiri ve Devlet vasfı Doğu devletlerine (Peyk devletlere) aittir.

Lâikliğe gelince :

Bu esas prensiptir, burada tâbir olarak geçmektedir. Maalesef kanunun diğer maddelerinde de tarifi yoktur. Ayrıca bendenizin anlayışına göre müstakbel Türk Anayasasını teşkil edecek bu tasarıda Batı anlamındaki bir lâiklik de mevcut değildir. Yalnız kelime olarak geçmektedir ki, bu da hiçbir şey ifade etmez. İnsanların hak ve hürriyetleri, çalışmaları sosyal adalet ilkelerine dayandığı ifade ediliyor. (Burada ilkeyi prensip karşılığı almış olacağız.) Ayrıca burada bu prensip uzun uzun izah edilmektedir. Ama kürsüde izah edileni kanun tasarısında bulmak mümkün olmuyor. Sebepnin izahı her halde komisyonun vazifesidir.

Muhterem Abdülhadi Toplu arkadaşımızın milliyetçilik mevzuunda bu kürsüden söylediklerini bir daha tekrar edecek değilim. Kendileri biraz evvel konuştuıkları için söyledikleri sözler hafızalarımızdadır. Sosyal adalet, lâiklik, insan hakkı hürriyetlerinin ayrı ayrı mütalâa edilmesinin, ve bütün bu hususların maddelerin ruhuna sindirerek milliyetçi, ve sosyal bir devlet olduğu kanaatine varılmalı. Lâik bir devlet olduğu kanaatine varılmalı, hürriyetçi bir devlet olduğu kanaatine varılmalıdır. Bendenizin bu hususta bir takririm vardır. Kabulünü rica ediyorum. Kabul edilmemesi gibi bir halin vukuunda, eğer muhterem heyetiniz maddeyi bu şekilde, prensipleri tadadedilmiş şekilde kabul edecekse milliyetçi-

liğin de bu maddenin içine ithal edilmesini hasaten istirham ederim. Her ne kadar muhterem komisyon sözcüsü prensiplerin tarifinin bu kanun maddelerinde mevcud olduğunu söylemişse de bendeniz bu kanun içinde lâikliği bulamadım. Sosyal devlet telâkkisini bulamadım, milliyetçilik telâkkisini bulamadım. Bu maddelerin sırası gelince müzakeresinde bu mevzuları münakaşa ederiz. Tadatta ısrar edilecekse milliyetçiliğin ithal edilmesinde zaruret vardır. Milliyetçilik bugün eskisinden başka bir mânada anlaşılmaktadır. Bugün başka mânada telâkki edilmektedir. Milliyetçiliğin buraya girmesinden şüphe edilmektedir. Devletin sosyal prensibe dayandığı cihetle bir de milliyetçilik girerse nasyonal sosyalist bir devlet olacağı endişesinden bahsedilmektedir ki, bunu bu gerekçe ile telif etmek mümkün değildir. Devletin sosyalist olmadığı sosyal olduğu bir bedahattir. Sosyalist olmadığından da nasyonal sosyalist olmayacağı şüphesizdir. Tekrar ediyorum, takririm kabul edilmiyecek olursa milliyetçiliğin ilâvesinde fayda gördüğümü arz eder, hepinizi hürmetle selâmlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sadettin Tokbey.

SADETTİN TOKBEY — Muhterem arkadaşlar, Anayasamızın tümü üzerinde görüşmeler yapılırken milliyetçilik mefkûresinin 2 nci maddede yer almamış olması tenkidlere hedef olmuştur. Bu tenkidlere cevap veren sayın komisyon sözcüsü, milliyetçilikten anlaşılması lâzımgelen hususları dağınık olarak maddelere serpiştirme yaptıklarını bu suretle milliyetçilik kaydının anayasamızın 2 nci maddesine konulmasını lüzumlu görmediklerini ifade etmişler ve keza diğer devletlerin anayasalarında da bu hususun bulunmadığını sözlerine ilâve etmişlerdir.

Halbuki bir anayasaya genel esaslar konulduğu zaman o genel esasların ışığı altında hükümler tedvin edilir. Genel esasların dışında hükümler varsa onlar da umumî olarak temel esaslara konur.

Zira temel esaslar anayasamızın karakterini ifade ederler.

Mademki, milliyetçilik mefkûresinin muhtevası dağınık olarak maddelere serpiştirilmiştir, o halde umumî ifadesinde temel esaslar arasına konulması hukuk tekniği bakımından zaruret olmaktadır.

Keza umumî görüşmelerde, bu anayasa sağdan ve soldan toplamadır, bizim ihtiyaçlarımıza cevap vermiyor belki ilmîdir ama millî değildir diye tenkid edenlere sayın sözcü: Bilâkis başka anayasalarda olmıyan hükümleri vazettik belki ilmî değildir, denir ama millîdir. Hem o kadar millîdir ki, bizden bir parçadır buyurmuşlardı. Görüyorum ki, tenkidler esnasında, dünya anayasalarına benzemiyor diyenlere; elbette benze-
mez, onlarda olmıyan, ama bizi ifade eden hükümler koyduk. Bizden bir parça olan milliyetçiliği niçin koymadınız diyenlere, bu sefer de Garp devletleri anayasalarında bulunmadığı ifade edilmektedir.

Görülüyor ki, komisyon tezatlar içerisinde müdafaa yapmaktadır. İzahatları tatminkâr olmadığı gibi bu izahattan sonra da milliyetçiliğin anayasaya konulması hakkındaki kanaatim daha çok artmış bulunmaktadır. Zira milliyetçilik bekamızla ilgili bir mefkûredir. Bir millet mânevî bir şeye inanmadıkça var olamaz, bunun maddeye dereinden bu kadar ürkmemeliyiz.

Muhterem arkadaşlar, bu kısa mâruzatımdan sonra milliyetçilikten ne anladığımı veya ne anlaşılması lâzımgeldiği hususunda mütalâamı arz etmek isterim.

Malûmu devletlerinizdir ki, millet dediğimiz zaman, biri objektif, diğeri subjektif olmak üzere iki görüşle karşılaşırız.

Objektif görüş: Dünya yüzündeki millet gruplarının teşkilidir. Müsterek soy, dil ve ülke birliği gibi tabîi sosyolojik faktörlerdir. Bu husus zaten tasarının 3 ncü maddesinde ifadesini bulmuştur.

Subjektif görüş ise; daha çok ruhi ve mânevî âmillere bağlanmaktadır. Hakikat şudur ki, bir millet bir ruh ve gönül anlaşmasıdır. Ruhları birbirleriyle sevişen gönülleri birbirlerini çeken, birbirlerine karşı hasret duyan insanlardır ki, bir araya gelir daimî bir hayat ve mukad, derat ortaklığı halinde bir millet vücuda getirir. Bu psikolojik anlaşma mâzide atalarımızın şahsında yaşanmış müsterek bir hayat yani tarihimiz, müsterek hâtıralarımız ve müsterek mukaddesata taallük eden ruhi bağlarımızdır.

Bu mânevî bağdır ki: Siz bana, beni ötekine bağlar, bu müsterek bağdır ki, bize vatan hasreti çektirir. Bu ruhi bağdır ki, gayri mütecanis küt-
leleri mütecanis hale getirir.

Bu mânevî ve ruhi duygu millet fertlerinde müsterek bir duygu yaratır. Buna, (Milliyet duygusu) denir.

Bu duygu ailede, aile sevgisi olarak tezahür eder.

Hukukta, ferdi devletine bağlıyan vatandaşlık bağıdır. Bu bağ, vatandaşlık kanunu ile düzenlenir. Tasarının 52/1 madde ve fıkrasında da ifade edilmiştir.

Sosyolojide, aynı bir kavme mensubolma duygusudur. Diğer canlılarda, kendi nev'i ile yasına sevkı tabîisini ifade eder.

Birleşmiş Milletler anlayışı bile milliyetler prensipine istinadedir. Milliyeti istiklâlin şartı telâkki eder.

Demokratik nizam içinde ise, ana dâva ve görüşlerde fikir ve gönül birliği yaparak millî iradeyi yaratır.

Neticeten diyebiliriz ki, ferdi millî grupuna bağlıyan tabîi bağı şuurlandırmak, kuvvetlendirmek üzere millî olan şeyleri sevmek ve takdis etmektir. O halde milliyetçilik bekamızla alâkalıdır. Anayasaya konulması bu sebeple de zarurîdir.

İnsanlar ya maddî bir felsefenin peşinde koşarlar, veya mânevî inançların etrafında toplanarak beraber yaşayabilirler. Maddî bir felsefeye inanan gruplar arasında olmadığımız göre, mânevî kuvvetlerimizin büyük olması icabetmektedir. Teokratik devletler bu mâneviyatı dinde bulurlar. Lâik devlette ise bu keyfiyet milliyetçilik dediğimiz millî ve mukaddes şeylerimizi sevmek bu anlayışın ışığı altında istikbale hazırlanmakla olur. Bu sebeple milliyetçiliğin yalnız Anayasaya değil, dimağlarımıza da yerleştirilmesi şarttır.

Muhterem arkadaşlarım,

Benden evvel konuşan arkadaşlarımızın konuşmalarının ışığı altında ve onların da mütalâalarına iştirak ederek lâikliğin iyi ifade edilmiş olduğunu ve alâkalı maddesi geldiği zaman kanaatlerimi arz edeceğimi ifade etmek isterim.

Çalışma esasına istinadeden sosyal bir devlet telâkkisi de istismara müsaittir. Hududun nerede başlayıp nerede bittiği belli değildir. Yeri geldikçe konuşacağım.

Zamanınızı fazla almak istemem, benden evvel konuşan arkadaşlarımızın mütalâalarına iştirak ediyorum.

Bu bakımdan konuşmaların ışığı altında bazı tadilleri ihtiva eden bir tavrî Riyaset makamına veriyorum. İştirak edip etmeyeceğinizi bilmemekle beraber bâsiretinizden emin doğru bir karar vereceğinize inanıyorum. Takdir sizlerindir. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Abdülhadi Toplu.

ABDÜLHADİ TOPLU — Muhterem arkadaşlarım,

Bendeniz 2 nei maddede yer almamış bulunan milliyetçilik umdesi dolayısıyla, Cumhuriyetimizin ilkelerini formüle eden bu maddenin eksik kaldığı, bundan dolayı da çok tehlikeli bir yola kapı açılacağı kanaatiyle söz almış bulunuyorum.

Komasyon Sözcüsü Sayın Muammer Aksoy'un izahatına rağmen, bu maddenin maddeye konmaması sebebinin yerinde görmediğim için; sabrınızı suüstimal etmemek şartıyla, arasında muhterem hocalarımın, eserlerinden müstefid olduğum şahsiyetlerin ve bilhassa inkılâpların doğuşunda ve inkişafında emeği geçmiş insanların bulunduğu bu güzide toplulukta, hatıralarınızı tazelemeye çalışarak, fikirlerimi arz edeceğim.

Milliyetçilik umdesi neden Anayasaya geçmişti? Şimdi konmamıştır. Niçin konmalıdır? Bunları göz önünde bulundurduğumuz an meseleyi çözmekte güçlük çekmeyiz.

Muhterem arkadaşlarım; 1070 den beri Ön-Asya'nın kaderini elinde tutan bizim topluluğumuzun, Tanzimata kadar iç âlemini dolduran ideali dindir. Bütün fedakârlığı Müslümanlığı için, Müslüman kalmak için yapmıştır. Bugünkü vatanımız üzerinde kurulan Osmanlı İmparatorluğu, Tanzimatla başlayan Osmanlılık şuuruna kadar İslâm idealini bir dünya görüşü halinde muhafaza etmiştir.

Tanzimatla birlikte (İttihadı Anasır) fikri ile Osmanlılık ideali, Anadolu Türkünün mefkûresi olmuştur. Fakat 1912 Balkan Harbi, bu ideale ilk kesin darbesini vuran korkunç bir imtihan olmuş, milletimizin gözünü açan bir deprem vazifesi görmüştür.

900 yıldır şu dünyada, müstakil devlet ve cemiyet olarak dayandığımız ve tutduğumuz dalların nasıl kırıldığını hayretle ve ibretle müşahade etmekteyiz. Osmanlı İmparatorluğunun kapılarını çalan milliyet cereyanları, ittihadı anasırı paramparça etmiş ve götürmüştür. En

sön olarak memleketin sahibi aslisi de Milliyet idealini kabüllemiş ve siyasi Türkçülüğe sarılmıştır.

Tanzimattan beri devam edip gelen, hepsi de bu memleketin yükselmesini, birliğini, kudretini hedef bildiği halde; ya dar, ya geniş veya gevşek anlayışlar yüzünden birbirine şüpheli gözlerle bakan Türk Milliyetçilerinin ıstırapı, Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ile dinmişti.

200 yılı aşan bir tarih içinde, memleketin yok olma, küçük ve aşağı görülme vâkıalarına karşı bir direnme, bir kalkınma faktörü olarak müşahade ettiğimiz ayrı ayrı anlayışların, elbet-teki; Padişah Genç Osman, Nevşehirli İbrahim Paşa, II nei Mahmut, Ali Suavi, Namık Kemal, Mustafa Celâleddin Paşa, Abdülhak Hâmit, Mehmet Emin, Ziya Gökalp gibi birçok fikir ve Devlet adamlarının teceddüt, milliyet ve vatan anlayışlarının tabii bir neticesi olacaktı, oldu ve bu insanların arkada bıraktıkları nesiller üzerine tesirlerinin devam ettiği ve etmekte olduğu da bir gerçektir.

Kâh islâmcı, Osmanlıcı, Garpcı, kâh ırkçı, Turancı, Türkçü adlarıyla bu anlayış sahipleri bir yamalı boheça halinde bu memleket fikriyatını Atatürk'e kadar getirmiştir.

Çok hürmet ettiğim merhum Ziya Gökalp'ın bu ayrılıkları bir senteze bağlamak üzere gösterdiği cehd dahi sadra şifa olamamıştır. Ancak, Büyük Atatürk'e, milliyetçilik mefhumunu yeni Türkiye'nin temel ülkeleri arasında vazetmiş, onu bir ruh ve ideal halinde gönüllerimize yerleştirmiştir.

Şu halde nedir Atatürk'ün anladığı milliyetçilik?

Bunu biz onun zamanındaki maarif programlarından, yurt bilgisi derslerinden, İnkılâp Tarihi profesörlerimizin tavrîlerinden, bizzat nutuklarından ve 20 yıllık icraatından kolayca anlayabiliyoruz. Bu anladıklarımız derli toplu bir eserde mevcut değilse ve şimdiye kadar milliyetçilik anlayışının vuzuha ermediği intibah hâlâ mevcutsa, bunun vebâlini bizim neslimize, Atatürk nesline değil, bu nesli yetiştirmekle mükellef ilim erbabına, hassaten İnkılâp Tarihi Enstitüsünün omuzlarına yükselmek icabeder.

Bizim nesil Atatürk'ün milliyetçilikten ne anladığını yukarda işaret ettiğim hususlardan öğrenmiş bulunuyor. Atatürk Milliyetçiliğinin başlıca karakteri şudur :

•Vatan Türk vatani, Millet Türk Milleti, Devlet Türk Devletidir.

Şimdiye kadar başka kütlelerin, başka zümrelerin, şahsî heveslerin ve hırsların bir harç ve bir malzeme gibi kullandığı (Türk Halkı) Atatürk Milliyetçiliğinin gayesi değerince yükselmiştir.

Türk Kültürünün benimsenmesine istinad eden Türk Milliyetçiliği, millet olarak birlikte yaşamak isteyenlerin dayanağı kırılmıştır. Bu itibarla Atatürk'ün vazettiği milliyetçiliğimiz, kendimize mal ettiğimiz ve bizim kalan insanları topluca bizden addetmek, bu memleketi (Ne mutlu Türküm Diyenlerin) yurdu haline getirmektedir.

Bunun içindir ki, Atatürk bu ideolojiye Türkçülük değil, Milliyetçilik demistir. Bu milliyetçilik bunun içindir ki; bütün ağırlığı ile Anavatana, Türkiye'ye yönelmiştir. Merhum bir mütefekkirimizin dediği gibi, bugünkü cemiyetimizi yükseltmek için, milliyetçiliğimiz bir manivelâ ise, onu dayıyacığımız tek mukaddes gerçek Türkiye'dir. Bu itibarla bütün emeklerin döküleceği yer burasıdır.

Atatürk, Milliyetçiliğin, temelini sevgi olarak almıştır. Vatanını, tarihini, bütün halkını sevmek, ancak bu gerçeklere tecavüz ve varlıklara düşmanlıktır ki, bizi mukabil harekete zorlar. Binaenaleyh milliyetçiliğimizin bir vasfı da, baştanbaşa bir savunma cihazi oluşudur. Atatürk'ün Milliyetçilik anlayışını; hangi cephe-den mütalâa edersek edelim, onu başka milletlerin haklarına riayet eden, bir milliyetçilik olduğunu derhal görürüz. Bu anlayışlardır ki, 20 nci asır Garp milliyet ve milliyetçilik hareketlerinin demokratik hüviyetini Atatürk'le iktisab etmiş bulunuyoruz.

Atatürk Milliyetçilik anlayışında, muasır medeniyet seviyesine ulaşmak cehdi bir vecd halindedir. İnkılâpların sırrı da burada gizlidir. Hulâsa Gökalp'ı da aşan, Türkiye'nin ve Türk Milletinin bir ideali haline gelen milliyetçilik, Türk Milletini sevmek, onu muasır medeniyet seviyesine ulaştırmak yani modern bir millet olarak var olmak fikrini ve cehdini ifade etmektedir.

İşte Atatürk bu cehdi evvelâ ruhlarda tutuşturmuş, sonra tek parti olan C. H. P. programında formüllemiş, daha sonra bunu da kâfi görmü-

yerek, onu Türk Milletinin himayesine terk etmek üzere Anayasaya geçirtmiştir. Bu geçirişte, en yakın arkadaşı İsmet Paşayı vasıta kılması, buna verilen ehemmiyeti küçültmez, bilâkis büyüktür kanaatindeyim.

Şimdi bu kısa tarihçeden ve anlamlardan sonra; bir endişe ve dar görüş içinde bütün (Ural - Altay) kavimlerini bir bayrak altında toplamak isteyen Turancılığın, bir üstünlük iddiasına dayanan ve Türk Milletinin tarihi içinde asla tervecidilmemiş olan ırkçılığın, bugünkü milliyetçilik anlayışımızla uzaktan yakından bir ilgisi bulunmadığı halde, bu fikirlerin tilmizlerine taviz verir mülâhazasıyla, milliyetçiliğin bu maddeye konmaması düşüncesi kabul edilmez.

Hele İttihadı Anâsır anlayışının acılarını çekmiş bir millet olarak, yeniden bunu hortlatmaya cevaz verir düşüncesini telmih eder gibi bir intibah doğuşu elem vericidir.

«Nasyonal Sosyalist olarak mütalâa edilir.» endişesi ise Atatürk milliyetçiliğini anlayamamak olur. Beynelmilelelik, sınıf hâkimiyeti ideolojilerinin karşısında olan milliyetçilikle; 3 ncü maddede yer alan (Vatan bütünlüğü ve millet bölünmezliği) prensipleri asla aynı anlama gelmez. Kaldı ki şüphe ve endişelerle madde vaz'etmeye kalkarsak, o zaman Komünizme gider endişesiyle sosyal adaleti, dinsizliğe gider endişesiyle lâikliği de bu maddeden çıkarmak icabeder ki, bunun vahim neticelerini izaha ihtiyaç duymam.

Şurasını bilhassa belirtmek isterim ki, milliyet ruh ve şuuru milliyetçilik ideali yalnız kanunlarla halledilir şeyler değildir. Bu bir ruhî rabıttır ki, o, milletin içinden doğar, bünyesinden gelir, kendisini topluma kabul ettirir. Nitekim böyle olmuştur. Ondan sonra Anayasada yerini bulmuştur.

Bu umdeyi bu maddeden çıkardığımız takdirde büyük bir tehlike ile o zaman karşıkarsıya geliriz.

Nedir bu tehlike, bilir misiniz? On yıl içinde kapatılan Halkevleri, başıboş bırakılan maarif teşkilâtı, ihmal edilen ve faaliyetlerine mâni olunan kültür müesseseleri neticesi olarak bugün Türkiye mefkûre bakımından paramparça bir hale gelmiştir. 900 yıl çektiğimiz ıztırapların dindiği Mustafa Kemal devrinden uzaklaşır duruma gelmişiz. Bu durum bizi felâkete

götürebilir. Bu felâket yalnız kanunlarla önlenemez. Ruhî vahdet millî birlik, Türkiye'de ancak Atatürk Milliyetçiliğinin bayraktarlığı ile sağlanabilir. Bunun içindir ki Sayın Devlet Başkanımız Cemal Gürsel'in irşatları ile Türk Kültür Dernekleri kurulmuş ve hizmete koyulmuştur. Bu dernekler sarsılan ve sarsıntı içinde bulunan Türk Milliyetçiliğini kısa bir zamanda Anadolu ufuklarında bir bayrak gibi dalgalandıracaktır. Buna inanıyorum.

Atatürk inkılâplarının ve Türk Devletinin tecezzi kabul etmez bir umdesi olan milliyetçiliği ikinci maddeye ithalini sağlamak maksadiyle kaleme aldığım yeni maddeyi kabulünüze arz ediyorum. Himayenize mazhar olmasını dilerim. Hürmetlerimle. (Alkışlar)

BAŞKAN — Saat 14,30 da toplanılmak üzere oturumu kapatıyorum.

Kapanma saati : 12,35

İKİNCİ OTURUM

Açılma saati : 14,30

BAŞKAN — Lütfi Akadlı

KÂTIPLER : Oktay Ekşi, Şahap Kitapçı

BAŞKAN — Oturumu açıyorum. Görüşme için yeter sayı yok. Bu itibarla yoklama yapılmaktadır efendim.

(Yoklama yapıldı.)

BAŞKAN — Efeğim, T. C. Anayasa tasarisının görüşülmesine devam ediyoruz. 2 ne madde kalmıştık.

Şimdi, söz, Hermine Kalüstyandır, buyurunuz efendim.

HERMİNE KALÜSTYAN — Sayın arkadaşlarım, müzakere edilen madde, Cumhuriyetimizin temel prensiplerini belirttiği için, büyük önemi haizdir ve tam vuzuhla anlaşılmalıdır.

Maddenin metni, vasıf ve prensiplerin sayılmasından ibaret olduğu için, maddenin asıl izah ve şümulü ancak gerekçesinde bulunabilir. Gerekçede ise; demokratik vasıfla Cumhuriyetimizin hürriyetçi ve sosyal vasıfları açıklıkla belirtilmiş olduğu halde, bence lâiklik prensibi biraz müphem kalmıştır ve bu hususta aydınlanmak için söz almış bulunuyorum. Lâiklik din ve devlet işlerinin ayrılmasıdır. Bu genel tarif mantık bakımından iki hükmü kapsar;

1. Din devlet işlerine karışmaz.
2. Devlet dinî hak ve hürriyetleri korur.

Bu hükümlerden birincisi; gerekçede gayet vuzuh ve hattâ veciz olarak ifade edildiği halde 2 ne kısımda din fertlerinin vicdanına terk edilmiştir. Halbuki arkadaşlarım kanaatime göre din aslâ ferdi bir iş değildir. Din bir insanın yaratıcı bir kuvvet hakkındaki şahsî düşünceleri ve tasavvurları değildir. Din bir insanın, diğer insanlarla paylaştığı muayyen bir inanıştır. Bu bakımdan da mahiyeti itibariyle, toplumsal bir konudur. Hattâ her dinin kendisine göre mâbetleri, âyinleri ve törenleri vardır. Bu itibarla da bir teşkilât konusudur. Bu bakımdan gerekçenin bu noktasında dinî toplumların tarif edilmesini zarurî görmekteyim. Nitekim diğer anayasalar bu noktaya temas etmişlerdir. Bir kısmı kendi memleketlerinde bulunan dinî teşekküllere tam bir hürriyet tanımış, diğerleri ise bâzı kayıtlara bağlamış, kontrol sistemleri kurmak suretiyle kabul etmiştir.

Türkiye için en uygun tarif tarzını tabii-Yüksek Heyetiniz ve değerli komisyonumuz tâyin edebilir. Ancak, sadece bir misal olarak ve yine Anayasamızın metninden müllhem olarak, dinî topluluk şöyle tarif edilebilir kanısındayım; müsaadenizle okuyayım; (Dinî topluluk; kanunlara, genel ahlâk ilkelerine, medenî yaşayış tarzına ay-

kurulmuş, siyasi vasf taşımayan ve sırf mânevî ve ruhanî mahiyette, belirli bir inanca sahib-olanların teşkil ettikleri bir topluluktur. Devlet, bu topluluğun meşru haklarını korur.) Böyle bir tarif ve tanım yapılmadığı takdirde, lâiklik prensibi teessüs edemeyeceği gibi; ilerde, din ve vicdan hürriyetini sağlıyan 19 ncu maddede mesnetsiz ve mânasız kalır. Çünkü kanaatimce dinî hürriyet bir ferde değil, ancak bir topluma verilebilir ve bu o kadar bârızdır ki, bu maddenin 1 nci fıkrasında dinî hürriyetin fertlere verildiğinden hemen sonra âyin ve törenler gibi, eğitim ve öğretim gibi toplumsal faaliyetlere geçilmiştir. Esasen dinî bakımdan fert hudutsuz hürriyet sahibidir. Belki engizisyon zamanında dahi herkes istediğini düşünmüştür. Aneak bu inancını ilân ettiği zaman, buna göre bir cemaat kurmak istediği zamandır ki, fert devletle karşı karşıya gelir ve o zaman hareketinin kanunî olup olmadığını belirtmek için elimizde meşrû bir dinî topluluğun tarifi lâzımdır.

Ve hattâ dinî istismarcılık, irtica ve taassup hareketlerine karşı, elimizde meşru dinî faaliyetlerinin şaşmaz kıstası bulunmalıdır.

Bütün bu sebeplerden dolayı, dinî topluluğun tarifi önemli ve zarurîdir. Bu hususta bir takrir takdim edeceğim, Yüksek Heyetinizin ve Sayın Anayasa Komisyonunun nazarı itibara alacaklarını ümidediyorum. Hepinizi saygı ve şükranlarla selâmlarım. (Süreklı alkışlar.)

BAŞKAN — Cahit Zamangil.

CAHİT ZAMANGİL — Muhterem arkadaşlar; şimdiye kadar fikirlerini açıklamış olan arkadaşlarımızı dinledikten sonra, bu 2 nci maddenin, mümkün olan en sade şekilde yazılmasının uygun olacağı fikrine ulaşarak, bu yolda bir önerge takdim ediyoruz.

Peşinen arz edeyim ki, Çelikbaş ve Melen arkadaşlarımızla beraber, yüksek takdirinize ve komisyonun anlayışına sunduğumuz bu önerge, komisyonla ve onun anlayışıyla veya, Anayasa tasarımla bir ihtilâf halinde bulunduğumuzdan dolayı verilmiş değildir. Sayın komisyonun, bu tasarıya işlediği ülkü ve ilkeleri tamamen benimsiyoruz. Maksadımız ikinci maddenin çok vazır, çok berrak olmasını ve hududu ve hukukî neticeleri belli olmıyan kelimelerin kullanılmamasını sağlamaktan ibarettir.

Şimdi mevut ikinci maddenin bir tahlil ve tenkidini yapmak istiyoruz: Bugünkü haliyle

ikinci madde Türkiye'nin içinde yaşadığı, benimsediği ve 40 yıllık mücadelesinin, oluş tarihinin ifadesini teşkil eden siyasi nizamını tam ve berrak olarak ifade ediyor ve fakat iktisadî nizamını ise kanaatimizce eksik ifade ediyor. Bu eksikliğin önemi vardır.

Çok hassas bir nokta olduğu için ısrar ediyorum: Eksiklik bir yazış tarzının anlayışından ibarettir. Yoksa komisyon ile iktisadî nizam anlayışında mutabıkız. Türkiye'nin demokratik, lâik ve insan hak ve hürriyetlerine bağlı bir Devlet olduğu beyanı, mükemmeldir, berrak bir siyasi nizam anlayışdır.

İktisadî nizama taallük eden kısma gelince, burada yalnız Devletimizin çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayandığı söylenmektedir. Takdir buyrulur ki, iktisadî nizam yalnız, çalışma ilkesi ile, ulaşılması, yetişilmesi gereken, hedef sayılan, sosyal adalet ülküsünden ibaret değildir. İktisadî düzenin dayandığı direklerden birisi, haklı olarak, çalışmak ise, ötekisi de mülkiyet hakkıdır. Sayın komisyon diyebilir ki, bizim Anayasamız, mülkiyet hakkını tanıyor ve falan falan maddelerde bu vardır.

Bu Anayasa, mülkiyet hakkını tanımaktadır. Elbette ki, bunu, hudutları içinde tanımakta ve korumaktadır. Bununla beraber, madem ki 2 nci madde iktisadî nizamın bâzı unsurlarını söylemiş ve öteki unsurlarını söylememiştir, bu bir boşluktur. Bu boşluk çok tereddütlere yol verir. Halbuki mülkiyet mevzuu ise her türlü tereddüt ve tefsirden uzak tutulması lâzım gelen bir anlamdır. Bildiğiniz gibi tarihte büyük kasırgalar bu anlam üzerinde kopmuştur. Binaenaleyh biz Anayasamızın ilk maddesinde bir tarif verirken unsurları tam olarak verirsek Türkiye'nin demok-rasi ve iktisadî nizam anlayışlarında bölünmüş dünyada yerinin neresi olduğunu daha birinci sayfasını çevirir çevirmez anlamış oluruz. Bu vazuha ihtiyaç vardır. Neden? Çünkü tereddüde sevkeder? Yalnız çalışma ve sosyal adalete müstendolan bir iktisadî nizam tarifi şu sebeplerle tereddütler uyandıracaktır:

Bir yazış tarzının, yalnız bu yazış tarzının sebeb olduğu teşbihler ve mukayeseler hepimizin zihnindedir. Pekâlâ biliyorsunuz ki, munhasıran çalışmaya dayanan, mülkiyet hakkına dayanmayan veyahut anayasalarında hafifçe mülkiyet hakkını tanıyır gibi olup mahdut bir sahada fiiliyat gö-

ren devletler mevcuttur ve bu devletlerin yaşayış tarzı şu olmuştur :

Ne siyasî mânada, ne iktisadî mânada, bizim anladığımız demokrasiyi kurmamışlardır. Onların demokrasilerinde, devlet idaresi, ancak bir sınıfın diktatoryası ile mümkün olmuştur. Topyekûn bir idare ile mümkün olmaktadır. Bu, bizim anlayışımız değildir, orada, fert, ister istemez, mülkiyetten mahrum, devlet esareti çarkına kendisini kaptırmıştır. Arkadaşlar, şunu ilâve edeyim ki, bu sözleri, sadece tahlilî ve objektif alanda söylemekteyim. Bizi, yabancı devletlerin iç rejimleri ilgilendirmesin. Her milletin kendi seçtiği rejim dâhilinde mesut olmasını temenni etmek en tabii olan şeydir. Elverir ki; o rejimler mutlaka başkalarına da aynı rejimi kabul etmeleri yolunda teaddide bulunmasın. Maalesef, bir üçüncü vasıf olarak görüyoruz ki, bu rejimler hayat imkânını, hayat teminatını, mutlaka bu rejimin başkalarına kabul ettirilmesinde görmektedirler.

Bizim yerimiz Batı demokrasileri arasındadır. Bunu şu yazış tarzının verdiği tereddüitten kurtarmalıyız.

Eğer Muhterem Komisyon, bu yazış tarzının mutlak zaruretine kaani ise, o zaman maddeyi ikmal etmek lâzımgelir. Bu takdirde, madde; «Türkiye Cumhuriyeti, demokratik ve lâiktir; insan hak ve hürriyetlerine, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine - buraya kadar aynen - ve mülkiyet hakkına dayanır.»

Böylece, iki unsur yerine, üç esaslı unsuru ile iktisadî düzen belirtilince, hiçbir tereddüt kalmaz.

Bununla beraber, biz bu şekli de tercih etmedik. Çünkü, bu maddede görülen terimlerin, tariflerin hudutları sarıh olarak belli değil ve hudutları belli olmıyan daha birtakım tâbirlerin de bu maddeye girmek istidadı olduğunu görüyoruz. Onun için, biz, bu maddeyi en sade şekle sokmak istiyoruz. En sade ifadesiyle şöyle oluyor :

(Madde 2. — «Türkiye Cumhuriyeti insan hak ve hürriyetlerine bağlı, demokratik ve lâik bir devlettir.»)

Neden buraya geldiğimizi şimdi arz ediyorum; peşinen, çalışma, sosyal adalet ve mülkiyetin bizim anlayışımızdaki yerini ifade edeyim: Biz, çalışma ve sosyal adaletin bu tarifin dışın-

da kılmasıyla bir şeyi asla eksiltmek istemiş değiliz. Çünkü, biraz sonra göstereceğim ki; bunların her birinin Anayasa tasarısının ileriki bölümlerinde gayet belirli, vâzih ve hukukî hüküm ifade eden yerleri ve maddeleri vardır ve bu kâfidir.

Çalışma hakkında düşündüğümüz şudur: Ekonomide değer yaratan âmillerden en itibarlısının çalışma olduğuna inanıyorum.

Komisyonumuz çalışan tâbirini ve çalışmayı iyi seçmiştir. Burada fikren çalışan, bedenen çalışan, yani bütün çalışanlar bu kategoride toplanmaktadır. Çalışmanın her şeklinin cemiyetimizde muteber olduğunu, çalışmanın her şeklinin vatandaşın haysiyetine yardım eden en büyük âmil olduğunu kabul etmeliyiz. Bizim anlayışımıza göre, cemiyet içinde hizmet denebilecek her çalışma muteberdir. Küçük çalışma, süflî iş, süflî çalışma diye asla bir şey yoktur. Bir hizmet gören çöpçüden Cumhurbaşkanı kadar herkes, aynı derecede haysiyetli, haysiyeti tanınan kimselerdir. Kabul edelim ki, sosyal adalet, hukukî hüküm olarak ne getirir bilinemez. Sosyolojik terim olarak herkesin anlayışına göre hududu genişler veya daralabilir. Anayasa tasarısının üçüncü bölümünde sosyal adaletten ne anlaşıldığı aşikâr surette söylenmiştir. O hudut içinde sosyal adalet hudutsuz bir terim değildir. Fakat ikinci maddede tek başına kaldığı zamandır ki hududunun vüsatını hakikaten tâyin etmek mümkün olamaz.

Esası, özü hakkındaki görüşümüz de şudur: Komisyon ne istiyor? Komisyonun bize teklif ettiği şey şudur. Her vatandaşa insanlık haysiyetine yaraşır asgarî bir geçim asgarî bir yaşayış seviyesi sağlamak, devletin görevleri arasına alınmaktadır.

Biz devletin böyle bir görevi olduğuna inanıyoruz.

Tasavur edelim ki, devlet vatandaşına, asgarî bir insanca yaşayış sağlamak görevini kabul etmez; günlük yaşayışında, ihtiyarlığında, hastalığında, iş hayatında ona asgarî bir imkân sağlamaz; İktisaden zayıf vatandaşına ne kalıyor? Sanıyorum ki, komisyonun vermek istemediği hürriyet kalıyor. Sefalet içinde ölmek hürriyeti. Bundan vatandaşın devletin koruması, kurtarması gerekir, bu doğrudur ve

çok yerindedir. Bunun, hukukî teminatlarla sağlanmış olması lâzımdır. Ancak, bu fikirleri ifade edecek terimlerin mânası kesin ve hudutlu olmalıdır. İkinci maddedeki sosyal adalet anlayışının nereye kadar gideceğini bilmek mümkün olamaz. Binaenaleyh biz metinden sosyal adalet kelimesini çıkardığımız zaman başka bölümlerde bulunan şu hükümlere itibar ediyoruz; madde 40; herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir seviyenin sağlanması, bunu devletin görevleri arasına alan madde. Madde 47, sosyal güvenlik, bütün şekilleriyle. Madde 48, sağlık hakkı ve saire... Bu şekilde üçüncü bölümde teker teker yapılmış olan tarifler makbülümüzdür ve fakat umumî terimlerden, hudutsuz terimlerden kaçınmak istiyoruz.

Mülkiyet hakkı; bu hususta demin söylediklerime yapacağım ilâve yok, sadece şunu kaydetmek istiyorum. Bizde mülkiyet hakkını, çalışma ilkesinde olduğu gibi, mutlak olarak değil modern anlayışta kabul ediyorum.

Mülkiyet kullanmayı ve kullanmamayı ihtiva eder. Pekâlâ biliyoruz ki, ekilebilecek bir tarla uzun müddet ekilmiyorsa veya üzerinde mükemmel binalar yapılarak daha birçok vatandaşların rahatça oturmaları mümkün olacak olan arsaları sahipleri değerlendirmiyorsa, elbette bunlara, bu gibi yerlere Devlet elinin uzanması mümkündür. Şu kadar müddet ekilmeyen arazi veya üzerine şu kadar müddet inşaat yapılmıyan bir arsa için, bunları kullanacaklara, imkân veren, bunların boş durmasını önleyen tedbirler alınabilir. Bunda bizim mülkiyet anlayışımıza aykırı bir şey yoktur. Fakat, mülkiyet hakkının bu ikinci maddede açıkça belirtilmesi şarttır. Bu itibarla eğer komisyonumuz ikinci maddede çalışma ve sosyal adalet ilkelerini muhafazada ısrar edecek olursa, bunların yanına, mülkiyet hakkını da katarak bir madde meydana getirmek düşünülürse de, hudutsuz sosyal adalet ve çalışma esasına dayanma kelimeleri de çıkartılarak, maddeyi en sade şekilde yazmayı tercih ediyoruz. Bu suretle, teklifimizi, hulâsa ediyor ve özelliklerini arz ediyoruz :

1. Çalışma ve sosyal adalet terimlerinin mülkiyet hakkını ifade etmemesinden doğan mahzurları kaldırmış oluyoruz.

2. Bu teklif Devletimizin sosyal adalet ilkesine yönelmesi esasını ve çalışmaya itibarlı

bir yer verilmesini, aynı zamanda mülkiyet hakkını ve özel teşebbüs ilkelerini tamamen benimsemektedir.

3. Teklifimiz, bu ilkeleri, kapsamı ve hudutları kesin olarak belli olmıyan kelimelekle ifade yerine, üçüncü bölümde sağlam hudutlar içinde ifade edilen hukukî hükümleri değerlendirmektedir.

Bu suretle teklifimizi Yüksek Başkanlık makamına takdim ve sayın komisyonun anlayışına tevdi ediyorum. Sizlerin de yardımlarınıza ihtiyacımız olduğunu arz ediyorum. Çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Mebrure Aksoley.

MEBRURE AKSOLEY — Sayın Başkan, aziz arkadaşlarım; gönül arzu ederdi ki, bizden sonra gelecek olan kuşaklar, bu Anayasayı açtıkları zaman, orada; Cumhuriyetimizin kurucusu, devrimlerimizin mimarı Yüce Atatürk'ün manevî havasını bol bol teneffüs edebilsinler.

Ben, aradığımı bulamıyan insanların ruh hali içindeyim.

Aziz arkadaşlarım, Türk kadını Atatürk'e minnettardır. Onun, esasen lâyük olduğu kata ulaştıran Atatürk devrimleridir. Türk kadını, çağdaş medenî milletler kadınlarının bázılarının bugün dahi malik olmadığı eşit medenî ve siyasî haklara sahip bulunmaktadır.

Aziz arkadaşlarım, yıllarca çetin şartlar altında devrimlerin müdafaasını yapmış bir arkadaşımız olarak yakın tarihten bir misali gözünüzün önüne sermek isterim : Düşük iktidar, iktidarda kalmak pahasına, oy avı için Atatürk devrimlerinden irticaa bol bol tâviz verdi. Neticce ne oldu arkadaşlarım? Türkiye Cumhuriyeti 10 yıla yakın bir zamanda, belki 50 yıl geriye götürüldü. İrticaa verilen bu tâvizlerin aslan payı da kadın devrimlerine isabet etti. Yapılan gerici telkinlerle kadın câmiası mânevî baskı altında kalarak huzursuz kaldı. Kız çocuklarımız okutulmadı.

Birkaç büyük şehrimiz müstesna, birçok şehir ve kasabalarımızda kadınlar sokaklarda görünmez oldu. Hepinizin müşahede ettiğiniz gibi, maalesef kadın, tekrar kara çarşaflara büründü. Vurdumuzu ziyaret eden turistlerin objektiflerine hedef olan bu kara çarşaf, yabancı memleketler mecmualarında teşhir edildi ve edilmiştir.

Aziz arkadaşlar, Meclisinin devrimci bir kadın üyesi olarak, ben şuna inanıyorum ki; devrimlerimizin muhafaza edilmesi şarttır. Devrimlerimizin, ilkelerimiz arasına alınarak, tıpkı eski Anayasanın 2 nci maddesinde olduğu gibi, bugün düzenlemekte olduğumuz yeni Anayasanın 2 nci maddesine konması zarurîdir. Türk Milleti artık geriye dönemez, ileriye sıramalar yapmak mecburiyetindedir. Kaybettiği yılları kazanmak, çağdaş medeni milletler seviyesine ulaşmak mecburiyetindedir. Anayasa Komisyonundaki arkadaşlarımızın dediği gibi, ben sadece tasarının arkasına konulmuş olan bir ek maddede inkılâp kanunlarının korunmasına dair olan bir hükümle bunun sağlanacağına asla inanmıyorum arkadaşlar. Ve sizden, hepinizden istirham ediyorum; devrimcilik ilkesinin ikinci maddeye konulmasına yardımcı olunuz. Bu maksatla bir tavrîr takdim ediyorum, hepinizi hürmetle selâmlarım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Buyurun. Sayın Coşkun Kırca.

COŞKUN KIRCA — Muhterem arkadaşlar, Anayasa Komisyonu adına değil, şahsım adına konuşacağım. İktüzüğün bana tanıdığı hakkı kullanarak, ikinci maddenin muayyen bir kısmı üzerinde ve pek tabii olarak lehte konuşacağım. Komisyonunda cereyan etmiş olan müzakerelerin ışığı altında, o müzakerelerden andığım kadar, «çalışma ve sosyal adalet» kelimelerinin beraberce niçin bu maddede yer aldığı, tekrarlardan kaçınarak, şahsi görüşüme göre, Yüksek Heyetinize arz etmeye gayret edeceğim.

Muhterem arkadaşlarım; tasarının umumî müzakeresi esnasında, bu ilkeler üzerinde muhtelif arkadaşlarımız, birbirinden değişik kanaatler, birbirinden çok uzak, hattâ mütenakız kanaatler arz ettiler; bu mütenakız kanaatlerden hareketle, çeşitli tenkidler yaptılar. Bu arada, bazı arkadaşlar ve bir kısım basın, «çalışma ve sosyal adalet» ten bahsedilmesinden maksadın, devletçilik ilkesinin Anayasaya sokulması anlamına geldiğini söyledikleri halde, çok Sayın Cemil Sait Barlas, komisyonu, devletçilik ilkesini kabul etmemiş olmakla itham buyurdular. Bazı münekkittler aksi istikamette daha da ileri giderek, halen matbuatın bir kısmında - söylediği gibi - bu tasarının sosyalist bir tasarı olduğu kanaatini izhar eyle-

diler. Bazı arkadaşlarımız, bu kelimelerin kullanılmasından, toplumumuzun dayanmakta olduğu ve bu Anayasa tasarısına göre dayanmakta devam edeceğinde şüphe olmıyan mülkiyet rejiminin tehlikeye girebileceğini ifade ettiler. Bazı arkadaşlarımız ise, belli sınıfların bu kelimeler sayesinde diğerlerine tercih korunması ihtimalinin, şimdi değilse bile, ilerde ortaya çıkabileceğini söylediler. Nihayet, Sayın Şefik İnan, bu kelimelerden, henüz istihsal davasını halletmiş biraz gelişmiş memleket için erken ve zararlı olacak bir tarzda, millî gelirin tevzii işini ön plâna alma mânası çıkabileceğine işaret buyurdular:

Muhterem arkadaşlar, öyle sanıyorum ki, bu kadar değişik tenkidlerin aynı ibareler üzerine teksif edilmiş olması dahi, haddizatında bu ibarelerle muayyen bir doktrinin, muayyen bir ideolojinin kastedilmediğini göstermek için kâfi bir işaret sayılabilir.

Şimdi, bu iki kelimeyi ayrı ayrı mütalâa ederek, şahsî anlayışına göre, her hangi bir ideolojinin, her hangi bir iktisadî ve sosyal doktrinin kastedilmediğini, tereih edilmediğini izah etmeye çalışacağım.

Muhterem arkadaşlar, evvelâ çalışma ilkesi üzerinde durmak istiyorum. Öyle sanıyorum ki, insaniyetin mevcudolduğu ilk günden beri, çalışma, her toplumda ahlâki bir fazilet olarak telâkki edilmiştir. Bu, muhtelif dinlerde böyle olduğu gibi değişik felsefelerde de böyledir. İktisadî ve sosyal doktrinlerde de böyle olmuştur. Hıristiyanlığın Katolik mezhebini ele aldığımız zaman görürüz ki, bilhassa 1920 lerdan sonra Papa Pius ve Pius XII muhtelif beyanname ve tamimleriyle, çalışmayı, cemiyetin ana temellerinden biri, ahlâki ve dinî bir fazilet olarak tebeil etmişlerdir.

Muhterem arkadaşlarım; modern kapitalizmin gelişmesinde potestanlığın oynadığı rolü benden çok daha iyi takdir edecek mevkidedirler ve Yüksek Heyetiniz içinde bulunan muhterem iktisat profesörleri, zannederim, şu söylediğim prensibi teyidetmek lütfunda bulunacaklardır.

Protestanlık, kapitalizmin gelişmesinde mânevi bakımdan sosyolojik mesnedolmuştur. Böyle olmasının sebebi, protesnalığın çok çalışmayı bir ahlâki fazilet olarak telâkki etmesidir.

Hattâ bugün, haklı olarak, en istimareci bir kapitalist sistemin tarafları, olan Macavlay'ın dediği gibi «yoksulların yoksul olmalarının sebebi, ya kabiliyetsizliklerinden, ya tembelliklerindedir. Bunlar, kabiliyetsizliklerinin, tembelliklerinin cezalarını çekmelidirler.» Görülüyor ki, bu müellif, çalışmamamın cezasının yoksulluk olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmiştir; çalışmayı, cemiyetin ilerlemesi bakımından bu kadar önemli görmüştür.

İslâmiyete gelince : Arkadaşlar, bu konuda yüksek huzurunuzda bir tek âyeti kerime zikretmekle yetineceğim. «Ve leyse lil - insan illâ ma'seâ.» «Çalışan insan, insandır» veya çalışmayan insan, insan değildir demektir.

Görülüyor ki, muhterem arkadaşlarım, din de bir ahlâk umdesi olarak çalışmayı tebeil etmiştir.

İdeolojilere gelince : Biraz evvel kapitalizmden bahsettim. Marksizmden bahsetmeye lüzum dahi görmüyorum. Çalışmanın tebeilini, biz asla, çalışanlar arasında bir tefrik yaratmak ve sadece muayyen bir sınıfın çalışmasını tebeil ederken diğer sınıfları gözden irak tutmak mânasına almadığımız için bunun üzerinde durmıyacağım.

Memleketimize gelince : Büyük Atatürk, «Bir tek şeye ihtiyacımız vardır : Çalışkan olmak.» demişti. Kadereiliğin hâkim olduğu bir memlekette çalışmanın rolü üzerinde durmak elbette ki, yerindedir ve Atatürk bunu yapmıştır. Kızılay'daki bir heykelin altında Atatürk'ün bir vecizesi yazılıdır : «Övün, Çalış, Güven!» Demek ki Atatürk, Türk milletinin istikbaline güvenebilmesini ve övünmede haklı olabilmesini çalışma şartına bağlamıştır. Şimdi muhtelif siyasi partilerimizin bu hususta ne düşündüklerini kısaca tahlil etmek istiyorum.

Cumhuriyet Halk Partisinin programının 36 ncı maddesinde aynen şöyle bir cümle vardır : «Millî varlığımızda dayanılacak ve korunacak en önemli değer kaynağı, vatandaşların emeğidir.»

Cumhuriyete Köylü Millet Partisinin programının 9 neu maddesinde ise, «Emeğin istismarına yol açan faaliyetleri durdurmak.... emelimizdir.» deniyor.

Görüyorsunuz ki, değişik partiler, hemen hemen farksız bir şekilde bu hususu programlarına almışlardır.

Yeni kurulan partilerimizden Yeni Türkiye Partisinin programında da bu hususta pek kıymetli maddeler mevcuttur.

Kaldı ki, arkadaşlar; çalışma kelimesinin, muayyen bir doktrini, muayyen bir ideolojiyi, muayyen bir sınıfın himayesini istihdaf ettiği yolundaki sözler, iktisadi ve sosyal doktrinler tarihi dikkatle tetkik edilirse, her hangi bir temelden mahrumdur. Bu bakımdan, her hangi bir endişe duymak lüzumsuzdur.

«Sosyal adalet» kelimesine gelince :

Muhterem arkadaşlar, sosyal adalet mefhumu da muhtelif iktisadi doktrinler ve sistemlerle başdaşabilmiş ve bağdaşması gerekmiş olan bir mefhumdur. Kapitalizmin ilk inkişaf devresinden sonra liberalizmin en büyük mümessillerinden biri olan John Stuart Mill'in nasıl sosyal adalet fikirlerine doğru meylettiğini, hiç şüphesiz, hepimiz bilmekteyiz. Bugün, dünyada kapitalizmin en ileri mümessili addedilen Amerikan Cemiyetinde dahi, kapitalizmin kendi kanunları icabı, millî gelirin daha âdil bir taksimine doğru gidildiği, bugün iktisat âlimlerince kabul ediliyor.

Bu itibarla, arkadaşlarım, İkinci Dünya Savaşından bu tarafa sosyal adalet prensipleri, ekser şıklarda, evvelâ sosyal - demokrat partilere gerçekleştirilmiştir; ama sonradan, muhafazakâr ve liberal partilere de benimsemiş, hattâ daha da ileriye götürülmüştür. Son İngiliz seçimlerinde Muhafazakâr Parti ile İşçi Partisi arasında bellibaş rekabet konularından birinin, sosyal adalet konularında birinin yekdiğerinden daha ileri olduğu tarzındaki iddialarla ortaya çıktığını bilhassa belirtmek isterim.

Muhterem arkadaşlarım, görülüyor ki, sosyal adalet deyince bunu behemehal kolektivist, totaliter bir sisteme bağlamak doğru olmaz. O kadar doğru olmaz ki, bizim ikinci maddemizde, Devlet, ayrıca, «İnsan haklarına ve hürriyetlerine» dayanır, denmektedir. Binaenaleyh, «İnsan hakları ve hürriyetleri» diye bir kayıt koyduktan sonra, burada çalışma ve sosyal adalet ilkelerinin en geniş tarzda, insan hak ve hürriyetlerini ortadan kaldıracak tarzda tefsir edilmesi ve zararlı ideolojilerin bu yoldan millî bün-yemize sokulması mümkün değildir. Çünkü, insan hak ve hürriyetlerine dayanan bir toplumda buna inkân yoktur.

Yine tasarının 11 nci maddesinde; «Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz» denmektedir. Şu halde çalışma ve sosyal adalet ilkelerini, muayyen bir sınıfa, diğerinin tercih edilmesi, o sınıfın diktatörlüğü mânasında almaya asla imkân yoktur.

Muhterem arkadaşlarımız; sosyal hakları teker teker incelediğimiz takdirde de bu sosyal haklardan, muayyen bir sınıfın kastedilmediğini kolaylıkla anlarız.

Aileden bahsediliyor. Aile mefhumu bütün vatandaşları kapsıyan bir mefhumdur. Mülkiyet için de bu böyledir. Çalışma ve sözleşme hürriyeti de aynı mahiyettedir. Çalışma şartlarının düzenlenmesinden bahsedilirken, sadece sınıflar sektöründeki işçiler değil, ezcümle tarımda çalışan işçiler ve esnaf da düşünülmüştür. Dinlenme hakkından bahsedildiği zaman, hiç şüphesiz ki, bütün vatandaşlar kastedilmiştir. Ücret adaletinden bahsedildiği zaman, niçin sadece sanayi işçilerini anıyalım? Ücret esnafılık sektörüyle, ticaretle, sanayide ve ziraî sektörde de vardır. Bu sektörlerin hepsinde ücrette adaleti sağlamak gerekmektedir. Sendika hürriyetinden bahsedildiği zaman; madde gayet sarihdir; hem çalışanların hem de çalıştıranların sendika kurmasından bahsedilmektedir. Tasarı toplu sözleşme akdi ve grev haklarından da bahsetmektedir. Bu, sadece belli bir kısım işçiler için değildir; sadece sanayi işçileri için değildir; bütün sektörlerdeki işçiler bahis mevzuudur. Grev hakkının iş veren tarafında mukabili olan lokavt hakkından da gerekçede bahsedilmektedir. Lokavt hakkının metinde niçin yer almadığı hususundaki teknik sebeplerle ilgili izahat sözcü arkadaşlarımız tarafından verilecektir. Sosyal güvenlik dendiği zaman, (ki burada kullanılan vasıtalarından sadece bir tanesi kastedilmiştir; diğer vasıta ve tedbirler arasında, meselâ vergileme ve sübvansiyonlar da vardır. Bu öyle bir sosyal sigortalar sistemidir, ki toplum için bir ideal olup sadece işçileri değil, bütün vatandaşları kapsıyacaktır. Sağlık hakkı da her vatandaşla alakalı bir mevzuudur. Mesken hakkı da aynı şekildedir; eğitim hakkı yine öyle. Kooperatifçilikle ilgili madde de her alandaki kooperatifler kastedilmiştir. Cahit Zambangil arkadaşımız sosyal haklar bütün vatandaşlara şamil olarak tasarıda tadadedildik-

ten sonra ikinci madde niçin yine sosyal adaletten bahsediyor, çalışmadan bahsediyor, dediler.

Benim anlayışıma göre, bunun iki sebebi olması iktiza eder. Birincisi, muhterem arkadaşlarımız tıpkı kişinin hakları gibi, sosyal haklar da, cemiyetlerin ihtiyaçlarına göre ve tarihin akışı içinde gelişen mefhumlardır. Bu haklara daima yenilerinin ilâvesi mümkündür. Bâzi cemiyetlerde, meselâ evlilik dışı çocuğun korunması, o cemiyetlerin bünyesi icabı çok önemli addedilmiş ve ayrı bir sosyal hak olarak Anayasada derpiş edilmiştir. Meselâ, yoksul kişilere adli müzaheret tasarıda ayrıca zikredilmesine lüzum görülmiyen sosyal haklardandır. Bâzi devletlerde kişi hakları meyanında zikredilmeye değer görülen iltica hakkı, meselâ bu tasarıda hassaten yer almamıştır.

Görülüyor ki, arkadaşlar, kişi haklarının hepsini dahi, tıpkı sosyal haklar gibi, teker teker hak olarak, hürriyet olarak saymaya imkân yoktur. Bunlara yenileri daima ilâve edilebilecektir ve insanın temel hak ve hürriyetlerine mütaallik umumî maddeler gereğince, bunlarda diğerleri gibi, Anayasa Mahkemesinin ve sair yargı organlarının himayesine mazhar olacaktır.

Bu ilkeleri bu maddede zikretmenin bir başka sebebi daha olmak lâzımgelir. O da, kanaatimce, şudur; burada, ne belli bir hak, ne belli bir hürriyet, ne de belli bir ödev zikredilmiştir. Burada zikredilen şey, sadece Devlete bütün faaliyet sahalarında ilham verecek olan bir genel zihniyettir. Bir umumî felsefedir. Burada çalışmadan, sosyal adaletten bahsedildiği zaman sadece sosyal ve iktisadî hak ve ödevler kısmında yer alan hususlar, kastedilmiş değildir. Devlet, bütün faaliyet sahalarında bu ilkelerin tesbit ettiği zihniyete sahibolmalıdır. Demek istenmiş ve Anayasa Mahkemesine ve sair yargı organlarına «Kanunları bu yolda tefsir et;» diye bir direktif verilmek arzu edilmiştir. Filhakika, Sosyal adalet gayesi, sırf tasarıda yer alan sosyal hakların gerçekleştirilmesi yoluyla değil, başka vasıta ve tedbirlerle de gerçekleştirilebilir. Meselâ sübvansiyonlar tarım reformları bu tedbirlerdendir. Vergilemede uygulanan ayırma prensibi, müterakkilik prensibi, asgarî geçim, indirim, çocuk indirim gibi usuller aynı maksada mâtuftur. Aneak, bunlar birer «sosyal hak» olmayıp sadece sosyal adaletle müte-

veceh usulleridir. Binaenaleyh, sosyal adalet terimi, sosyal hak ve ödevleri kapsıyan, ancak başka hususları da içine alan daha geniş bir terimdir.

Muhterem arkadaşlar, bu arada, gerekçede yer alan «sosyal devlet» terimi de münakaşaya sebeb oldu. Sözcü arkadaşların daha evvel burada vermiş oldukları izahatı tekrarlıyacak değilim. Fakat halen mer'i olan Fransa ve Alman anayasalarında da aynı terimin yer almasına rağmen bugün Fransa'da General De Gaulle'ün Almanya'da Şansölye Adenauer'in iktidarda bulunmasını, göz önünde tutarak «Sosyal Devlet» ile sosyalizm mefhumlarının ne derece ayrı olduğunu anlamak, bir bedaheti müşahadeden farksız olacaktır.

Muhterem arkadaşlar, Cemil Sait Barlas arkadaşımızın temas ettikleri bir noktaya da dokunmak istiyorum. Devletçiliğin bu maddede tanınmamış olmasını eksiklik olarak buldular. Ben de siz şahsan kendilerini temin etmek isterim: En aşağı kendileri kadar Devletçiyim.

CEMİL SAİT BARLAS — Teşekkür ederim.

COŞKUN KIRCA (Devamla) — Mensub olduğum siyasi teşekkül itibariyle böyle olmaya mecbur olduğumu da pekâlâ hissediyorum. Ancak öyle zannediyorum ki, bir Anayasa yaparken Devlet hayatında ömrünün uzun olmasını temenni ettiğimiz bir Anayasa yaparken, diğer siyasi teşekküllere, diğer vatandaşlara, muayyen bir iktisadî görüşü Anayasa ile kabul ettirmeye kabule mecbur etmeye hakkımız yoktur. (Alkışlar)

Arkadaşlar, bugün Liberal Devlet de çalışma ve sosyal adalet esasına dayanır; Devletçi Devlet de. Her ikisi de bu gaye ve zemin üzerindedir. Ama değişik yollardan giderler. Şimdi demokratik bir memlekette devletçi olmayan görüşlere de, Devletçi olan görüşlere de, vatandaşın reyini talebetmek hakkını tanımak lâzımdır. Bu hak tanınmazsa demokrasinin eksik olduğu neticesine vâsıl olmak gerekir.

Kaldı ki, arkadaşlar Devletçilik de, hayli umumî bir mefhumdur. Filhakika değişik Devletçilik anlayışları vardır. Bir anlayışa göre, devletçilik, Devletin, sadece özel teşebbüsün yapamadığı işleri yapması demektir. Bu, dar bir görüştür. Diğer bir kanaate göre ise, gelişmemiş bir memlekette kalkınma şırf piyasa mekanizmasına göre çalışan özel teşebbüse bırakıldığı takdirde, sektörler arasında ve coğrafi böl-

geler bakımından türlü muvazenesizlikler olaçağı içindir ki, özel teşebbüsün sahası ile Devlet teşebbüslerinin sahası arasında kesin bir sınırı uzun bir müddet devam ettirmeye imkân yoktur. Diğer bir anlayışa göre, plânlama zaruretleri, Devleti her sahada özel teşebbüsün yansıra teşebbüsler kurmaya sevk eder. Aksi halde, «input - output» münasebetleri yani, muayyen bir sektörden diğer bir sektöre karşılıklı mal mübadelelerini ve bir sektörün istihsal ve yatırım hedeflerine yöneltmesi ki, Devletin kontrol edememesi gibi bir durum ortaya çıkar, demektedir. Diğer bir görüşe göre de, Devlet, özel inhisarları önlemek için, özel teşebbüslerin yanında aynı mahiyetteki teşebbüsleri kurmak durumunda kalabilir, demektedir. Başka bir görüşe göre de, gelişmemiş bir memlekette «yatırılabılır fazla» yı artırmak için (Devlet teşebbüslerinde hâsıl olan kâr, özel teşebbüslerdeki gibi hisse tevziatı yoluyla kısmen istihlâke kaçmayıp tamamen yatırıma hasredilebileceğinden,) Devletin bu yola gitmesi lâzımgelir. Görülüyor ki, arkadaşların, buraya devletçilik ilkesini koysak dahi bununla hangi devletçilik görüşünün kastedildiğini belirtmek mümkün değildir. Biz, sadece liberalizm ve devletçilik görüşleri karşısında, efkârı unumiyede serbest bir münazarayı mümkün kılmak değil, aynı zamanda değişik devletçilik cereyanlarının çarpışmasına da imkân vermek durumdayız. İşte bu tasarı da bunu yapmıştır.

Yine devletçilik, gaye bakımından da değişik mânalara gelebilir. Devletçilik bizzat getirdiği özel teşebbüs ve kamu teşebbüsünün yanyana yer aldığı karma ekonomi sisteminin devamını istihdaf edebileceği gibi, tanınmış İtalyan iktisatçılarından Saraceno'nun söylediği gibi, bir başka tarz devletçiliğin gayesi de devlet eliyle kurulan teşebbüsleri uygun bir zamanda özel teşebbüse devretmek olabilir.

Bütün bu kanaatlerin, hürmete şayan kanaatler olarak, efkârı umumiye karşısında serbestçe münakaşa edilmesi mümkün olabilmelidir. Şu kanaate sahibolanlar, nasıl diğerlerini o kanaate bağlamak imkânına sahip değillerse, diğerleri de aynı durumda olmak gerekir.

Muhterem arkadaşlar; çalışma ve sosyal adalet ilkelerinin ahlâkî veqhesi üzerinde daha önce durdum. Bu ilkelerin bütün insanlar için felsefî kıymet hükümleri olduğunu, dilimin dön-

düğü kadar ifadeye çalıştım. Şimdi, asla muayyen bir ideolojinin kanadı altında kalmıyarak ve munhasıran ilmi vakıalara dayanarak bu kelimelerin beraberce kullanılmasının iktisadi bakımından zaruret olduğunu Yüksek Heyetinize izaha çalışacağım.

Muhterem arkadaşlar, gerekçemizde, nihai gayenin «Refah devleti» (Waltare State) olduğundan bahsedilmektedir. «Refah devleti» mefhumu da ideolojik hiçbir mâna taşımaz. Nitekim, meşhur Amerikalı İktisatçı Kennth Boulding'e göre «Refah devleti» ne «Mükemmel piyasa» lar vasıtasıyla varılabilir. Büyük İngiliz İktisatçısı Abba Lerner ise «Refah devleti» idealine sosyal - demokrasi yolu ile varılacağını söyler. Ancak, her halde varılmak istenen gayeler beş tanedir. Bunlar vatandaşa klâsik hürriyetleri kullanmak imkânını vermek; sınıflar arasındaki farkları imkân nispetinde azaltmak; her vatandaşa, her alanda imkânlar tanımak Toplumun ve iktisadiyatın idaresinde yapılan tercihlere mütaallik kararlara mümkün mertebe çok sayıda vatandaşın iştirakini sağlamak ve nihayet, ferdi kendi ruhu içinde huzura kavuşturmak ve bunun için; ona imkân nispetinde eşit ve bol istihlâk maddesi vermek ve kültürünü genişletmesi, spor yapabilmesi, okuyabilmesi, istirahat edebilmesi için boş vakit bırakmak gayeleridir.

Muhterem arkadaşlar, bu gayelere varabilmek ancak ve ancak, gelişmelerinde yüksek kütle istihlâki devresine erişmiş olan ileri ve zengin memleketlerde mümkündür. Ancak, bu ileri ve zengin memleketlerdir ki, Sayın Şefik İnan Beyefendinin bahsetmiş oldukları istihsalı artırma ve millî gelirin tevzii paradoksunu lâyikiyle halledebilmek yoluna girmişlerdir. Hakikaten, eğer az gelişmiş bir memlekette, bugün Batıdaki «Refah Devleti» ni taklidederek eğer işçi sendikalarımız acele nominal ücret artışları talebederlerse; eğer vergi ödiyebilmek durumunda olan sınıflar, Devletin kendisine düşen vazifeleri yapmasına imkân vermek için, vergi vermek istemezlerse; eğer çok geniş sosyal sigortalar kurulursa, bunun tek neticesi, mahdut kaynakların büyük bir kısmının istihlâkte israf edilmesi ve yatırım imkânlarının azalması olacaktır. Bunun gibi, işçi sendikalarımız daha az çalışmayı teşvik ederlerse ve bu yolda iş verenlerle bir muvazaaya varırlarsa, bunun, yatırım ve kalkınma dâvamız bakımından çok zararlı olacağını, objektif ve ilmi ola-

rak ifade etmek lâzımdır. Büyük bir memnuniyetle görmüş bulunuyorum ki, Sayın Bahir Ersoy, bir işçi temsilcisi olarak böyle gayriilmi bir fikrin peşinde değildir.

Muhterem arkadaşlarımız; bir memlekette çalışanların refahı, reel ücret seviyesinin artması ile mümkündür. Reel ücret seviyesinin artması ise, ancak iş gücü talebinin artırılması, iş gücünün nâdirleşmesi ile mümkün olabilir. Bunun için de, sanayileşmek, ziraati mütakâmil, modern bir hale sokmak lâzımdır. Bunu yapabilmek için de, arkadaşlarımız; çok çalışmak ve az istihlâk etmek lâzımdır. Millî gelir artışından mümkün olduğu kadar fazlasını tasarrufa ve verimli yatırımlara ayırmak lâzımdır; zirai sektörde çalışanların senenin iki yüz iş gününü âtil geçirmesine sebep olan mevsim işsizliğinin ve ziraattaki işsizliğin kaldırılması ve insan kaynaklarımızın seferber edilmesi lâzımdır.

Muhterem arkadaşlar, çalışmak az gelişmiş bir memleket olarak bizde böylesine önemli bir mahiyet arz etmektedir. Yalnız işte Batı'da anlaşıldığı mânâda sosyal adalet mefhumu az gelişmiş bir memleketin iktisadi zaruretiyle gayrikabili telif değil midir? Bizim gibi bir memlekette sosyal adaletten maksat, herkesin alınteri ve fedakârlıkta mümkün olduğu kadar müsavi olması demektir. Muayyen kimselere sınıflara birçok imkânlar verilecek daha az çalışma imkânı verilecek; diğer bazı sınıflara, memleketin nüfusunun çok büyük bir kısmına ise büyük yükler yüklenecek; bu olmaz arkadaşlar. Zira işte o zaman çalışmak yerine sınıflar birbirlerini yemekle meşgul olurlar. Ve arzu etmediğimiz, kaçındığımız sınıf kavgasının tâ içine düşmüş oluruz. Şu halde çalışanlardan az istihlâk ve çok iş saati istemek, onlardan enflasyoncu ücret artışlarından vazgeçmelerini talebetmek; bilhassa yüksek gelir tabakalarına kalkınmada onların da bir rolü olması gerektiğini anlatmakla, ve onlardan da mümkün mertebe daha fazla çalışmalarını, az istihlâkte bulunmalarını ve belki bizzat daha fazla Devlet gelirlerinin artmasına katılmalarını, (Aksaklık ve eksikliklerden ve özel inisiyatifi tahribetmekten kaçınarak) talebetmekle kabil olabilir.

Muhterem arkadaşlar, zamanınızı fazla almazsam, bazı ana hatları ile memleketimizin iktisadi ve sosyal durumunun bugün ne kadar fecî olduğunu gözlerinizin önüne sermek isterim. Memleketimiz çok düşük bir yatırım hacmini gerçekle-

tirmektedir. Gayrisâfi yatırımlarımız millî gelirin % 11 ne tekabül etmektedir. Bunun da % 2 si dış yardımlar sayesinde. Sâfi yatırımları nazarı itibara alırsak bunlar ancak millî gelirin % 7 - 8 i idi. Halbuki aynı rakam Hindistan'da, % 11, İsrail'de ise % 20 dir.

Muhterem arkadaşlar, bu alanda bırakalım Batı memleketlerine ulaşmayı, bizden geri olan memleketlerden bile daha az yatırım yapmaktayız. Ayrıca memleketimiz, hızla artan bir nüfusun şiddetli tazyiki altındadır. Muhterem Şefik İnan Beyefendi, beni teyidederler sanıyorum : Nüfusumuz yılda bir milyona yakın artmakta ve senede 300 000 insana yeni iş bulmak durumu ortaya çıkmaktadır. Buna mukabil, 300 000 insana yeni iş bulmak şöyle dursun, yeni doğan bir milyon insana kâfi gıda verebileceğimiz bile şüphelidir. Zira herkes bilmelidir ki, memleketimizde ziraat verimleri hızla azalmaktadır. Bunun neticesi, köylülerimizin, büyük şehrin ezaibesine kapıldıkları için değil, köylerinde iş bulamadıkları için aç kaldıkları için, şehirlere akın etmeleridir. Geçekonu dâvası bundan doğmaktadır. Gerçekten geçekondular, yalnız şehirlerde değil küçük kasabaların etrafında da teşekkül etmektedir. Ziraatimiz ormanların tahribi neticesinde korkunç bir erozyon tehlikesi karşısındadır. Bu ve bunun gibi sebeplerle yılda Kıbrıs kadar münbit toprak kaybettiğimiz, asla yanlış değildir. Yine ziraatimiz Doğu bölgelerimizin bir kısmında, feodal bünyeli ve işletilmeyen büyük arazinin iktisadî ve sosyal mahsurlarını; fakat, ekseri bölgelerimizde, verimsizliğe mahkûm fazla küçük ve dağınık euce işletmenin zararlarını çekmektedir. Ormanlarımızı kurtarmak için büyük iskân dâvaları karşımıza çıkmaktadır. Sanayileşmemiz, coğrafî bölgeler ve sektörler bakımından muvazenesiz şekilde ve çok hafif bir tempoyla inkişaf etmektedir. İhracat imkânlarımız ise yıldan yıla azalmaya yüz tutmuştur. Gizli işsizlik mevsim işsizliği, ziraat sektörünün en büyük derdidir. Aşırı istihlâk temayülleri her gelir tabakasında vardır. Ve diğer az gelişmiş memleketlerde olduğu gibi iktisadî bakımdan büyük güçlüklerin membaıdır. Okuyup yazma nispetinin azlığı ortaöğretim ve teknik öğretimin yetersizliği, iktisadî, kültürel ve sosyal kalkınmada personel kıfayetsizliği ortadadır. Şarklı bir millet oluşumuzun kalıntısı olan kaderecilik zihniyeti ise en büyük bir sosyolojik mânia olarak kalkınma

yolunun üzerine dikilmiştir. Bu meselelerimizin halli, ancak çok çalışmakla mümkündür.

Nasıl çalışmakla?

Muhterem arkadaşlarım, bu tasarının ikinci maddesi gereğince, insan hak ve hürriyetlerine dayanan bir Türkiye'de asla ve kat'a Sovyet Rusya'daki çalışma kamplarından bahsedilemez; bahsedilemeyecektir. Bunun gibi, Komünist Çin'deki komünlerden de bahsedilmesine asla ve kat'a imkân olmayacaktır. Buna rağmen, arkadaşlarım, biz vatandaşlarımızı eşit ve fedakârane bir çalışmaya sevk etmek zorundayız. Nasıl? İkna ederek, demokratik yollarla. Pek Muhterem Fevzi Lûtfi Karaosmanoğlu'nun dediği gibi, güler yüzle, nüvazişle sevk etmek zorundayız. Bir zamanlar, köylüye ilkokul yaptırma meselesi vardı ve bu, çok yerinde bir fikirdi. Fakat, tatbikatı maalesef yanlış oldu. Çünkü, bunun için köye jandarma çavuşu gitti. Ama, köye jandarma çavuşu değil, bizzat kaymakam giderse; eline küreği, kazmayı alıp köylünün başına geçerse, ona daha önce okul yapmanın, çeşme yapmanın kendi menfaati icabı olduğunu anlattıktan sonra, ona bizzat örnek verirse, bu iş başarılabilir, arkadaşlarım. Biz bunu yapmaya razı olmazsak, bu memlekette hak ve hürriyetlerin ve demokrasinin devam edeceğinden ciddiyetle şüphe etmek lâzımdır. (Bravo sesleri, alkışlar) Bunu başka memleketler yapıyorlar. Arkadaşlar, Hindistan, İsrail, Birmanya, Birleşik Arap Cumhuriyeti, hatâ Pâkistan bunu yapıyor. «Community development» denilen projeler, kütleyi ikna yolu ile çalışmaya teşvik etmektedir. Bu yollardan köylüyü, «Kahvede oturacağına gel de, şu işi yap» diye ikna etmektedirler. Bu yolda çok ileri gitmişlerdir. Ama, bu işle uğraşan köylüye örnek olmak için kazma küreği bizzat yüklenen liderler yine halkın oyu ile devrilmeyi de göze almış durumdadırlar. Bunda antidemokratik olan nedir, arkadaşlar?

Arkadaşlar; Sovyet Rusya'daki «Çalışmaya eklemek yoktur.» umdesi de bu tasarıda yer alacak değildir. Çalışmak istemeyen vatandaşlarımız da bu memlekette elbette ki, insan haklarından istifade edeceklerdir. Ama, kendilerini eğitim yolu ile, ve sair demokratik metodlarla çalışmaya sevk etmek mümkün olabilecektir ve olmalıdır.

İşte arkadaşlarım; benim anladığım kadar «çalışma ve sosyal adalet» bu demektir.

Arkadaşlarım, bu tasarı ancak bir çerçeve içinde liberalizme, sosyalizme (demokratik sosyalizme) ve devletçiliğe imkân vermiştir. Bu çerçeve şudur: Bu memlekette komünizm yasaktır; faşizmin her nevi yasaktır; infiratçılık yasaktır; irtica yasaktır; saltanatçılık yasaktır. Bu çerçeve içinde, her doktrinini serbestçe, ilmi v objektif esaslara uyararak farklı görüşlerini gerçekleştirmek için çalışması mümkündür. Arkadaşlarım, bahsettiğim dâva, sadece Türkiye'nin meselesi değildir. Kalkınma zaruretleriyle hürriyet zaruretinin birbiriyle bağdaştırılması gibi girift bir muadeleyle karşı karşıya bulunuyoruz. Biz sâkit iktidar gibi «önce kalkınma, sonra hürriyet;» diyenlerden değiliz. Zira bir kere kalkındıktan sonra; hürriyet nizamının iadesinin zor, hattâ imkânsız olduğunu biliyoruz. Ama, kalkınma olmadan hürriyet ve demokrasi olmayacağını da müdrükiz. Zira aç ve sefil kütleler, ne basım hürriyetini, ne toplantı hürriyetini ne de üniversite muhtariyetini anlayacaktır; hattâ bu kütlelerin bu mefhumları anlamayı bile reddetmesi mümkündür. Sefil ve aç kütleler karşısında klâsik hürriyetlerin ve demokrasinin yok olmasını istemiyorsanız, kalkınma için çok çalışmak ve az yemek mecburiyetinde olduğumuzu da lütfen kabul buyurunuz. Muhterem arkadaşlar, bu mesele Güney - Doğu Asyadan Orta - doğuya, Orta - Doğudan Afrika'ya Afrika'dan Güney ve Orta Amerika'ya kadar bize derece derece benzeyen bütün az gelişmiş milletlerin karşılaştığı müşterek bir problemdir. Bu problemin, hürriyet ile kalkınmanın birbiri ile bağdaşacağını gösterecek şekilde halli dâvası, mensub olduğumuz hür dünya ile demirperde arasındaki ihtilâf ve çekişmede birinin veya diğerinin lehine ağır basacak olan nihai faktörü teşkil etmektedir. Bizim gibi memleketler bu iki zarureti bağdaştırmakta muvaffak olamazlarsa, biz ve bizim gibiler halklarımızı ikna yolu ile, demokratik yollarla çalışmaya sevk edemezsek, o takdirde, demirperdenin hakiki muvaffakiyeti ihtimalinden ciddiyetle endişe etmek lâzımdır. Yeni Amerika Reisi cumhuru Mr. Kennedy gibi Batıdaki gözü açık devlet adamlarının meşgul oldukları en önemli dâva da işte budur. Bu

problemi bendeniz bir parçacık müdrük olduğumu sandığım içindir ki komisyonda, «çalışma ve sosyal adalet» kelimelerinin tasarıda beraberce yer alması lehinde bütün kalbimle reyimi verdim. Hepinize teşekkür ederim. (Alkışlar)

BAŞKAN — Sayın Rauf Gökçen.

RAUF GÖKÇEN — Muhterem arkadaşlar, Bendeniz, tasarımda 2 nci maddesini, sadece, en önemli telâkki ettiğim bir boşluk yönünden ele alacağım.

Anayasamızın 1 nci maddesi; Devletin şeklini «Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir» cümlesiyle ifade etmiştir.

Buradaki «Bir Cumhuriyettir» ibaresi, birinci madde içinde rejim hakkında ancak genel anlamda bir fikir verebilir.

Nasıl bir Cumhuriyettir? Sorusu ise; Komisyon üyelerinin ifadelerine göre, ikinci ve mütaakıp maddelerde cevap bulacaktır.

Yüksek malûmları olduğu veçhile, dünyada çeşitli Cumhuriyetler mevcuttur: Ve her biri, karakter bakımından ayrı renkler taşırlar. Cumhuriyet idareleri içerisinde:

Bir taraftan «Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti» gibi, belki de (Cumhuriyet) kelimesi ile hiç alakası olmayan bir Devlet şekli görülürken diğer yandan, Amerika, Fransa, İtalya ve Almanya gibi bizim anlayışımıza daha uygun şekilleri ile devletler müşahede olunmaktadır. Buna mukabil, birbirine hiç benzemeyen İsviçre ve Pakistan Cumhuriyetleriyle, öbür yandan İspanya, Yugoslavya ve Birleşik Arap Cumhuriyetleri ayrı ayrı karakterleri ile birer iddia sahibi devlet olarak yaşamaktadır.

1923 yılında kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin de kendine hâs bir karakteri vardı. Komşularımız bu Devlet şeklimizi «Kemalizm» diye adlandırmışlardı. Zira, bizim Cumhuriyetimizin, onlarınkine hiç benzemeyen tarafları mevcuttu. Bu hususiyet; tarihimize, sosyal bünyemize ekonomik vaziyetimize hulâsa jeopolitik durumumuza dayanmaktaydı.

«Komşu memleketler bize ne derler?» endişesinden tamamen âzade olarak ve genel anlamda Atatürk'ün direktiflerine bağlı bir Cumhuriyet idik ve bu rejim içerisinde de büyük hamleler yaptık.

1923 ten, bugüne kadar Devlet şeklimizde; (ismi değişmemekle beraber), daimî bir tekâmül vukubulmuş ve her atılan adım, ideal Cumhuriyet şekline, devletimizi biraz daha yaklaştırmıştır. Yeni Devlet şeklimizin kısa mazisine göz atacak olursak, panoramasını şöyle özetlemek mümkündür :

Bu tarihi seyir içerisinde, rejiminizin tekâmülüne âmil olan hususları, bilhassa belirli değişikliğe uğruyan faktörleri sıralarsak :

1. Nüfus artışı,
2. Ekonomik alandaki yenilikler ve hamleler,
3. Ulaştırma imkânlarındaki gelişme,
4. İlim ve teknikte tekâmül,
5. Maarif teşkilâtında genişleme.

Bu müspet tekâmüle mukabil, daima geriliyen iki unsuru da inkâr etmek mümkün değildir.

1. Ahlâk (Bilhassa ticarî alanda çok belirli),
2. Millî Birlik ve beraberlik ruhu (Millî şuur).

Bu arada, değişmeyen ve gücünü kaybetmeyen ve benliğimizi kemiren üç düşmanı da gözden kaçırmamak gerekir :

1. Komünizm,
2. Siyonizm,
3. Ümmetçilik.

Birbirinden ayrı karakterleri olan bu üç ideoloji; millî benliğimizi kemirmekte ve millî vahdetimizi parçalama gayesinde ittifak halindedir.

«Şu hususu samimiyetle arz etmeliyim ki; yukarda açıkladığım üç düşman, rejiminizin tekâmülüne paralel olarak, maatteessüf faaliyetlerine daha müsait zemin bulabilmektedirler.

Zira; rejimin tekâmülü, fikir ve basın hürriyetlerini genişletmekte, müesseselerin üzerindeki Devlet kontrolünü zayıflatmakta, ahlâkî tekâmüle ait müesseselerin ihmal edilmesine âmil olmaktadır.

Yine, medenî tekâmülün za'fiyeti olarak; madde kıymet kazanmakta, mânevî değerler itibardan düşmektedir. Bütün dünya devletlerinin son senelerde ahlâk bühranı içerisinde olduklarına dair haberler neşredilmektedir.

Bu hakikatler, komünizm ve siyonizmin inkişafına müsait zemin hazırlarken, ümmetçiler

için de bir zaruret halî gösterilerek propaganda vesilesi olmaktadır.

Bu çeşitli ideoloji cereyanları arasında kalan Türk gençinin, Türk aydınının mefkûresi ne olmalıdır? Onlarla mücadele için hangi ideal etrafında birleşmelidirler?

Bugün, bütün medenî ve demokrat devletler, milletlerini bir mefkûre etrafında birleştirmiş, millî birlik ve bütünlüklerinin zaruretine inandırmış, istikballeri için devletlerine sonsuz bir güyen sağlamışlardır. Daima en büyük toplumlari olan milletlerinin menfaatlerini kollamak ve korumak, amaçları haline gelmiştir.

Meselâ; Amerikan milletini, başka milletler uğrunda büyük fedakârlıklara katlandırıran mefkûre, hiç şüphesiz milletlerinin istikbalini her bakımdan emniyete alma gayesinden doğmalıdır.

«Amerikan yardımı» şeklinde, iktisaden geri kalmış memleketlere yapılan yardımlar ve hibeler, Amerika'ya (pazar) temin ettiği müddetçe Amerikalı için kıymet taşıyacak ve o pazarları elden kaçırmamak için de devam edebilecektir.

Bu «Neden» in bir kelime ile ifadesi «Amerikan milliyetçiliğidir.» yani, daima birinci derecede göz önünde tutulacak husus : Amerikan Milletinin menfaatleridir.

Amerikan mefkûresi olarak; kültür seviyesi yüksek, çalışmasında ciddiyet, Devlette otorite mevcut bir milletin anayasasına, «Milliyetçilik» ilkesinin konulmasına lüzum olmayabilir. Bilhassa ekonomik güç bakımından zirveye yaklaşmış bir bünyeye malik olarak, ayrıca komünizme karşı, kendiliğinden teşekkül etmiş bir mukavemet de sahiptir. Teşekkül etmiş bir millî şuur ise, her türlü fikir ve ideoloji cereyanlarının zararlı olmasına engeldir.

Yani rejimlerinin rengi, bütün milletinin rengini boyamıştır. Hattâ, Devletin şeklini dahi ifade etmeye lüzum görülmiyebilir. Sadece A. B. D. rumuzu onlar için kâfi ve en büyük teminattır. Çünkü, bütün demokratik müesseseler sağlam kurulmuş ve tam mânası ile bünyelerine yerleşmiştir.

Anayasamızı hazırlarken, kendimize örnek olarak aldığımız bu devletlerin anayasalarına empoze olmamak sadece bir şartla mümkündür, o da : Vazifelilerin, millî bünyemizi ve memleketimizin realitelerini çok iyi tanımış olmalarıdır.

Bu hususu, gerek Sayın Aksoy'un ifadelerinden, gerekse tasarrufların maddelelerini tetkik ederken, zevkle müşahade ediyoruz.

Aneak; sayın üyelerin bize nazaran bir hayli nikbin bulunmaları sebebiyle olmalı ki, eski anayasamızda mevcut «Milliyetçilik» ilkesinin kaldırılmasında bir mahzur mütalâa etmemişlerdir.

Ben şahsan; «Milliyetçilik» ilkesinin kaldırılmasının mümkün olmadığına inanıyorum.

Zira; «Milliyetçilik» bizim mefkûremizdir... «Milliyetçilik» devletimizin rengidir.

Ve bu ilke; Sayın Aksoy'un ifade ettiği gibi, Anayasamızın içinde mündemiç olduğu bahaneyle ayrıca ifadesine lüzum görülmiyecek kadar basit değildir.

«Milliyetçilik» ilkesinin, Türk milleti ve Devleti için lüzumu şu noktalarda ifade edilebilir :

1. «Milliyetçilik» bir devrimdir! Ümmetçilikten yeni bir mefkûreye geçişin ifadesidir...

2. «Milliyetçilik»; komünizm, siyonizm, turancılık ve ümmetçilik gibi muhtelif fikir cereyanları ve ideolojilere, milletçe karşı koymak için, etrafında toplanacağımız ve milletçe bir bütün haline gelmemizi sağlayacak mefkûredir..

3. «Milliyetçilik»; Devletin rengi olarak, çeşitli siyasî kariyerden gelecek hükümetlerin ideolojilerini tesbit edecek kabiliyet ve kudrette bir ilkedir.

4. En nihayet «Milliyetçilik»; demokratik, müesseselerin, henüz tam mânasıyla teşekkül etmemiş veya yerleşmemiş bulunduğu memleketimizin çeşitli ideoloji cereyanlarına elverişli zemininde; Devletin, bu gibi muzir cereyanlara fikir sahasında karşı koyacak yegâne kuvvetidir.

Sayın arkadaşlar; Muhterem Aksoy arkadaşımız, «Milliyetçilik, Anayasamızın ruhunda mündemiçtir.» buyurdular, «hattâ, bunun en katî delili ve açık ifadesi 3 nci ve 4 nci maddededir» dediler.

Şimdi sizlerle bu iki maddeyi tetkik edelim. Eğer, bu iki madde mevcut iken, milliyetçilikten başka bir rejimin tatbiki mümkün değilse, haklı olduklarına kanaat getireceğim.

(Madde 3. — Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Resmî dil Türkçedir, Başkent Ankara'dır.)

Her hangi bir Hükümet gelse ve ümmetçiliği geri getirmek istese;

1. Türkiye Devletinin ülkesini bölmeyecek,
2. Milletini de bölmeyecek,

3. Resmî dile dokunmayacak,

4. Başkenti de değiştirmeyecek.

Meselâ : Sadece, islâm devletlerini birleştirmek ve onları hilâfet makamına bağlamak suretiyle sovkü idare etmeyi gaye edinecek, icabında da itiraz edenlere askerî baskı yapacak, siyasî entrikalar çevirecek ve idealine ulaşmaya çalışacak!... Yâni, kısacası; Hükümetin gözü ve gayreti, hudutlarımız dışına çevrilecektir!...

Efendim; böyle bir ideolojiye, 4 nci maddede engel değildir, veya 4 nci maddeyi ihlâl etmeden bu ideoloji tatbik edilebilir.

Meselâ : (Madde 4. — Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletindedir ve Anayasamızın koyduğu esaslara göre, yetkili organlara kullanılır...)

Bu fıkraya aykırı bir tatbikat da olmayacağı bedihidir. Gelelim ikinci fıkraya :

(Egemenliğin kullanılması, hiçbir suretle, belli bir kişiye, zümreye veya sosyal sınıfa bırakılmaz. Hiçbir kimse, merci ve organ, kaynağını Anayasadan almıyan bir Devlet yetkisi kullanamaz.)

Görülüyor ki, burada da ümmetçilik veya turancılık ideolojisini önliyecek bir hüküm yoktur. Bu maddeye tamamen riayet edilerek, bu kabül cereyanlar, memleketimizde ve Devletimiz içerisinde elverişli saha bulabilir.

Bu şekilde, bütün maddeleri tetkik edelim, göreceğiz ki, «Milliyetçilik» ilkesinin yerini dolduracak ne Devlete katî direktif mahiyetinde olacak bir kelime veya müeyyide bulamayacağız.

Bu husus, «Turancılık» ideali için de aynı imkânları sağlayacaktır. Öyleyse; «Milliyetçilik» Anayasamızın içinde mündemiç değildir.

Efendim! «Türk milletinin teminatı altındadır!..» buyurdular... Hele çok güzel bir kazıya de vaz'ederek, bu husustaki düşüncelerini de pek güzel bir şekilde teminat altına almak istediler.

«Türk Milleti istisnasız milliyetçidir» diye.

Bu mevzuda münakaşayı zait buluyorum. Bugünkü realitelerimiz içinde kaziyenin isabet derecesini yüksek takdirlerinize terk edelim.

Bu konuda savunmalarımın başka bir dayanağı da şudur :

Milliyetçilik kelimesi, diğer demokrat memleketlerin hiçbirisinin anayasasında yoktur!..

Bu şekilde bir sebebi, kendi ifadeleriyle çelişme halinde görüyorum! Zira; ilk günkü ko-

nuşmasında Sayın İnan'a cevap verirken; Sayın Aksoy : «Bu Anayasa Türk Milleti için yapılmıştır. Kendi bünyemize ve kendi millî menfaatlerimize uymıyan şeyleri katiyen kabul etmedik. Burada öyle maddeler vardır ki! Dünyadaki anayasaların hiçbirinde yoktur ilâh..» buyurmuşlardı.

Demek ki, başka anayasalarda bulunmaması mühim bir sebep teşkil etmeyecektir!..

Başka bir mütalâa ise, kürsüden ifade edilmemekle beraber, tamamen tebellür etmiş olarak buraya derecedilebilir :

«Eğer Anayasamıza milliyetçilik ilkesini korskak, diğer demokrat memleketler tarafından yanlış anlaşılır ve bize (ırkçı) gözü ile bakarlalr, itibarımızı kaybederiz... İlah» denilebilir.

Şahsan, böyle bir iddiayı da çok yersiz buluyorum. Zira; dünyadaki bütün lûgatlar, milliyetçiliğin tarifini yapmıştır. Ve bütün milletlerin vegâne şiarları milliyetei oluslarındadır. Bütün devletler millî mefkurelerinin ifadesi olarak milliyetçiliği kullanırlar!..

Meselâ : Amerikan lûgatlerinde nationalisim - milliyetçilik :

1. Vatannerverlik arzuları ve kuvvetleri,
2. Millî bağımsızlığa ait arzular ve fikirler.
3. Hükümetin sosyal ve endüstriyel kontrolüdür.

Bizim lûgatlerimize göre : Milliyetçilik; sadece millet menfaatlerini göz önünde tutmaktır.

Hicbir lûgatte, milliyetçiliğin IRKÇILIK ifade ettiğine dair kayda rastlanamaz. Zira millet kelimesinin anlamı «aynı memlekette, aynı Hükümet idaresinde yaşayan topluluk» olarak tarif edilmiştir.

Bu mevzuda Cumhuriyetimizin mimarı Büyük Atatürkümüzün düşünce ve inanclarını nazarı itibara almamak mümkün müdür? Bakınız, yüce insan, büyük idealist ne diyor :

«Bizim vuzuh ve tatbik kabiliyeti gördüğümüz siyasî meslek «Millî siyaset» tir. Dünyanın bugünkü umumî şartları ve âsırların dimağlarında ve karakterlerde topladığı hakikatler karşısında hayale kapılmak kadar büyük hatâ olamaz. Tarihin ifadesi budur; ilim, aklı mantığın ifadesi böyledir :

Milletlerimizin kuvvetli, mesut ve müstakar yaşayabilmesi için Devletin tamamiyle millî

bir siyaset takibetmesi ve bu siyasetin iç teşkilâtımıza tamamiyle uygun olması ve ona dayanması lâzımdır.

Millî siyaset dediğim zaman kastedtiğim mâna şudur : Millî sınırlarımız içinde her şeyden önce kendi kuvvetimize dayanarak varlığımızı koruyup memleketin gerçek saadet ve imarına çalışmak. Gelişigüzel aşırı emeller peşinde milleti oyalayıp zarara sokmamak, medeni dünyadan, medeni ve insanî muamele ve karşılıklı dostluk beklemek.»

Başka bir ifadesinde de :

«Gerçi bize milliyetçi derler ama, biz öyle milliyetçileriz ki, bizimle işbirliği eden bütün milletlere hürmet ve riayet ederiz. Bizim milliyetçiliğimiz her halde hodbince ve mağrurca bir milliyetçilik değildir.»

Diğer bir ifadesinde ise : «Milletin varlığını devam ettirmek için fertleri arasında düşündüğü müşterek bağ, âsırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini değiştirmiş, yani millet, dinî ve mezhebî bağlar yerine Türk milliyeti bağı ile fertlerini toplamıştır.»

Bu sözlerimle, Atatürk'ümüzün modern milliyetçilik anlamını (41) sene önce vaz'ettiğini görmemek ve iftihar etmemek mümkün müdür?

«Milliyetçilik» ilkesinin, sınırlarımız içerisindeki fertlerin topyekûn menfaatleri ile olan ilgisini, katiyen sınır dışında ilişkisi olmadığını ifade eden şu sözleri gözlerimizin önünde iken, «Milliyetçilik» kelimesinden başka mânalar çıkacağı yolunda iddialarda bulunmak ne kadar yersizdir!

«Memleketin fikrî ve iktisadî inkişafıta, yüksek ilerleme sahası olmasına çalışmak, idealimizdir. Fakat bu inkişafın medeni ve millî sınır dışında bir cereyan olmasını prensiplerimize uygun bulmayız.»

Bilhassa, Cumhuriyetimizin dayanağı hakkındaki şu sözleri bize istikametimizi çizmektedir :

«Biz doğrudan doğruya milletseveriz ve Türk milliyetçisiyiz. Cumhuriyetimizin temeli Türk topluluğudur.»

Buradaki «Türk topluluğu» nun mânasını da bu anayasa tasarısı (Madde - 52) de çok açıkça ifade etmiş bulunmaktadır. Şöyleki :

«Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türktür.»

Demek ki, ırk, din, dil ve mezhep farkı gözeltilmeksizin, Türk vatandaşı olan herkes, Türk olarak milliyetçilik ideolojisine bağlı olmalı ve bu mefkûre etrafında birleşmelidir. Nitekim, Büyük Atatürk diyor ki : «Seneler geçtikçe, milli idealin verimleri, güvenle çalışmada, ilerleme hevesinde, milli birlik ve milli irade şeklinde, daha iyi gözlemlere çarpmaktadır. Bu bizim için çok önemlidir; çünkü biz, esasen milli varlığımızın temelini, milli şuurda ve milli birlikte görmekteyiz.»

Milliyetçiliğimizin mânasını böylece ifadelendiren Atatürk, bütün bu düşünce ve ideallerini şu iki öğüt ile bizlere emanet etmiştir :

1. «Yurtta sulh, cihanda sulh»
2. «Ne mutlu Türküm diyene»

Evet, O; gerek devletimizin adını, gerekse milletimizin ismini koyarken, «Türk» kelimesini esas itihaz edişiyile; cihan tarihinde çok şerefli sayfalar işgal etmiş, öğrenülecek bir ırkın adını seçmiş olmaktadır. O günden itibaren «Türk» adı, Devletin sınırları içinde yaşayan, her çeşit ırka ve dine mensubolan insanlara teşmil edilmek suretiyle, hepsinin şerefle kabul edeceği ve vatandaşlarının asgarî % 95 inin mensup bulunduğu bir kahraman ırkın adı olarak kolaylıkla benimsiyebileceklerine olan inanımı, «Ne mutlu Türküm diyene» cümlesinde ifade etmişti!

Biz; Atatürke olarak, O'nu çok iyi anlıyoruz. Irkı, dini, dili ne olursa olsun Türkleri çok seviyoruz! Türk milleti için feda etmiyeceğimiz şey yoktur. Bize onun için milliyetçi derler.

Bu sebeple, Devletimizin de, milli siyaset ta-kibetmesini istiyoruz. Yani milliyetçilik ilkesine bağlı bir Devlet olmasını uygun buluyoruz.

Devletimizin hangi ideolojiye bağlı olduğunu

görmek ve bilmek istiyoruz. Ve milliyetçilikten başka ideoloji kabul etmiyoruz!

Muhterem arkadaşlar;

Milliyetçilik ilkesi, Atatürk'ümüzün yadigarı olan devrimlerimizin en önemlisidir. Ümmetçiliği terk edişimizi, hudutlarımız dışında her hangi bir emel beslemediğimizi ifade eden en veciz bir terimdir.

İkinci maddenin içerisine «Milliyetçilik» ilkesini ilâve etmekle şunları kazanacağız :

1. Anayasamıza renk verecektir.
2. Anayasanın diğer maddelerini tefsir etmek isteyenlere, bir peşin hüküm mahiyetinde tefsir iera ederek, başka istikametlere çekştirilmesini sağlayacaktır.
3. Milli mefkûremiz olarak, Milli Eğitim dâvamızın halinde Devlete ışık tutacaktır.
4. Memleket içerisine sokulmak istenecek yabancı ideolojileri önleyici bir mukabil cereyana en kuvvetli bir dayanak ve milli birlik ve bütünlüğü sağlayıcı unsur olacaktır.
5. Bu ilkeyi kaldırmak suretiyle, bilhassa ümmetçiliğe cesaret verilmiş olacağından, muhafazası halinde Devlet için ayrı bir potansiyel kuvvet teşkil edecektir.

Konmasının hiçbir mahzuru olmadığı göz önünde tutulursa, sayın komisyon üyelerimin, muhafazakâr zihniyetle, tekliflerimize karşı cephe almıyacaklarını ümitmekteyim!

Bu hususta, Başkanlığa bir önerge takdim ediyorum. Yüksek Meclisinizin kabulünü istirham ederim.

Saygılarımla, (Alkışlar)

BAŞKAN — Dinlenmek üzere Oturuma 15 dakika ara veriyorum.

Kapanma saati : 16,40

ÜÇÜNCÜ OTURUM

Açılma saati : 16,55

BAŞKAN — Başkanvekili Lûtfi Akadlı

KÂTIPLER : Oktay Ekşi, Rifat Çini

BAŞKAN — Oturumu açıyorum.

Altan Öymen.

ALTAN ÖYMEN — Muhterem arkadaşlarım, ben, bu maddenin olduğu gibi kalması lâzımgeldiğine kaaniim. Çünkü bu maddede, bugün memleketin içinde bulunduğu en ehemmiyetli bir dâvanın gözülmesine yarıyacak, başta gelen prensipler sarahatle ifade edilmiş bulunmaktadır. Türkiye'yi bugün birinci plânda ilgilendiren mesele, onun İnsan hak ve hürriyetleri içinde kalkınmasıdır. Bu kalkınmayı sağlayacak birinci unsur çalışmaktır. Bu bakımdan 2 nci maddeye «çalışma» kelimesinin ilâvesi son derece yerinde olmuştur. Milliyetçilik, memleketçilik, devrimcilik ve diğer ilâve teklifleri daha sonraki maddelere ayrı ifadeler olarak geçirilebilir. Zaten geçmektedir ve yerlerini bulmaktadır. Fakat bugün memleketin karşı karşıya bulunduğu ilk meseleyi doğrudan doğruya halledecek prensiplerin Anayasasının 2 nci maddesinde ötekilerden önce ve ötekinden müstakil olarak, daha belirli bir şekilde ortaya çıkması elbette faydalı olacaktır.

Sabahtan itibaren madde üzerinde söz alan arkadaşların çoğu maddeye yeni kelimeler ilâvesini istediler. Üzerinde en fazla işlenen «milliyetçilik» kelimesi oldu. Biraz evvel konuşan Rauf Bey arkadaşımız, lügatlara bakarak milliyetçilik kelimesinin dünyanın her tarafında aynı anlamda olduğunu belirttiler.

Ben de lügatlara baktım ve milliyetçilik (Nationalizm) kelimesinin karşısında kullanılan ibareleri ben de çıkardım. Meselâ, bakınız, Webster'de Nationalizm kelimesinin karşısında şunlar kaydediliyor :

1. İnsanın kendi milletine bağlılığı,
2. İnsanın kendini milletine vakfetmesi,
3. Çok aşırı, dar ve gürültücü milliyetçilik,
4. Şövenizm,
5. Millî menfaatlerin, emniyetin v. s. nin

millletlerarası mülâhazalardan daha önemli olduğunu iddia eden doktrin,

6. Beynelmileleliğin zıddı,
7. Millî evsaf veya karakter,
8. Millî bağımsızlık kazanma arzusu veya bunun müdafaası veya bunun plânlanması,
9. Bütün sanayii devletleştirme politikası,
10. İngiltere'de İrlandalılara bağımsızlık tanımmasını isteyen İrlandalıların tutumu.

Brokhaus'da da der Natianolismus kelimesinin karşılığında şunlar vardır :

1. Katî, sabit, aşırı milliyetçilik;
2. Kuvvetli Devlet telâkkisi.

Şimdi görülüyor ki, lügatlar, milliyetçilik kelimesini izah ederken bu kelimeyi ayrı ayrı mânalara almaktadırlar. Ve bunların büyük kısmı, burada ifade edilen ve Türk milliyetçiliği denilen milliyetçilikle tetabuk etmemektedir. Milliyetçilik siyaset kürsülerinde de çeşitli anlamlara gelmektedir.

Bu bakımdan son derece tefsire müsait bu kelimenin Anayasasının 2 nci maddesi gibi mühim bir maddesinde yer almasını bendeniz mahzurlu görmekteyim. Milliyetçilik kelimesinin ilâvesine mutlak lüzum olduğunu ileri süren arkadaşlarımızın mütalâaları ile de tatmin olmadım. O arkadaşlardan bâzısı milliyetçiliğin tarif edilmek suretiyle maddeye girebileceğini söylediler. Tarif edilmek suretiyle girmesi belki düşünülebilir. Ancak o zaman tarifte de birleşmek lâzımdır. Halbuki bu mevzu üzerinde bugün konuşan arkadaşların milliyetçilik anlayışı birbirini tutmamaktadır. İşlerinden bâzılarının fikirlerini not aldım, misal olarak arz edeyim :

Bir arkadaşımız bizim milliyetçiliğimiz sert, katı değildir, insanîdir, diyor. Bir başkası, bu kelimeyi milliyetçilik objektif telâkki değil, sübjektif telâkkidir; milliyetçiliğin asıl ruhî ve mânevî mânası vardır; ruhları birbirine çeken insanlar millet teşkil eder; milliyetçilik mukadderat

birliğidir; tarihteki hâtıralarımızdır; müşterek mukaddesat birliğidir diye izah ediyor.

Bir başka arkadaşımız, milliyetçilik tarifini «Vatan Türk vatanıdır. Millet Türk Milletidir. Devlet Türk Devletidir» diye yapıyor.

Bir başka tâbir: «Milliyetçilik Türk Devletini muasır medeniyet seviyesine yükseltmektir.»

Bir başka arkadaşımızın mütalâası, «Komünizmle, siyonizmle, ümmetçilikle mücadelenin yolu milliyetçiliktir.»

Şimdi arkadaşlar; milliyetçilik kelimesinin Anayasanın ikinci maddesine konulması mı, komünizmle, ümmetçilikle, ve saire ile mücadele yolu? Anayasaya bu kelime konulsa da konulmasa da zararlı cereyanlarla mücadele için yol başkadır. Bu yol, memleketin kalkınmasıdır. Kelimelerin desteği ile, edebiyat ile mücadele edilmez. İktisaden kalkınma ile, çalışarak, kalkınarak, memleketin seviyesini yükselterek mücadele edilir.

Yabancı Anayasaların ikinci, üçüncü yahut beşinci maddelerinde milliyetçilik kelimesine yer verilmemesi karşısında da, bir muhterem arkadaşım «Bizim Anayasamızda milliyetçilik kelimesine ihtiyaç vardır, başkalarında olmayabilir.» dediler. Amerika'da, Yunanistan'da, Avrupa memleketlerinde, Afrika memleketlerinde Anayasaya bu kelime konulmuyabilir; fakat bizim ihtiyacımız vardır, çünkü komünizmle mücadele edeceğiz, falan dediler.

Muhterem arkadaşlar, ben başka memleketlerin ihtiyacı yokken, bizim böyle bir kelimeye ihtiyacımız olduğuna, bizim memleketimiz Anayasası içinde bu kelimenin kullanılmamasından dolayı mahzurlar, tehlikeler ortaya çıkacağına inanmıyorum. Ben böyle bir şey kabul etmiyorum. Böyle düşünmek, başka milletlerin daha realist ve Türk milletinin edebiyata, nutka ihtiyacı olduğunu düşünmek demek olur.

Bütün bu bakımlardan milliyetçilik kelimesinin Anayasaya girmesine ihtiyaç yoktur.

Bu maddenin olduğu gibi kalmasının ve ne milliyetçilik kelimesinin, ne başka bir kelimenin «çalışma» ve «sosyal adalet» kelimelerinin yanına ilâve edilmemesinin doğru olacağına kaaniim.

«Çalışma ve sosyal adalet» kelimeleri, maddede olduğu gibi kendilerine verilmesi gereken ehemmiyeti belirtecek şekilde yalnız başına

kalmalıdır. Çünkü bunlar kalkınmanın ilk umdeleridir. (Alkışlar)

BAŞKAN — Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Muhterem arkadaşlarım, 2 nci madde hakkındaki mâruzatımı daha evvel ifade etmiştim. Şimdi, sabahtan beri cereyan eden müzakerelerin ışığında ve Yüksek Heyetinizin tebellür eden temayülüne göre komisyonun harekete geçmesi lâzımgeldiği kanaatindeyim. Komisyon bu zamana kadar ileri, sürülen fikirleri benimsemiş ve bir tasahih lüzumunu duymuşsa bendeniz konuşmaktan vazgeçeceğim. Komisyon verilmiş takrirlerle birlikte maddeyi geri alır ve meseleyi Yüksek Heyetinizin arzu ettiği şekilde halleder. Aksi takdirde, benden sonra konuşacak, şimdiye kadar konuşan arkadaşlardan bir misli fazla söz alan arkadaş var. Konuşacakların konuşması ister tekrar olsun, ister tekrar olmasın. Yine en sonunda bir noktada kalacağız. Komisyon hiç olmazsa şimdiye kadar yapılan müzakerelerin ışığı altında bir şeyler söyleyecek hale gelmiştir. Lütfetsinler, bu meseleyi burada kapatalım. Benim şimdilik mâruzatım bundan ibarettir.

FERDA GÜLEY — Takrirler okunmalıdır.

BAŞKAN — Komisyon.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım, iki gündür devam eden müzakereleri ve bundan önce, yani tasarrufların tümü üzerindeki konuşmaları, komisyona tevcih edilmiş olan tenkid, telkin ve ikazları büyük bir dikkatle dinledik. Bir hayli istifade ettik. Ayrıca, bir hususu da tesbit ettik ki, Heyeti Umumiye ile komisyon arasında zihniyet bakımından, umdeler bakımından hiçbir ayrılık yoktur. Bizim muayyen bir prensibi benimsemek istememize karşılık Umumî Heyetin onu istemediği bahis konusu değildir. Keza bir prensibi Umumî Heyet istediği halde, bizim istemediğimize de şahid olmadık. Mesele, kelimeler ve tâbirler üzerinde münakaşaya inhisar etmektedir. Münakaşalarımız, bâzı yanlış anlayışların bertaraf edilmesi ve bunun dışında da tahsisen ikinci maddede muayyen bir umdenin zikredilmesi lâzım mı, yoksa umde, diğer maddelerde de başka şekilde ifadesini bulabilir mi, meselesine inhisar etmektedir.

Umumî Heyet ve komisyon, «milletçiliği», bu memleketin uzun zamandan beri, hiçolmazsa Cumhuriyet Devrinden beri, benimsediği bir prensibolarak bundan sonra da benimsiyor. Komisyon ve Umumî Heyet, sosyal devlet mefhumunu benimsiyor. Ferde yalnız klâsik hürriyetleri değil, aynı zamanda insan haysiyetine yaraşır bir hayat tanımayı kabul ediyor. Tâbir şu veya bu olur.

Demokraside ve bunun Batılı mânasında, Yüksek Heyetiniz ve Komisyon mutabakata varmaktadır. Demokratik, tâbiri içinde Hukuk Devleti tâbiri de mündemiç sayılabilir. Ama, ayrıca belirtilmesi hususunda da, komisyonun bir itirazı yoktur. «İnsan haklarına bağlı, demokratik» tâbirlerini kullandıktan sonra, aynı maddeye bir de «Hukuk Devleti» tâbirinin konması, yani literatürde birbiriyle tedahül ettiği kabul edilen tâbirlerin bir arada bulunması doğru mudur, değil midir, diye sadece bir redaksiyon tereddüdü içindeyiz. Bunu tetkik ederiz.

Devrimcilik ve mülkiyet meselesine gelince: Eğer bâzı arkadaşlarımızın yaptığı teklif üzere, «Çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır» şeklindeki biraz uzun tâbir yerine, yine aynı mânaya gelen, «sosyal» kelimesi alınacak olursa, ayrıca «mülkiyet esasını» ni zikretmeye lüzum olmasa gerektir. Bu sosyal adalet içine dâhil olduğu gibi, insan hakları içinde de mülkiyet zaten mündemdir. Eğer anayasaya sosyal adalet ve çalışma prensiplerini koyarsak, o zaman «mülkiyet prensibi» ni koymak da bahis konusu olabilir. Halbuki sosyal adalet ve çalışmayı çıkarırsak, o zaman mülkiyet esasını koymaya da lüzum kalmıyacaktır.

Devrimlere bağlılık meselesine gelince: Biz devrimlere bağlı olduğumuzu bir ek maddede ifade ettik. Lâiklikte de ifadesini buluyor. Fakat şu cihet üzerinde durulabilir. Düşünülebilir. İcabederse milliyetçilik mefhumu, bâzı yanlış anlayışlara meydan vermemek maksadıyla, zamanımızda Türk toplumu için bu Anayasada da ayrıca zikretmeye lüzum var mı, yok mu diye münakaşaları bertaraf edecek şekilde, yani belki «devrimlere bağlılık» tâbirini kullanmak suretiyle ifade edilebilir. Devrimlerin en başında gelenlerinden biri olan «milliyetçilik» böylece ifade edilmiş olabilir.

Mehmet Hazer arkadaşımızın teklifini çok yerinde buluyorum. Ama bu demek değildir ki, bundan sonra söz alan arkadaşlar konuşmasınlar. Yüksek Heyetiniz, söz alanların konuşmalarına lüzum yoktur, diyecek olursa, biz bütün verilen tekliflerle birlikte maddeyi geri alır, komisyonda yeniden formüle eder, huzuruza getiririz. (Alkışlar)

BAŞKAN — Komisyonun teklifi veçhile, verilen takrirlerle birlikte maddeyi komisyona vermeyi muvafık buluyor musunuz?

FERDA GÜLEY — Diğer takrirler de okunmalı, zabıtlara geçmeli, Meclisin malı olmalı ondan sonra hep birlikte komisyona verilme-lidir.

BAŞKAN — Söz almış olan arkadaşlarımızın söz hakkı mahfuzdur. Komisyon maddeyi tanzim edip tekrar getirsin.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarımızın usulü tâyin Yüksek Heyete aittir. Arkadaşlarımızın tenkidleri arasında bir nokta var ki, ona temas etmeyi unuttum. Bu mesele, komisyonun maddeyi geri alması ile halledilebilecek bir nokta değil, O da, lâikliğin ne mânaya geldiğinin belirtilmesi hususudur. Arzu buyurulursa, bu ciheti şimdi arz ederiz; aksi halde maddeyi huzuruza tekrar getirdiğimiz zaman mâruzatta bulunuruz.

BAŞKAN — Efendim, verilmiş olan takrirleri okuyacağız. Bunlar zapta geçtikten sonra, madde ile birlikte komisyona verilecektir.

FEYYAZ KÖKSAL — Söz almış olan arkadaşlar da takrirlerini versinler ondan sonra gitsin komisyona.

BAŞKAN — Buyurun verin efendim. Takrirleri okuyoruz.

Temsilciler Meclisi Yüksek Başkanlığına Anayasanın 2 nci maddesine milliyetçilik ve devrimcilik vasıflarının da ilâvesiyle 2 nci maddenin aşağıdaki şekilde tadil ve tanzimini arz ve teklif ederiz.

11. — Cumhuriyetin nitelikleri;

Madde 2. — Türkiye Cumhuriyeti, milliyetçi, devrimci, demokratik ve lâiktir. İnsan hak ve hürriyetlerine, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır.

Kasım Gülek
Abdurrahman Altuğ

Celâl Sungur
Fikret Pamir

Mehmet Göker	Abdülhadi Toplu
Yekta Karamustafaoğlu	Cevdet Aydın
Ferruh Güven	Mehmet Hazer
Rauf Bayındır	Ahmet Şener
Mebrure Aksoley	Rauf Gökçen
İsmail Ulutaş	Günay Rahmi
Adnan Ertanık	Mustafa Dinekli
Hüseyin Otan	Emin Soysal
Tahsin Argun	Asım Yılmaz
Sait Erdinç	Vefik Piriñçioğlu
Abdullah Ercan	Hızır Cengiz
Okunamadı	Adnan Başer

Yüksek Başkanlığa

1. — Yeni Anayasa tasarısının 2 nci maddesinde Cumhuriyetimizin nitelikleri belirtilmektedir. 1924 Anayasamızda mevcudolan «milliyetçi» ve «inkılâpçı» nitelikleri tasarıda yer almamıştır. Bu niteliklerin 2 nci maddeye alınmamlarını icabettirecek mukni bir sebep yoktur. Zira Türk milletinin 27 Mayıs 1960 İhtilâline müncer olan özelemleri arasında Anayasanın bu istikamette değıştirilmesi isteğı mevcudolmamış; bilâkis ihtilâl bu niteliklerin takviye ve tarsini gayesini istihdaf etmiştir.

Bu itibarla, Cumhuriyetimizin ayrılmaz unsurları haline gelmiş bulunan «milliyetçi» ve «inkılâpçı» niteliklerinin 2 nci maddede de yer almakta devam etmesini zaruri görmekteyiz.

2. — Cumhuriyetimiz, kuruluşundan beri kendisini iktisadî ve sosyal alanda daima vazifeli görmüştür.

Şimdiye kadar takibettiğı politika, kabul ettiği ve yürüttüğü kanunlar bunun şahididir. Devletin iktisadî ve sosyal alanda vazifeleri olduğu, zamanımızın Devlet anlayışına girmiş ve Batının birçok yeni anayasalarında (sosyal) kelimesi ile ifadesini bulmuştur.

3. — Bu bakımlardan 2 nci maddenin aşağıdaki şekilde değıştirilmesini arz ve teklif ederiz :

MADDE 2. — Türkiye Cumhuriyeti, Demokratik, Lâik, İnkılâpçı, Milliyetçi, İnsan hak ve hürriyetlerine bağı, sosyal bir Devlettir.

Şefik İnan	Ziya Müezzinoğlu
Fikret Pamir	Hamdi Orhon

Temsileiler Meclisi Başkanlığına
2 nci maddenin aşağıdaki şekilde değıştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Hüseyin Otan Tahsin Argun
Asım Yılmaz

MADDE 2. — Türkiye Cumhuriyeti, Demokratik, Milliyetçi, Devrimci ve Lâiktir. İnsan hak ve hürriyetlerine, çalışma ve sosyal adalet ilkelere dayanır.

Yüksek Başkanlığa

Tasarının 2 nci maddesine «Milliyetçi» ve «Devrimci» kelimelerinin ilâvesi suretiyle maddenin kabulünü arz ve teklif ederim.

7.4.1961

T. M. Üyesi

Nedim Ergüven

Yüce Başkanlığa

Anayasanın 2 nci maddesine milliyetçi ve devrimci kelimelerinin ilâvesiyle maddenin aşağıdaki şekilde tadil edilmesini saygularıyla rica ederiz.

Halil Akyavaş

Lûtfi Engin

Madde 2. — Türkiye Cumhuriyeti Milliyetçi, Devrimci, Demokratik ve Lâiktir. İnsan hak ve hürriyetlerine, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır.

Yüksek Başkanlığa

Anayasa tasarısında 2 nci maddeye «Türkiye Cumhuriyeti» isim tamlamasından hemen sonra (Devrimci) sözünün konulmasını kürsüde yaptığım konuşmada arz ettiğim mucip sebeplerle, ilâve edilmesiyle Anayasanın devrimci ruhuna sözle de uyulmuş olacağı inancındayım.

R. Batırbaygil

Temsileiler Meclisi Yüksek Başkanlığına
Anayasa tasarısının 2 nci maddesine devrimcilik ilkesinin konulmasını arz ve teklif ederiz.

Selâhattin Tandal Mebrure Aksoley
Oktay Ekşi

Yüksek Başkanlığa

2 nci maddenin aşağıdaki şekilde değıştirilmesini arz ve teklif eylerim.

Ferda Güley

MADDE 2. — Türkiye Cumhuriyeti Demokratik; Lâik, Atatürk devrimlerine bağı, sosyal bir hukuk Devletidir.

Yüksek Başkanlığa

Anayasa tasarısının 2 nci maddesinin şu şekilde bir ilâve ile değiştirilmesini ve gerekçesinde gerekli tashihat ve izahatın verilmesi için bu maddenin komisyona iadesini arz ve teklif ederim.

Rauf Gökçen

MADDE 2. — Türkiye Cumhuriyeti, Demokratik, Lâik ve Milliyetçidir. İnsan hak ve hürriyetlerine, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır.

Yüksek Başkanlığa

Anayasanın ikinci maddesinin aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Mehmet Altınsoy

MADDE 2. — Türkiye Cumhuriyeti, Demokratik, hürriyet ve adalet ilkelerine dayanır

Yüksek Başkanlığa

2 nci maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim :

«Madde 2. — Türkiye Devleti, Atatürk devrimlerine bağlı, Milliyetçi, Demokratik ve Lâik bir Cumhuriyettir.

Türkiye Cumhuriyeti insan hak ve hürriyetine, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır».

Alp Kuran

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

«Madde 2. — Türkiye Cumhuriyeti, Milliyetçi, Demokratik ve Lâiktir. İnsan hak ve hürriyetlerine inanan sosyal bir hukuk Devletidir.»

Anayasamızın 2 nci maddesinin yukarıda ifade ettiğim şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Sadettin Tokbey

Yüksek Başkanlığa

Arz ettiğim sebepler dolayısıyla, Anayasa tasarısının 2 nci maddesine milliyetçilik umdesini koymak suretiyle, maddenin aşağıdaki şekilde kabulünü oya arzımı rica ederim.

Abdülhadi Toplu

11. — Cumhuriyetin nitelikleri:

MADDE 2. — Türkiye Cumhuriyeti; Milliyetçi, Demokratik ve Lâiktir. İnsan hak ve hürriyetlerine, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır.

Yüksek Başkanlığa

Şifahi olarak arz ettiğim sebeplere binaen 2 nci maddenin 1 nci cümlesinin aşağıdaki şekilde

tadilini ve 2 nci cümlesinin de tanzimini arz ve teklif ederim.

T. M. Âzası
Cevdet Aydın

MADDE 2. — Türkiye Cumhuriyeti; Demokratik, Lâik ve devrimlere bağlı bir Devlettir.

Yüksek Başkanlığa

Sözlü mâruzatım sırasında Yüksek Meclise arz ettiğim gerekçeye binaen 2 nci maddenin : (Türkiye Cumhuriyeti; Demokratik, Lâik ve Sosyal bir Hukuk Devletidir.) şeklinde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Esat Çağa

Temsilciler Meclisi Sayın Başkanlığına

Anayasa Komisyonu adına Sayın Prof. Tarık Zafer Tunaya tarafından verilen izahatın ışığı altında 2 nci maddenin son kısmının aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederim :

«İnsan hak ve hürriyetlerine,» «çalışmayı koruma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır.»

Şükûfe Ekitler

Yüksek Başkanlığa

2 nci maddede 1 nci fıkradaki iltihâs ve teştütte sebebiyet veren ve aslı Türkçe olmıyan «lâiktir» kelimesinin yerine tarif ve hududunu tâyin için aşağıdaki şekilde tadilen kabulünü arz ve teklif ederim.

Üye

Enver Kırker

MADDE 2. — Türkiye Cumhuriyeti, Demokratik, dine karşı tarafsızdır.

Temsilciler Meclisi Başkanlığına

Anayasanın 2 nci maddesinin aşağıdaki şekilde kabulünü arz ve teklif ederiz :

Yusuf Ziya Yücebilgin Yekta Karamustafaoğlu

Kadircan Kafılı Mustafa Kepir

Bahri Çolakoğlu Ahmet Bilgin

Anayasanın 2 nci maddesi :

«Türkiye Cumhuriyeti demokratik ve lâik bir hukuk devletidir; insan hak ve hürriyetlerine, sosyal güvenlik ve sosyal adalet ilkelerine dayanır.

Yüksek Başkanlığa

Şifahi arz ettiğim sebeplerden dolayı, Anayasanın 2 nci maddesinin gerekçesinin 2 nci fıkrasında «dinî topluluk» ların tarif edilmesini ve

«Devlet bu dinî toplulukların meşru hak ve hürriyetlerini korur» ibaresinin kaydını arz ve teklif ederim.

Hermine Kalüstyan

Yüksek Başkanlığa

Konuşmamızda arz ettiğimiz sebeplere dayanarak, 2 nei maddenin aşağıdaki şekilde yazılmasını arz ve teklif ederiz.

Cahid Zamangil Fethi Çelikbaş

F. Melen

Madde 2. — Türkiye Cumhuriyeti, insan hak ve hürriyetlerine bağlı, demokratik ve lâik bir devlettir.

Temsilciler Meclisi Yüksek Başkanlığına

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 2 nei maddesinin aşağıdaki şekilde düzeltilerek oya konulmasını arz ve teklif ederim.

T. Meclisi Üyesi

Ahmet Karamüftüoğlu

Madde 2. — Türkiye Cumhuriyeti, milliyetçi, demokratik ve lâiktir. İnsan hak ve hürriyetlerine, çalışma ve sosyal adalet ilkelerine dayanır.

Yüksek Başkanlığa

(İnsan hak ve hürriyetleri) tâbiri diğer ilkeleri içine aldığı için, ikinci maddenin aşağıdaki şekilde kabulünü arz ve teklif ederiz.

Madde 2. — Türkiye Cumhuriyeti, devrimlere, insan hak ve hürriyetlerine bağlı demokratik ve lâik devlettir.

Necip Bilge Bedî Feyzioğlu
Muhittin Gürün Kemal Türkoğlu
Salih Türkmen N. Kınık
Atalay Akan Rıza Göksu
Hamdi Orhon Seyfi Öztürk
Enver Kırker İhsan Oğat

Yüksek Başkanlığa

2 nei maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederiz.

Feyyaz Köksal Adnan Başer

Dündar Soyer

Madde 2. — Türkiye Cumhuriyeti, demokratik ve lâiktir. İnsan hak ve hürriyetlerine ve devrimlere bağlı sosyal hukuk devleti ilkelerine dayanır.

Yüksek Başkanlığa

«Devrimci» lik ilkesinin Cumhuriyetimizin ni-

telikleri arasında Anayasamızın ikinci maddesinde yer almasını arz ve teklif ederim.

Feyyaz Köksal

Yüksek Başkanlığa

2 nei maddenin aşağıdaki şekilde kabulünü arz ve teklif ederim.

«Türkiye Cumhuriyeti; insan hak ve hürriyetlerine ve milliyetçilik ilkelerine dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devletidir.»

Hıfzı Oğuz Bekata

Sayın Başkanlığa

2 nei maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Hamza Eroğlu

Madde 2. — Türkiye Cumhuriyeti, demokratik, lâik, devrimlere bağlı, toplumsal bir devlettir.»

BAŞKAN — Efendim, Komisyonun talebi ve Yüksek Heyetinizin kararı veçhile, bu 2 nei madde hakkında okuduğumuz 25 tavrile beraber maddeyi, bu okunan tavrillerin ışığı altında yeniden tanzim edilmek üzere komisyona tevdi ediyoruz.

Üçüncü maddeye geçiyoruz.

III. Devletin bütünlüğü; resmî dil; başkent

MADDE 3. — Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür.

Resmî dil Türkçedir.

Başkent Ankara'dır.

BAŞKAN — Bu madde hakkında söz alan 3 arkadaşımız mevcuttur. Yalnız bu madde hakkında verilmiş bir tavriller var. Evvelâ bu tavrilleri okuyacağız.

Yüksek Başkanlığa

Müzakereye devam edilecekse, 3 nei maddenin de, ikinci maddeye bağlı olması dolayısıyla, komisyona havale buyurulmasını arz ve teklif ederim.

Ferda Güley

BAŞKAN — Buyurun efendim.

FERDA GÜLEY — Muhterem arkadaşlarım; bu maddelerin Anayasa Komisyonunda müzakeresi sırasında bulundum. Milliyetçilik ilkesinin bâzı arkadaşlarımızın istedikleri gibi müstakillen Anayasada zikredilmemesi cihetine gidildi. Milliyetçilik ilkesi sivri tarafları törpü-

lenerek, daha doyurucu bir şekilde sokularak 3 ncü maddede tedvin edildi. O gün Komisyonun müzakerelerinde beliren gerçek bu olmuştur.

Ayrıca, Komisyon sözcüsü sayın arkadaşımız da milliyetçilik ilkesinin neden dolayı bu 2 ne maddeye konulmadığını, Yüksek Heyetiniz huzurunda izah ederken, bunun 3 ncü maddede geniş surette Anayasaya konulduğunu ve bu suretle bu ilkenin Anayasamıza girmiş olduğunu beyan etmiştir. Şu halde eğer bazı arkadaşlarımızın arzularına uyularak ikinci madde «milliyetçilik» ilkesi sokulacaksa bu maddenin ya lüzumsuz kalacağını veyahut başka bir şekilde tedvin edileceğini zannediyorum. Onun içindir ki, 3 ncü maddeyi 2 ne madde ile ilgili görüyorum ve bu maddenin de Komisyona iadesini teklif ediyorum.

ANAYASA KOMİSYONU ADINA MUAMMER AKSOY — Arkadaşlarımızın noktai nazarına iltihak ederiz. Daha önce ben de bu yolda beyanatta bulunmuştum. Arz etmiştim ki, biz milliyetçilik esasının, bugüne kadar anladığımız mânâda, 3 ncü maddede ifadesini bulduğuna kaaniz. 3 ncü maddeye bu hususta daha başka kelimeleri koymak da düşünülebilir.

2 ne maddeye konacak umdeleri tesbit ederken, 3 ncü maddeye konacak bazı kelimelerle, 2 ne maddenin eksikliğinin telâfi edilmesi de mümkün olabilir. Binaenaleyh, ikinci maddenin tüm halinde mütalâa edilmesi uygundur, kanaatindeyim.

BAŞKAN — Yani maddeyi komisyon istiyor mu?

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — İstiyoruz, efendim.

HIFZI OĞUZ BEKATA — Usul hakkında söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun.

HIFZI OĞUZ BEKATA — Muhterem arkadaşlarım, bu hususta söz almış 2 - 3 arkadaşın mevedolduğunu öğrendik. Konuşacak olan arkadaşların mütalâalarının ne olduğu bilinmediğine göre, bu madde yalnız ikinci madde hakkında ileri sürülen mütalâaların ışığı altında tedvin edilecek demektir. Üçüncü madde üzerinde konuşacak olan bu 2 - 3 arkadaş da dinlenirse, noktai nazarlar belirtilmiş olacağından, bu arkadaşların da fikir ve mütalâalarıyla madde belki daha mükemmel bir şekilde hazırlan-

mış olacaktır. İzin verirsiniz, bu 2 - 3 arkadaş da kısaca görüşlerini ifade etsinler ve bundan sonra madde komisyona gitsin.

BAŞKAN — Efendim, bu madde hakkında söz almış üç arkadaşımız vardır. İki tane de önerge vardır. Müsaade ederseniz, bu arkadaşlar konuşsunlar; önergeleri de okuyalım, ondan sonra maddeyi komisyona verelim, daha faydalı olacaktır, gibi geliyor. Komisyon da buna iştirak ediyor mu?

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — İştirak ediyoruz, efendim.

BAŞKAN — Raif Aybar. (Yok, sesleri)

Hıfzı Oğuz Bekata.

HIFZI OĞUZ BEKATA — Muhterem arkadaşlarım; bu madde «Türkiye Devleti; ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür» diye başlıyor. Maddenin metin ve mânasına göre «ülke» bugünkü vatanımız olan Türkiye'dir. Halbuki maddenin gerekçesi şudur :

«Türk milletinin ve Türk ülkesinin bölünmezliği ve bütünlüğü her türlü izahtan vâreste bir tarihî vâkıa ve hukukî temeldir.»

Yüksek Heyetiniz bilir ki, bir maddenin iyi anlaşılması, gerekçesinin tuttuğu ışıkla daha çok mümkün olur. Bu itibarla şu hususlar açıklanmalıdır : Buradaki «ülke» mefhumu, ya millete ait, yahut devlete aittir. Yani, devlete veya millete bağlı olarak kullanılmış bulunuyor. Hangisine bağlı ise, ona göre bu kelimenin açıklanmasına ihtiyacolduğu kanaatindeyim. İmparatorluğun ülkesi denir, devletin ülkesi denir, fakat milletin ülkesi denmez. Milletin vatani vatani vardır. Burada, gerekçeye göre, her iki anlama gelebilecek şekilde bu kelime kullanılmıştır. Bu nevi temel prensipleri ifade eden kelimelerin vuzuhla maddede yerini alabilmesi için gerekçenin maddeye uygun olması da lâzımdır. Filhakika «Devlet» için «ülke» kullanılır. Fakat millet ve fert için «ülke» kelimesi «vatan» kelimesinin ifade ettiği mânayı ve ağırlığı ifade edemiyor. Bunun içindir ki, «ülkedeş» demiyoruz, «vatandaş» diyoruz.

Bu itibarla büyük ayrılık, görmez ve tasvib ederseniz «vatan» kelimesini hepimizin gönlünde olduğu gibi Anayasamıza da koymuş olalım. (Alkışlar)

BAŞKAN — Feridun Üstün.

FERİDÜN ÜSTÜN — Muhterem arkadaşlarım, benim mâruzatım gayet kısa olacaktır. Muh-

terem Anayasa Komisyonunun huzurunuzdaki kıymetli eserine bayrağımızın milli renklerinin tersim edilmesi için bir arkadaşımızla beraber bir önerge hazırladık. 3 nci maddenin son fıkrasına bir satır halinde, Türk Bayrağının renklerinin ilâvesini teklif ediyoruz. Bu tavrımızı hazırlarken iki ana noktaya dayanmaktayız. Bunlardan birisi geçmiş zamanlarda olduğu gibi, bâzi şaşırılmış veya idraki mahdut politikacılar, günün birisinde Türk Bayrağını bir tâviz ve münakaşa konusu yapmasın. İkincisi yeni hazırlanmış olan Anayasa da rengini ecdadının kanından alan Türk Bayrağının, Fransa, İtalya ve Batı memleketleri anayasalarında olduğu gibi renginin belirtilmiş olmasıdır. Takdir Yüksek Heyetinizindir.

BAŞKAN — Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Muhterem arkadaşlarım: Hıfzı Oğuz Bekata'nın teklif etmekte bulunduğu «ülke» tabiri yerine «vatan» kelimesinin konulmasının doğru olmadığına kaaniim. Çünkü vatan, fertler için bahis mevzuudur, Devlet için bahismevzuu olamaz. Âmmé hukuku esasları, Devletin üç unsuru olduğunu ortaya koyar: Millet, ülke yahut toprak ve hakimiyettir. Bunun vatan kelimesi ile değiştirilmesi doğru olmaz.

Bu itibarla, taktire müspet rey vermeme ni-zici rica edeceğim.

Bir de, şu noktayı komisyondan sormak isterim: «Resmî dil Türkçedir. Başkent Ankara'dır.» tabiri vardır. «Başken Ankara'dır» tabirinden vilâyet mânası da çıkabilir. Halbuki, eski Anayasa «Ankara şehri» tabirini kullanmıştı. Aynı şekilde burada da «Başkent Ankara'dır» yerine «Başken Ankara şehridir.» şeklinde düzeltilmesi daha uygun olur. Aksi takdirde, vilâyet mânası çıkabilir. Bakarsınız bir gün, Başkent'in Haymana'ya gitmesi mümkün olabilir. (Gülüşmeler)

BAŞKAN — Sayın Hikmet Kümbetlioğlu.

HİKMET KÜMBETLİOĞLU — Muhterem arkadaşlar, bendeniz demin konuşan bir arkadaşın bir teklifi üzerinde konuşmak lüzumunu hissettirdim. Arkadaşımız 3 nci maddeye Türk Bayrağının renkleri ve şekli hakkında hüküm konmasını teklif etti. Pek iyi bilirler ki, Anayasanın da üstünde olan birtakım mefhumlar vardır. Bayrak da Anayasa üstü mefhumlardan biridir. Türk Bayrağını Anayasada tarif etmeye, rengini, vasfını belirtmeye imkân yoktur. Çünkü Türk Bayrağının rengi ve vasıfları Cumhuriyetle veya

Anayasa ile kabul edilmiş değildir. Bu toprakların Türk vatani olduğu günden beri dalgalanan Türk sembolüdür. Hiç kimse Anayasada hüküm yoktur diye Türk Bayrağının rengini ve vasfını değiştiremez. O itibarla Anayasaya böyle bir hüküm konması doğru değildir. Zira Türk Bayrağı Anayasa üstü bir mefhumdur. (Bravo sesleri, alkışlar)

BAŞKAN — Bu madde hakkındaki tavrınızı okuyacağız efendim.

Yüksek Başkanlığa

3 nci maddenin aşağıda yazıldığı şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Abdülkadir Okyay

MADDE 3. — Türkiye Devleti ülkesi, vatandaş bağıllığı ve milliyetçiliğiyle bölünmez bir bütündür.

Yüksek Başkanlığa

Cumhuriyet Anayasasının 3 nci maddesinin sonuna aşağıdaki hükmün eklenmesini arz ve teklif ederiz.

«Bayrağı al zemin üzerine beyaz ay yıldızlıdır.»

Feridun Üstün

Suphi Doğukan

Yüksek Başkanlığa

3 nci maddedeki «ülkesi» kelimesi yerine «vatani» kelimesinin kabulünü arz ve teklif ederim.

Hıfzı Oğuz Bekata

BAŞKAN — Komisyonun talebine binaen madde önergeleriyle birlikte komisyona havale edilmiştir.

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ MUAMMER AKSOY — Muhterem arkadaşlarım; gayet kısa olarak, yapılan teklif ve tenkidlere karşı birkaç cümle arz etmek istiyorum.

Birinci teklif şu idi. Ülke kelimesinin yerine vatan kelimesi konmalı. Bu hususta bizim söyleyeceklerimizi kelimesi kelimesine muhterem Necip Bilge arkadaşımız söylemiş bulunmaktadır. Devletin unsuru ülkedir. Ferdin vatani olur, devletin değil! Bu bakımdan ülke kelimesi kalacaktır.

İkincisi; bayrak üzerinde durdular. Evvelki gün milliyetçiliği için Anayasamıza almadığımız hususunda mâruzatta bulunurken, şöyle demiştim: Bâzi öyle kaideler vardır ki, cemiyetin bağlı olduğu bâzi öyle inanışlar var-

dır ki, bunların hukukî teminata ihtiyacı yoktur. Onlar, Anayasa üstünde millî teminata sahiptir, demiştim. Türk milliyetçiliği ve Türk Bayrağı da bunlar arasındadır. Hikmet Kümbetlioğlu bunu güzel bir şekilde belirttiler, aynı fikirlere iştirak ederiz.

Sunu da belirtelim ki, diğer memleketlerin bayrakları bir hayli değişmektedir. Kimisi gamalı hac şekline koyar, kimisi renklerinde değişiklik yapar. Fakat, Türk Bayrağı için böyle bir âkıbet bahis konusu değildir. Kaldı ki teknik bakımdan da imkânsızlık vardır. Çünkü Anayasada bizim bayrağımızın sadece zemin renginin al ve beyaz ayyıldızdan müteşekkil olduğunun ifadesi kâfi gelmez. Bayrağımızın öyle hususiyetleri vardır ki - Aynı iç çemberinin çapı dış çemberinin çapı, yıldızın hususiyetleri ve bunun bayrak çevresiyle nispetleri gibi - bunların ancak bir kanunda belirtilmesi mümkündür ve bunlar da Bayrak Kanununda belirtilmiştir.

Başkent tâbirine gelince, «kent» şehir demektir. Başkent dediğimize göre, Ankara şehri ifade edilmiş oluyor.

AHMET ÜSTÜN — Bir fikrim yanlış aksettirildi. Söz istiyorum.

BAŞKAN — Madde komisyona iade edildi. Tekrar geldiğinde konuşursunuz.

AHMET ÜSTÜN — Şimdi söz vermezseniz tüzüğe aykırı olur beyefendi.

BAŞKAN — 4 neü maddeyi okuyoruz efendim.

IV. Egemenlik.

MADDE 4. — Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletindedir ve Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlarca kullanılır.

Egemenliğin kullanılması, hiçbir suretle, belli bir kişiye, zümreye veya sosyal sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse, merci veya organ, kaynağını Anayasadan almıyan bir Devlet yetkisi kullanamaz.

BAŞKAN — Bu madde hakkında söz alanları okuyorum.

Alp Kuran, Necip Bilge, Cevdet Aydın, Fethi Çelikkbaş, Esat Çağa.

Alp Kuran, buyurun.

ALP KURAN — Pek muhterem arkadaşlarım, yorgun olduğunuz bir sırada, öyle zannediyorum ki, huzurunuzdaki tasarımların en önem-

li prensiplerine tâlûk eden bir husus hakkında söz almış bulunuyorum. Mâruzatım mümkün olduğu kadar kısa olacaktır.

Muhterem arkadaşlarım, 4 neü maddede millî hâkimiyet prensibi bir kere daha teyid edilmiştir. Ancak bu prensip bugün ne tabiat-ta mevcuttur, ne de modern ilimde millî hâkimiyetten bahsedilebilir bir vaziyet vardır. Gerçi millî hâkimiyet prensibi Türk âmme hukukuna, İstiklâl Savaşının tabii bir neticesi olarak Büyük Kurtarıcı Atatürk tarafından milletin kurtuluşu için bir dayanak olarak alınmış ve bu sayede Türk milleti istiklâline kavuşmuştur.

1919 yılından sonra, Batı'daki ilim adamları bu prensip üzerinde bir kere daha ciddiyetle eğilmişler ve millî hâkimiyet prensibinin ilmi bakımdan vâridolmadığını, tabiat-ta mevcudolmadığını, bu prensibin birtakım mahzurları bulunduğunu göstermeye çalışmışlardır. Bendeniz bu noktalara kısaca temas etmek istiyorum.

Filvaki, Millî Hâkimiyet prensibinin, her şeyden önce işaret etmek isteriz ki, doğrudan doğruya milliyetçilikle bir ilgisi yoktur. Millî hâkimiyet dediğimiz zaman, Anayasa hukukunda belli bir kavram anlaşılmaktadır ki, o da şudur: Millet kendisini meydana getiren fertlerden ayrı, müstakil mânevî bir şahıstır. Yani, 10 bin kişilik bir topluluk farz edecek olursak, yani 10 bin kişilik bir topluluk varsa, millet bu 10 bin kişinin üzerinde 10 bin birinci kişi olarak tezahür etmektedir. Hâkimiyet dediğimiz devletteki emir ve kumanda yetkisi ise, bu, millet mânevî şahsına ait millî iradeyi ifade eder. Fakat millî hâkimiyet nazariyesinin bundan daha geniş neticeleri de vardır. Millet mânevî şahsı kendi iradesini doğrudan doğruya izhar etmek imkânına sahip değildir. Onun iradesi ancak seçimle gelen bir meclis vasıtasıyla ifade edilebilir. Yani, millet mânevî şahsının iradesi Meclis çoğunluğunun iradesi olarak tezahür eder. Millî hâkimiyet nazariyesinin özü ve hülâsası budur. Millet mânevî şahsı ve millî irade üzerinde, günümüz müellifleri uzun uzun durmaktadırlar. Bu müelliflerin belirttiklerine göre, ne ilimde ne de tabiat-ta, ne millet mânevî şahsı diye bir varlık, ne de millî irade diye bir irade vardır. Millî irade yoktur. Çünkü, irade tabiat-ta daima ferdîdir. Milleti terkibeden fertlerin şahsî iradeleri dışında, kolektif ve sentez bir irade mevcut değildir. Aynı

şekilde, tabiata, millî hâkimiyet nazariyesinin andığı şekilde bir millet mânevî şahsı da mevcut değildir.

Bu demek değildir ki, milletlerin kendine mahsus bir varlığı yoktur. Milletlerin tarih içinde, zaman içinde, maddî ve mânevî değerleriyle, kendilerine mahsus bir varlığı vardır. Ezelden ebede doğru akıp gider. Ancak bir milletin kendini meydana getiren fertlerin dışında, ayrı bir şahsiyeti, veya ferdî iradenin dışında millî bir irade yoktur. Bu ilimde tesbit edilmektedir. Bir hükûmî şahıs, bir spor kulübünü, bir idare organı yani kendisini temsil eden bir hakikî şahıs olmasa, bir mukavele yapacağı asla düşünülemez.

Muhterem arkadaşlarım, millî hâkimiyet nazariyesinde, millet iradesi Mecliste tecelli ediyor. Mecliste yapılan her kanun, alınan her karar milletin iradesi olarak kabul edilecek olursa; en antidemokratik kanun ve kararların dahi, millet tarafından alınmış olduğu sonucuna varılır.

Fîlvaki, bu millî hâkimiyet nazariyesinin neticesi olaraktandır ki, İstanbul Üniversitesinde çok değerli hocam Profesör Hüseyin Nail Kubalı; 1957 yılında İçtüzükte yapılan tadilat dolayısıyla bir beyanat verdiği zaman, zamanın iktidar organları kendisini ağır şekilde itham etmişler ve suçları söylemişlerdir. «Büyük Millet Meclisi kararlarının kıymet ve müessiriyetlerinin, (bu kararlar hatalı ve hukuken sakat dahi olsalar), zaafa uğratılması, millî hâkimiyet rejimine en büyük saygısızlıktır. Meclis tasarruflarını - Meclisin dışından - hiç kimsenin - burasını ben ilâve ediyorum - (Basının ve hattâ ilmin bile) tenkide ve murakabeye hakkı yoktur. Çünkü, her türlü millî murakabe millî hâkimiyetin tecelligâhı olan Mecliste temerküz etmiştir.»

Bu aynı tez; 6 Temmuz 1958 tarihinde, Türk tarihinde büyük hizmetlerde bulunmuş Sayın İsmet İnönü'nün dış borçlarımız dolayısıyla vermiş olduğu bir beyanat münasebetiyle, bir kere daha tekerrür etmiş, bu muhterem zatın, memleket meseleleri hakkında, Meclis dışında fikir beyanında bulunamayacağı ileri sürülmüştür. Çünkü, millî hâkimiyet nazariyesine göre millet iradesi Mecliste tezahür eder, denilmiştir. Bu suretle, önce Meclis dışı murakabe kaldırılmak, sonra Meclis içi murakabe kaldırılmak istenmişti.

Muhterem arkadaşlar, millî hâkimiyet prensibi, gerek bugünkü Anayasamızın tanzim tarzı,

gerekse ilimdeki yeri itibarıyla asla kabul edilir gibi değildir. Bu nazariye ilk defa 1789 Fransız ihtilâlinde ortaya çıkmıştır. Fakat bu nazariyenin ilk ilmî incelenişi ve ilmî tahlile tâbi tutuluşu 1920 senelerine rastlar, en iyi şekilde Carré de Malberg tarafından savunulan bu nazariye, aynı yıllarda büyük hukuk âlimi Duguit tarafından tamamen cerhedilmiştir. Bundan sonra bütün hukuk âlimleri millî hâkimiyet prensibinin vârit olmadığını kabul etmişlerdir. Nitekim, bu prensip, bugün, ilk vatani olan Fransa'da dahi terk edilmiştir. Nitekim, 1946 Fransız Anayasasının Meclisteki müzakereleri sırasında, bu prensibin ilimde ve tabiatta yeri olmadığı hususu belirtilmiş, ancak ilk defa Fransa'da ortaya atılan bir prensip olduğu içindir, şu üçüncü madde sevk olunmuştur : «Millî hâkimiyet halka aittir. Halk bu hâkimiyeti temsilcileri vasıtasıyla ve referandum yoluyla kullanır» Burada hâkimiyetin hem millete hem de halka aid olduğu ifadesi üzerinde durmak icabeder. Millî hâkimiyet ibaresi, ilk defa Fransa'da ortaya atıldığı için maddede yer almıştır, dedik. Hâkimiyetin halka aid olması ise millî hâkimiyet nazariyesinden farklı olarak hukukta şu mânayı ifade eder : Halk hâkimiyeti nazariyesinde, her ferdin hâkimiyet üzerinde şâyi bir hissesi vardır. Bu nazariyeden çıkan hukukî netice şudur ; ki ; her ferdin Devlet idaresi hakkında fikir beyan etmesi, Meclis kararlarını tenkid etmesi hakkı vardır.

Fransa tarihî sebeplerle millî hâkimiyetten vazgeçemediği için maddede millî hâkimiyet, halk hâkimiyeti denilmek suretiyle iki tarif yolu tutmuştur. Komisyonun bu husus hakkında ne şekilde bir mütalâa serd edeceğini bilmiyorum, yalnız bir noktaya daha işaret etmek isterim : Millî hâkimiyet nazariyesinin ilimde ve tabiatta yeri olmadığı için, İstanbul İlim Heyetinin hazırladığı tasarrufların 2 nci maddesinde, «Egemenlik Türk Milletindedir. Bu egemenliği Türk halkı kullanır» denilmek suretiyle, Fransa'daki yol tutulmuş, millî hâkimiyet yine halka intikal ettirilmiştir.

Muhterem arkadaşlar, millî hâkimiyet nazariyesinin gayriilmiliği yanında birtakım hukukî neticeleri ve mahzurları da vardır. Bir kere otoriter bir idare kurmak gibi bir temayülü vardır. Çünkü, Meclisteki bir parti çoğunluğu, kendi iradesini milletin iradesi olarak halka

empoze etmektedir. Halbuki Meclisteki çoğunluk iradesinin halkın çoğunluğunun iradesine tevafuk etmemesi muhtemeldir. Meclisteki çoğunluk iradesinin, değil, millet çoğunluğunun, fakat topyekûn millet iradesi olarak karşılamak hukukta ve ilimde mümkün olmamak iktiza eder. Öte yandan yeni Anayasada millî hâkimiyet prensibi kabul edildiği takdirde artık yarı doğrudan doğruya demokrasi dediğimiz referandum müessesesi dahi bu Anayasa yürürlükte kaldıkça, ihdas edilemeyecektir. Çünkü, millet iradesi, ancak, Mecliste tezahür edeceği için, ayrıca kanun halk oyuyla konulamaz. Nitekim 1958 de, Seçim Kanununun bir maddesinin halk oyuyla konulması mevzuubahs olduğu zaman bu teklifin Anayasaya külliyen aykırı olması sebebiyle reyç dahi konmadığı hususu eski Teşkilâtı Esasiye Kanununun 3 No. 11 notunda mündemiçtir. Bundan başka, millî hâkimiyet prensibinde, kanunların Anayasaya uygunluğu konusunda kazâî murakabe de mevzuubahsolamaz. Bu bakımdan Fransa'da kanunların Anayasaya uygunluğunun ancak, siyasî murakabesi kabul edilmiş, kazâî murakabe kabul edilmemiştir. Kazâî murakabe 1948 ve 1958 anayasalarında da kabul edilmemiştir. Millî hâkimiyet prensibi ile birlikte Anayasa mahkemesinin ihdası veyahut Anayasaya aykırı kanunların iptali mümkün olmadığında, hiç değilse bu prensibin biraz yumuşatılması ve İstanbul Üniversitesi Anayasa öntasarısındaki şekilde nazarı itibara alınarak acaba iki hâkimiyet nazariyesinin telifi mümkün olur mu, olmaz mı? Bu hususta komisyonun bizi aydınlatmasını rica edeceğim.

BAŞKAN — Necip Bilge.

NECİP BİLGE — Muhterem arkadaşlarım, konuşmam gayet kısa olacaktır, vaktinizi fazla alacak değilim. Birkaç arkadaşla beraber bir teklif vermiştik. Bu teklifimizin gerekçesini burada arz etmek için söz almış bulunuyorum.

4 nci maddenin birinci fıkrası malûmunuz olduğu üzere, «Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletininindir ve Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlara kullanılır» demektir. Bizim teklifimizin üzerinde durduğu noktalardan birisi, birinci cümleyi ikiye ayırmaktır. Şöyle ki, «Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletininindir» demek suretiyle birinci kısmın müstakil bir cümle olarak maddede yer almasını temin etmek isti-

yoruz. Şimdi metinde mevcudolan «Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletininindir» cümlesinden sonra nokta koymak ve yeni bir cümle ile, bu hak Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlara kullanılır demek suretiyle komisyonun bir cümlesini ikiye ayırmış oluyoruz. Bundan başka, Egemenliğin Türk Milletine ait olduğunu söylemeye lüzum yoktur. Burada Türk kelimesi cümlelerin kuvvetini kaybettiriyor gibi gözükmektedir. Bu sebeple ben (Türk) tâbirinin kullanılmasına lüzum olmadığı kanaatindeyim. Türkiye'de Türkler yaşadığına göre (Egemenlik kayıtsız şartsız milletininindir) demek daha uygun olacaktır. Eski Anayasamızda da esasen Türk tâbiri ifade edilmemiştir.

Önergemizin diğer fıkralarına taallük eden kısmına gelince :

2 nci fıkrada, «Egemenliğin kullanılması hiçbir suretle, belli bir kişiye, zümreye veya sosyal sınıfa bırakılamaz» denmektedir. Burada eksiklik vardır. Bu da (aile) tâbiridir. Eski Anayasamızda olduğu gibi «egemenliğin kullanılması belli bir kişiye» denmekten sonra «hiçbir zümre, aile veya sosyal sınıfa bırakılamaz» demek yerinde olur. Aile tâbirinin buraya sokulması icabeder. Bizim memleketimizde bugün belki yoktur ama hilâfet zamanlarında muayyen ailelere muayyen imtiyazlar tanınmakta idi. Hiçbir aileye egemenlik verilmiyeceğine göre buraya belli bir kişiye tâbirinden sonra aile tâbirinin konmasını rica ediyorum. Bu hususta da bir önerge takdim ediyorum. Takdir Yüksek Heyetinizindir.

BAŞKAN — Kemal Türkoğlu. (Yok sesleri) Cevdet Aydın.

CEVDET AYDIN — Efendim, bendeniz pek kısa konuşacağım. Esasen söyleyeceğim fikirlerin bir kısmını Necip Bilge arkadaşımız söylediler. Bendeniz de dördüncü maddenin redaksiyona tâbi tutulmasını arz edeceğim :

Anayasanın dördüncü maddesinde şöyle denilmektedir : (Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletininindir ve Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlara kullanılır.

Egemenliğin kullanılması, hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye veya sosyal sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse merci veya organ kaynağını Anayasadan almıyan bir devlet yetkisi kullanamaz).

Bu kaydın iki madde halinde ayrılması lâzımdır kanaatindeyim. Hâkimiyet bilâkaydûşart milletindir yerine kayıtsız ve şartsız milletindir prensibi milletimiz için bir veeze haline gelmiş olduğu için; bu bakımdan maddenin (Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletindir.) şeklinde alınmalıdır. İkinci cümlede İstanbul İlim Heyetinin hazırlanmış olduğu (Bu egemenliği Türk halkı, Anayasasının kurduğu organlar eliyle ve koyduğu esaslara göre kullanır) şeklinde tesbit edilirse daha vazih, daha güzel olacaktır. Sonra ikinci fıkranın ikinci satırındaki meri kelimesinin gayesi organı kasetmektedir. Organ dedikten sonra, organın geniş mânası merii kapsamaktadır. Bu itibarla bunun tayımı rica ediyorum. Bu hususta bir önerge takdim ediyorum. Takdir Yüksek Heyetinizindir.

BAŞKAN — Fethi Çelikbaş.

FETHİ ÇELİKBAŞ — Efendim, ben de Necip Bilge arkadaşım gibi egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletine aittir ibaresinin müstakil bir madde halinde tedvin edilmesine taraftarım. Filhakika siyasette bu fikri geniş vatandaş kütlelerine mal etmek ve onların dimağlarına onu naksetmek, viedanlarına yerleştirmek ve bunu kısaca ibarelerle tesbit etmek muhakkakki, fevkalâde faydalıdır. Bunun tatbeikatta emsali çok görülmüştür. Bütün mücadelelerimizde, iktidarın karşısına vatandaşlarla (Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir) levhalariyle çıkmışızdır. Bunun faydası çoktur.

Benim asıl üzerinde duracağım nokta ikinci fıkradadır. İkinci fıkrada «Egemenliğin kullanılması hiçbir suretle, belli bir kişi, zümre veya sosyal sınıfa bırakılamaz.» deniyor. Tasarımın 12 nei maddesinde eşitlikten bahseden hüküm için eski Anayasamızın 69 neu maddesinin ikinci fıkrasından ilham alınmıştır. O da şudur; (Her türlü zümre, sınıf, aile ve fert imtiyazları mülga ve memnudur.) Bu suretle büyük bir tarihin mahsulü, uzun bir mücadelenin neticesi kazandığımız Anayasamız da esasen aileye yer vermiştir. Bu itibarla bu madde de ve tasarımın 12 nei maddesinde yer almış olan o tarihi müesseseden ilham alarak Necip Bilge arkadaşımızın ileri sürdüğü aile kelimesine yer verilmesini, uygun bulurum. Diğer taraftan bu maddede de, 12 de olduğu gibi ya sınıf tâbiri ile yetinerek sosyal kelimesinin çıkartılmasını veyahut da sosyal sınıf ibaresinin kullanılmasını komisyon lüzumlu bulu-

yorsa 12 nei maddede sosyal ibaresinin sınıftan önce konmasını rica edeceğim. Çünkü 12 nei maddede yalnız sınıftan bahsedilmiştir. Burada hüküm yenidir. Sosyal sınıftan bahsedilmiştir. Ben huzurunuzda sosyal sınıfın tarifine girecek değilim ama sınıf tâbiri, mütecanis bir topluluğu ifade etmektedir. Bu itibarla bunun üzerinde durmuyorum. Eğer arkadaşlar sınıf kelimesinden evvel sosyal kelimesinin bulunmasını istiyorlarsa 12 nei maddeye de sınıf kelimesinden evvel sosyal kelimesinin ilâvesi yerinde olur. Yalnız sınıf kelimesi gerçeklere daha uygundur. Çünkü ancak bir tek sosyal sınıftan bahsedilebilmektedir. Onun dışında filân sosyal sınıf değildir, sosyal gruplar ve zümrelerdir.

BAŞKAN — Esat Çağa.

ESAT ÇAĞA — Muhterem arkadaşlar, ben-deniz sayın komisyondan bir noktada bendenizi ve benim vasıtamla Yüksek Heyetinizi tenvir buyurmasını rica edeceğim.

Maddenin ikinci fıkrasında millî hâkimiyetin kullanılması bir zümreye veya sosyal sınıfa bırakılamaz deniyor. Bu sosyal sınıfların neyi kasetmişlerdir?. Bunu lütfetsinler.

Sosyal sınıfın belli bir mânası vardır. İstihsal vasıtalarını tamamen elinde bulunduran, bir de istihsal vasıtalarından yoksun olup da hayatını yalnız emeği ile elde etmeye çalışan kimselerin teşkil ettikleri zümrelerdir. Bu ikinci zümreye emekçi zümre, beynelmilel bir tâbirle proleterya denir.

Şimdi o şekilde partiler vardır ki, seçim yoluyla iktidara geçme ve orada yine seçim ile kalmak isterler. Fakat millî refahı temsil ettikleri sınıfın refahında gördüklerinden dayandıkları zümrenin refahını artırmak gayesini güdebilir. Bunların gayesi, komünist bir partide olduğu gibi, bir proleterya diktatörlüğü tesis etmek değildir. Ama bu parti iktidara seçim yoluyla geçmekle beraber aradaki sınıf farklarını kaldırma gayesini proleterya'yı refaha ulaştırmakla tahakkuk edeceğine inanır.

Benim anlamak istediğim ve sadece zapta geçmiş olmasını dahi faydalı mülâhaza ettiğim nokta şudur : Meselâ memlekette bir Sosyalist Partisi kurulmuştur, bir İşçi Partisi de vardır. Bu partiler bu görüşleri ve bu programları ile Anayasaya aykırı mıdır? Komisyonun bizi tenivr etmesini rica ediyorum. Komisyon

lütfe bu bapta bizi 'tenvir etsin, bunu rica ediyorum.

BAŞKAN — Hıfzı Oğuz Bekata.

HIFZI OĞUZ BEKATA — Muhterem arkadaşlar, ben de arkadaşlarım gibi, «Egemenlik, kayıtsız şartsız, Türk Milletindedir» hükmünün ayrılmasını söyleyecektim. Arkadaşlar ifade ettikleri için, tekrarından vazgeçiyorum. Yalnız burada Türk kelimesi üzerinde ısrarla duracağım. Türk kelimesinin maddede kullanılmasında son derece veciz bir mânâ vardır. Bu itibarla bu kelimeye dokunmamanızı istihham edeceğim. (Alkışlar)

İkinci işaret edeceğim nokta; egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletinin ise, «Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlar» eliyle kullanılır» O sözündeki «organ» tâbiri kifayetsiz. Gerçi, Anayasadaki yetkili organlardan hangi kuruluşların kastedildiğini biliyorum. Buna rağmen, cemiyetlerdeki yetkili organlar, şirketlerdeki yetkili organlar tarzındaki yaygın kullanılmış şekline bakarak, milletinin hükümranlık haklarına sahip bir Meclise, yetkili organ denilmesini rahatça hazmedemedim. Eski Anayasadaki «Türkiye Büyük Millet Meclisi, milletin yegâne ve hakikî mümessili olup millet namına hakikî hâkimiyeti istimal eder» maddesinin ağırlığını bu yeni maddede de bulamadım. Buradaki organ kelimesi ile Anayasanın yeni bünyesi içinde, hükümranlık haklarının kimler tarafından kullanılacağı da sarahatle bu maddede ifade edilmemiştir. Millî hâkimiyetin «yetkili organlarca» kullanılacağı ifadesi tatmin edici görünmüyor. Bu sebeple arkadaşlardan rica ediyorum, bunu hangi otorite kullanacaksa onun adını söylesinler. «Türkiye Büyük Millet Meclisi» desinler. Diğer taraftan, millî hükümranlık haklarının kimler tarafından kullanılacağına tam açıklanması da lâzımdır. Biraz evvel de arz ettiğim gibi, «Türkiye Büyük Millet Meclisi kullanır» şeklinde, egemenliği elinde tutan otorite madde içinde ifadesini vâzıh ve katî olarak bulmalıdır. Bunu rica ediyorum.

BAŞKAN — Mehmet Altınsoy.

MEHMET ALTINSOY — Muhterem arkadaşlarım, bendeniz konuşmamı iki kısma ayıracam. Birisi maddenin tedvini ve redaksiyonunu mevzuudur. Diğer ise maddenin esas mânâsına taallük etmektedir.

Maddenin redaksiyonu bakımından egemenlik kelimesi bendenize uydurma bir kelime olarak gözükmektedir. Bu kelime Türk fonetğine de uymamaktadır. Ayrıca Türk halkının da bu kelimeyi benimsememiş olması sebebiyle bu kelimenin maddeden çıkarılmasını istihham ediyorum. Bu kanaatimi bilhassa bu madde üzerinde konuşan muhterem arkadaşlarım daha da kuvvetlendirmiştir. Dikkat ettim buraya gelen arkadaşlarımız madde metnini dahi okurlarken bu kelimeyi «egemenlik» değil, «hâkimiyet» olarak ifade ettiler. Bu da gösteriyor ki, hâkimiyet egemenlik kelimesinden daha yaygın ve ifadeye daha yakın geliyor. Bendeniz bu maddenin «Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindedir». Bu hâkimiyet Anayasanın koyduğu esaslara göre salâhiyetli organlarca kullanılır. Hâkimiyetin kullanılması hiç bir suretle, belli bir kişiye, zümre veya sınıfa bırakılamaz. Hiç bir, merci organ, veya kişi kaynağını Anayasadan almıyan bir Devlet salâhiyetini kullanamaz.» şeklinde yazılmasını ve evvelce ifade ve şimdi metin olarak arz ettiğim gibi «yetki» kelimesinin de salâhiyet olarak değiştirilmesini teklif ediyorum. («Allah allah» sesleri) Takdir Yüksek Heyetinizin. Allah Allah diyenler aksine rey kullanırlar. Ayrıca maddede «Hiçbir kimse, merci veya organ» deniliyor. «Hiçbir» kelimesinin bitişik yazılması da Türk imlâ kaidesine uymaz. Sonra hiç bir dedikten sonra kimse denmesinin uygun olmadığı kanaatindeyim. Hiç kimse olmadır. Hiç bir merci organ veya kişi suretiyle tasbih etmeye bendeniz çalıştım. Takdir Yüksek Heyetinizindir.

Maddenin asıl mânâsına gelince; (Hâkimiyet kayıtsız şartsız Türk milletindedir) tâbirini benden evvel ifade etmiş olan muhterem arkadaşlara iştirak ederim. Yerinde ve müstakil bir cümle olarak konmasında büyük fayda vardır. Kayıtsız şartsız Türk milletine aid olduğu ifade edilirse bilâhara gelecek kimseler bunun nasıl kullanılacağını daha iyi bilir. Millî hâkimiyet bahsinde de muhterem hatip arkadaşım Alp Kuran'a iştirak edemeyeceğim. Her ne kadar millî hâkimiyet nazariyesi âmme hukuku bakımından kabili münakaşa ise de arkadaşımın ifade ettiği şekilde halk hâkimiyetine kalbolup iflâs etmiş bir nazariye değildir, modern anayasalarda millî hâkimiyet zikredilmektedir. Teklifim bundan ibarettir, takdir Yüksek Heyetinizindir.

BAŞKAN — Mehmet Hazer.

MEHMET HAZER — Muhterem arkadaşlarım, evvelâ benden evvel konuşan arkadaşlarımın itiraz ettiği birkaç hususa cevap vermek lüzumunu hissettim. Sayın arkadaşım bir müddet evvel etmiş olduğu yeminde kullanmış oldukları kelimeyi unutuyorlar. Kendileri (Türk milletinin egemenliğine) diye yemin etmişlerdi. İkincisi, egemenlik kelimesi birçok yerlerde kullanılmakta ve halk arasında bu kelimenin mânası (malik) olarak kullanılmaktadır. Şu halde gerek edebiyat sahasında ve gerekse hukuk sahasında kullanılagelen bir terimdir.

Bendeniz 4 nci maddenin içinde yer alan ve 2 nci fıkrasının ilk cümlesinin lüzumsuz olduğu kanaatindeyim. Şöyle ki, birinci madde: «Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletininindir ve Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlarca kullanılır», «egemenliğin kullanılması hiçbir suretle belli bir kişiye, zümreye bırakılamaz» dedikten sonra geri kalan kısma ihtiyacolmadığı kanaatindeyim. Bu sebeple bunu zait addederek bu ilk cümleinin çıkarılması icabeder. Bu maddenin birinci fıkrasında Türk milletininindir sözü ikinci maddede. İkinci madde bu esasa göre tashih olunduğuna göre burada «Türk» kelimesine lüzum kalmıyor. «Hâkimiyet milletindedir» demek kâfi gelir, kanaatindeyim.

4 nci maddenin arz ettiğim tarzda kabulü için bir de takrir takdim ediyorum. Kabulünü istirham ederim.

BAŞKAN — Söz komisyonundur. Ancak uzun sürecekse gelecek birleşime bırakalım, vaktimiz dolmaktadır.

TURAN GÜNEŞ — Hayır kısa olacak... (Dördüncü maddeyi çıkaralım sesleri)

ANAYASA KOMİSYONU SÖZCÜSÜ TURAN GÜNEŞ — Mâruzatım çok kısa olacaktır. Evvelâ; Alp Kuran arkadaşımızın çok güzel beyanı eski Anayasamızın 4 nci maddesiyle ilgilidir. Bu madde yeni Anayasamızda yoktur. Binaenaleyh, «Egemenlik Meclisçe kullanılır» gibi bir şeye de lüzum kalmamıştır. Bu bahsi kapatıyorum.

Millî hâkimiyet meselesinde, söylenenlere bir kelime ile cevap vereyim. Egemenlik burada Devletin haiz olduğu yetkilerin tümü demektir. Binaenaleyh metafizik bir mânası yoktur.

Devletin ne gibi yetkileri varsa aslında millete aittir, demektir. Böyle olduğu içindir ki, maddenin ikinci fıkrasında egemenliğin kullanılması bir suretle belli kişi, zümreye bırakılmaz, denmektedir. Müspet ve menfi olarak egemenlik kavramının mânasını göstermektir. Zannediyorum, büyük akademik münakaşalara lüzum olmayacaktır. Anayasada hangi organlar gösterilmiş, ve bunlara ne gibi yetkiler verilmişse bunlar verildiği ölçüde yetkilerini kullanacaklardır. Egemenlik bilâkaydüşart Türk Milletinin yerine; Egemenlik kayıtsız ve şartsız Türk Milletininindir, sonra nokta koyalım. Millet egemenliğini organlarla kullanır, demek yerinde olur, kanaatindeyim. Meri kelimesinin kaldırılması hakkındaki görüşe de iştirak ediyorum. Sosyal sınıf sosyolojik mâna ifade ediyorsa bunun yerine sınıf kelimesinin konmasının yerinde olacağı kanaatindeyiz. Böylece 12 nci madde hükmü ile bir benzerlik tesis edilmesi yerinde olacağı kanaatindeyim. Esat Çağa arkadaşımız neyi kastediyorlar? Anlıyalım, dediler. Bu madde egemenliğin bir sınıfta tecelli etmesini doktrin olarak müdafaa eden, daha sarîh bir ifade ile arz edeyim, proleterya diktatörlüğünü savunanlara karşı konulmuş olan bir hükümdür. Seçim olur, işte millî hâkimiyet tecelli etti, denir; fakat iktidarı alan idarenin rejimi proleterya diktatörlüğünü andıran bir rejim olursa Türk Anayasası bu rejimi kabul etmez. Binaenaleyh, sınıf kelimesinden kastedilen mâna budur. Yoksa, sınıfların menfaatleri gibi meselâ sosyalist partilerin doktrinleri, münakaşaları maddenin anlamına girmez. Ama bir sınıf adına iktidara el koymak isteyen partileri bu anayasa kanun dışı kabul etmekle kalmıyor, hudutlar dışına sürüyor. «sosyal» yerine «sınıf» bu maksadı daha iyi temin eder. Bu bakımdan sosyal yerine sınıf diyebiliriz.

Hıfzı Oğuz Bekata arkadaşımızın mütalâalarına gelince; biz egemenliği sadece Türk Milletinin kullanmasını istedik. Ve onu topyekûn temsil eden ve kullanan bir organ kabul etmedik. Bundan böyle Türkiye Büyük Millet Meclisi egemenliğin tek organı olacak egemenliğin tümünü temsil edecek; bu düşünce bu anayasa dışına çıkarılmıştır. Bu anayasa organlara ne gibi yetkiler vermişse bu organlar yetkilerini ancak bu anayasadan alacaklardır. dikkat bu-

yurulacak olursa bu fikrin bir tatbikateci olarak, yedinci maddede eskisinden farklı olarak yargı yetkisi bağımsız mahkemeler tarafından kullanılır denmiştir. Kanuna atf yapılmamıştır. Türk kelimesinin kalmasında musırız.

Arkadaşlarımız komisyonun kâfi miktarda bu Anayasaya millî karakter verilmediği noktasını ileri sürdüler. Biz bu Anayasanın her maddesinde Türk milleti ve Türk milletinin çok sevdiği kendini belirten ismin kalmasını tercih ettik.

Hazer arkadaşımız ikinci fıkra çıkartılın demıştır. Egemenlik her iki şekli ile bu maddede tarif edilmiştir. Müspet ve menfi şekli ile gösterilmiştir. Buna Türk milletinden başka kimsenin hakkı yoktur.

Aileye gelince : Aileyi korumayı uygun bulmadık, sebebi; ailenin madde içerisine girmesi, Türkiye'de bir zamanlar Devletin idaresine tamamiyle sahibolan hanedanı yersiz olarak hatırlatır diye düşündük. Düşündük ki bugün Türkiye sınırları içinde karşılıklıya bulunmadığımız, bizim için hiç mevzuubahsolmayan bir tehlike varsa, o da Türkiye idaresinin aileye bırakılmasıdır. Sabahleyin huzurunuzda tekrar okunmuştu. Türkiye Devleti bir Cumhuriyettir. Binaenaleyh Türkiye'de iktidarı aileye bırakmak tehlikesi çok uzak bir ihtimal olarak dahi mevcut değildir. Maddeyi iştirak ettiğimiz hususlar da nazarı itibara alınarak kabulünü rica ediyorum.

HAYRETTİN ŞAKİR PERK — Zümre yerine topluluk kelimesini kullanamaz mıyız?

TURAN GÜNEŞ — Zümre yerine sınıf kabul etmiş oluyoruz.

Şimdi iştirak ettiğimiz noktaları madde halinde arz edeyim. «Egemenlik kayıtsız şartsız Türk milletindedir» bunda ısrar ediyoruz. «Millet, egemenliği, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eliyle kullanır.» Sosyal kelimesini kaldırmış oluyoruz.

BAŞKAN — Başka söz isteyen yok. Madde hakkında verilmiş önermeleri okuyoruz.

Yüksek Başkanlığa

Komisyonun verdiği izahattan 4 nü madde kullanılan (egemenlik) tâbirinin Devletin nefsinde topladığı gücün heyeti mecmuası anlamında olduğu anlaşıldığından kelimenin (Dev-

let gücü) olarak değiştirilmesini teklif ve arz ederiz.

Esat Çağa Muharrem İhsan Kızıloğlu

Yüksek Başkanlığa

4 nü maddenin aşağıda gösterilen şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Mehmet Hazer

Madde 4. — Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir. Egemenlik Anayasanın koyduğu esaslara göre kullanılır.

Hiç bir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almıyan bir Devlet yetkisi kullanamaz.

Yüksek Başkanlığa

4 nü maddenin aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Mehmet Altınsoy

Madde 4. — Hâkimiyet kayıtsız şartsız Türk milletindedir. Anayasanın koyduğu esaslara göre salâhiyetli organlarca kullanılır.

Hâkimiyet hiç bir suretle, belli bir kişiye, zümreye, aile veya sınıfa bırakılamaz. Hiç bir merci, organ veya kişi kaynağını Anayasadan almıyan bir Devlet salâhiyetini kullanamaz.

Yüksek Başkanlığa

4 nü maddenin aşağıdaki şekilde tadilini arz ve teklif ederim.

Cevdet Aydın

Madde 4. — Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir. Türk Milleti egemenliğini Anayasanın kurduğu organlar eliyle ve koyduğu esaslara göre kullanır.

Egemenliğin kullanılması, hiç bir suretle, belli bir kişiye, zümreye veya sosyal sınıfa bırakılamaz. Hiç bir kimse veya organ, kaynağını Anayasadan almıyan bir devlet yetkisi kullanamaz.

Yüksek Başkanlığa

4 nü maddenin 1 nci fıkrasının aşağıdaki şekilde değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

«Egemenlik Türk halkındır ve Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlarca kullanılır.»

Alp Kuran

Yüksek Başkanlığa

4 nü maddenin 3 nü satırındaki «... zümreye ...» kelimesinin «... topluma ...» kelimesiyle değiştirilmesini arz ve teklif ederim.

Hayrettin Şakir Perk

Yüksek Başkanlığa

Sözlü olarak açıkladığımız sebeplerle dördüncü maddenin aşağıdaki şekilde değiştirilmesini saygılarımızla arz ve teklif ederiz.

Kemal Türkoğlu Salih Türkmen
Hamdi Orhon Necip Bilge

Madde 4. — Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir.

Bu hak, Anayasanın koyduğu esaslara göre yetkili organlarca kullanılır.

Egemenliğin kullanılması hiç bir kişiye, aileye, zümre veya sınıfa bırakılamaz. Hiç bir kimse, merci veya organ, kaynağını Anayasadan almıyan bir devlet yetkisi kullanamaz.

Yüksek Başkanlığa

4 ncu maddenin son fıkrasının daha iyi anlaşılabilmesi için kelimelerin yerlerini değiştirerek aşağıdaki şekilde tanzimini arz ve talep ederim.

Sırrı Atalay

Hiç bir organ, merci veya kimse, kaynağını Anayasadan almıyan bir devlet yetkisi kullanamaz.

TURAN GÜNEŞ — Komisyon adına söz istiyorum.

BAŞKAN — Buyurun.

ANAYASA KOMİSYONU ADINA TURAN GÜNEŞ — Muhterem arkadaşlar, komisyon ce-reyan eden müzakereler muvacehesinde bir metin teklif etmektedir. Eğer tasvip buyurursanız, bu metin öyle zannediyorum meseleyi halledecektir. Müsaade ederseniz bu metni aynen okuyayım :

(IV Egemenlik

Madde 4. — Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletindir.

Millet, egemenliği, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eli ile kullanır.

Egemenliğin kullanılması, hiç bir suretle belli bir kişiye, zümreye, veya sınıfa bırakılmaz. Hiç bir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almıyan bir Devlet yetkisi kullanamaz.)

BAŞKAN — Komisyonun bu düzeltmesi karşısında tekliflerini geri alan arkadaşlarımız var mı? (Geri alıyorlar, sesleri) Bütün arkadaşlar takrirlerini geri alıyorlar mı? (Hepimiz geri alıyoruz, sesleri)

CEVDET AYDIN — Komisyonun bu düzeltmesi karşısında teklifimi geri alıyorum.

BAŞKAN — Komisyonun tekliflere göre hazırladığı yeni madde metnini okuyoruz.

«IV Egemenlik

Madde 4. — Egemenlik kayıtsız şartsız Türk Milletindir.

Millet, egemenliği, Anayasanın koyduğu esaslara göre, yetkili organlar eli ile kullanır.

Egemenliğin kullanılması, hiç bir suretle belli bir kişiye, zümreye, veya sınıfa bırakılmaz. Hiç bir kimse veya organ kaynağını Anayasadan almıyan bir Devlet yetkisi kullanamaz.»

BAŞKAN — Maddeyi okunan şekilde yüksek oylarınıza arz ediyorum. Kabul edenler... Etmeyenler... Anayasanın 4 ncu maddesi kabul edilmiştir. (Alkışlar)

Vaktimiz dolmuştur. 10 Nisan Pazartesi günü saat 10 da toplanmak üzere Birleşime son veriyorum.

Kapanma saati : 18,50

